

PHILOLOGIA

LXV

SEPTEMBRIE – DECEMBRIE

Philologia

LXV

ISSN 1857-4300
E-ISSN 2587-3717

SEPTEMBRIE – DECEMBRIE

2023

2023

Philologia

Nr. 3 (321)

SEPTEMBRIE – DECEMBRIE

2023

Revista *Philologia* este indexată în:

Drepturile de autor din acest număr sunt finanțate de Institutul Cultural Român din București.

Fondator: Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

Înregistrată la Camera Națională a Cărții la 19.05.2010, nr. 4300-1948-1905

Publicație științifică recenzată

Categoria „B”

Revista *Philologia* este moștenitoarea de drept și continuatoarea publicațiilor *Limba și Literatura moldovenească* (1958-1989) și *Revistă de lingvistică și știință literară* (1990-2009).

Articolele se vor trimite pe adresa de e-mail: philologia.if@gmail.com

Orice material publicat în *Philologia* reflectă punctul de vedere al autorului.

Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui articol aparține în exclusivitate semnatarului.

Drepturile de autor asupra articolelor publicate aparțin semnatarilor.

© Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM, 2023

COLEGIUL DE REDACȚIE

REDACTOR-ȘEF:

Dr. Viorica RĂILEANU

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” al USM, Chișinău, Republica Moldova

REDACTORI ADJUNȚI:

Dr. hab. Ion PLĂMĂDEALĂ

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”
al USM, Chișinău, Republica Moldova

Dr. Ana VULPE

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”
al USM, Chișinău, Republica Moldova

MEMBRI:

Dr. hab. Vasile BAHNARU

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”
al USM, Chișinău, Republica Moldova

Dr. hab. Felix NICOLAU

Universitatea Complutense din Madrid, Spania,
Universitatea Tehnică de Construcții
din București, România

Acad. Gheorghe CHIVU

Academia Română, Universitatea din București,
România

M.c. Dan CRISTEA

Academia Română, Institutul de Informatică
Teoretică, Iași, România

Dr. Ioan-Gheorghe ROTARU

Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad,
România

Dr. hab. Maria ȘLEAHTIȚCHI

Muzeul Național al Literaturii Române, Chișinău,
Republica Moldova

Dr. hab. Gheorghe POPA

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți,
Republica Moldova

Dr. hab. Eugenia MINCU

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”
al USM, Chișinău, Republica Moldova

Dr. Bogdan CREȚU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași,
România

Dr. hab. Doina BUTIURCA

Universitatea de Medicină, Farmacie,
Științe și Litere „George Emil Palade”,
Târgu-Mureș, România

Dr. Eugenia BOJOGA

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca,
România

Dr. hab. Radu VANCU

Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu,
România

Dr. Adrian TUDURACHI

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu”, Cluj-Napoca, România

Dr. hab. Alexandru BURLACU

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”
al USM, Chișinău, Republica Moldova

Dr. Silvia PITIRICIU

Universitatea din Craiova, România

Dr. Alex GOLDIȘ

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca,
România

Dr. hab. Nina CORCINSCHI

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”
al USM, Chișinău, Republica Moldova

Dr. hab. Andrei ȚURCANU

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”
al USM, Chișinău, Republica Moldova

Dr. Ala SAINENCO

Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii
„Mihai Eminescu”, Botoșani, România

REDACTOR: Ecaterina PLEȘCA

SECRETAR DE REDACȚIE: dr. Livia CARUNTU-CARAMAN

SUMAR

GRAMATICĂ

Ion BĂRBUȚĂ, Părțile de vorbire din perspectiva corelației dintre lexic și gramatică

ONOMASTICĂ ȘI DIALECTOLOGIE

Teodor OANCĂ, Nume de familie provenite din terminologia prelucrării fierului

Viorica RĂILEANU, Antroponime „colorate”: *negrul* din numele de familie

Liliana POPOVSCHI, „Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)”: probleme ale reeditării

TEORIE ȘI CRITICĂ LITERARĂ

Ion PLĂMĂDEALĂ, Viața literară. Delimitări conceptuale

Oxana GHERMAN, Poezia imaginarului tanatic

CONTRIBUȚII ALE TINERILOR CERCETĂTORI

Natalia AZMANOVA, Statutul terminologiei stilistice engleze în sursele lexicografice actuale: fixări, ignorări, omiteri

Galina BOBEICĂ, Studiu de caz contrastiv asupra limbajului diplomatic contemporan privind războiul din Ucraina

Alina LOPATIUC, Persistența lexicului emotiv în discursul politic

SUMMARY

GRAMMAR

Ion BĂRBUȚĂ, The Parts of Speech from the Perspective of the Correlation between Lexicon and Grammar 5

ONOMASTICS AND DIALECTOLOGY

Teodor OANCĂ, Surnames Derived from the Terminology of Iron Processing 16

Viorica RĂILEANU, "Colored" Anthroponyms: *the Black* in the Family Name 27

Liliana POPOVSCHI, "Dialectal Texts. Supplement to the Moldavian Linguistic Atlas (ALM)": Reissue Problems 36

LITERARY THEORY AND CRITICISM

Ion PLĂMĂDEALĂ, Literary Life. Conceptual Delimitations 51

Oxana GHERMAN, The Poetry of the Tanatic Imaginary 60

YOUNG RESEARCHERS' CONTRIBUTIONS

Natalia AZMANOVA, Status of English Stylistic Terminology in Current Lexicographical Sources: Fixations, Ignorations, Omissions 67

Galina BOBEICĂ, A Contrastive Case Study on Contemporary Diplomatic Language regarding the War in Ukraine 76

Alina LOPATIUC, The Persistence of the Emotional Lexicon in Political Discourse 94

Olga PASCARI, Trasee lingvistice și extralingvistice ale frazeologismelor cu componentă somatică în limba engleză

Lina CABAC, Ocazionalismele – elemente obscure ale comunicării interpersonale

RECENZII

Galaction VEREBCEANU. *Sandipa. Un vechi manuscris românesc. Studiu filologic, studiu lingvistic, faximile și text.* Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2023. 323 p. (**Vasile BAHNARU**)

ANIVERSĂRI

Elena CONSTANTINOVICI. O biografie măsurată în cărți (**Ion BĂRBUȚĂ**)

IN MEMORIAM

Teodor COTELNIC (13.09.1933 – 14.08.2020)

Sumarul revistei „Philologia” pe anul 2023

Olga PASCARI, Linguistic and Extra-Linguistic Factors of Somatic Idioms in English

106

Lina CABAC, The Nonce Words – Obscure Elements of Interpersonal Communication

117

REVIEWS

Galaction VEREBCEANU. *Sandipa. Un vechi manuscris românesc. Studiu filologic, studiu lingvistic, faximile și text.* Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2023. 323 p. (**Vasile BAHNARU**)

125

ANNIVERSARIES

Elena CONSTANTINOVICI. A biography evaluated in books (**Ion BĂRBUȚĂ**)

129

IN MEMORIAM

Teodor COTELNIC (13.09.1933 – 14.08.2020)

134

Summary of the "Philologia" journal for the year 2023

138

PĂRȚILE DE VORBIRE DIN PERSPECTIVA CORELAȚIEI DINTRE LEXIC ȘI GRAMATICĂ

Ion BĂRBUȚĂ

Doctor în filologie, conferențiar cercetător

E-mail: ion.barbuta@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2649-8276>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

The Parts of Speech from the Perspective of the Correlation between Lexicon and Grammar

Abstract

The purpose of the article is to present an analysis of parts of speech from the point of view of the interference between semantic features and their morphosyntactic behavior. The elucidation of the established relationships between the lexical meaning of words, on the one hand, and their grammatical categories and the syntactic functions with which they are used, on the other, requires the analysis of these entities from a functional perspective. Since the relationships between the mentioned features are revealed when the lexical units function in the structure of the statement, we could say that the research addresses the problem of the correlation between the three components of the statement, namely the lexical, morphological and syntactic components. Revealing the relationships between these components would allow overcoming the artificial separation between the levels of semantic and syntactic description, but also a better understanding of how the utterance is constituted and functions.

Keywords: part of speech, lexical meaning, grammatical meaning, grammatical category, syntactic function, combinatorial possibility, categorical conversion.

Rezumat

Scopul articolului este să prezinte o analiză a părților de vorbire din punctul de vedere al interferenței dintre trăsăturile semantice și comportamentul lor morfosintactic. Elucidarea relațiilor stabilite între sensul lexical al cuvintelor, pe de o parte, și categoriile lor gramaticale și funcțiile sintactice cu care sunt utilizate, pe de alta, presupune analiza acestor entități dintr-o perspectivă funcțională. Întrucât relațiile dintre trăsăturile menționate se relevă în cazul în care unitățile lexicale funcționează în structura enunțului, am putea spune că cercetarea abordează problema corelației dintre cele trei componente ale enunțului, și anume componenta lexicală, morfologică și sintactică. Relevarea relațiilor dintre aceste componente ar permite depășirea separării artificiale dintre nivelurile de

descriere semantică și sintactică, dar și o mai bună înțelegere a modului de constituire și de funcționare a enunțului.

Cuvinte-cheie: parte de vorbire, sens lexical, sens gramatical, categorie gramaticală, funcție sintactică, posibilitate combinatorie, conversiune categorială.

Considerat ca reprezentant al unei părți de vorbire, cuvântul se definește printr-un anumit sens lexical, prin categorii gramaticale și funcții sintactice specifice. În lingvistică, aceste trăsături sunt analizate și descrise, de cele mai multe ori, separat în cadrul unor domenii distincte ale științei despre limbă. După modul cum sunt tratate se poate crea impresia că fiecare dintre trăsăturile de natură diferită ale cuvintelor din limbă ar avea un caracter absolut autonom, între ele existând puține puncte de tangență.

Această stare de lucruri se datorează faptului că nivelurile limbii reprezintă în lingvistică obiecte de studiu ale unor ramuri aparte ale științei despre limbă. În aceste condiții, studiul sintaxei nu e corelat cu acela al lexicului, chiar dacă unitatea de bază a sintaxei, cuvântul, e în același timp și unitate de bază a lexicologiei, iar între sensul cuvântului și diferitele modalități de utilizare a lui în rețeaua structurală a propoziției există o legătură de care orice vorbitor al limbii este obligat să țină cont atunci când formulează enunțuri.

Constatăm astfel că cercetările care ar pune în lumină relațiile stabilite între semnificația lexicală și funcțiile sintactice, dar și raportul dintre semantica lexicală și categoriile gramaticale ale cuvântului nu sunt atât de numeroase. Anume aceasta ar fi una dintre multele probleme rămase nerezolvate în cadrul lingvisticii actuale, constituind punctul nevralgic care încă își așteaptă clarificarea.

Întrebarea pe care ne-o punem și la care încercăm să găsim un răspuns în cele ce urmează este *cum se integrează sensul lexical, categoriile gramaticale pe care le posedă cuvântul și funcțiile sintactice cu care este utilizat în structura enunțului?* Evident că în limitele unui articol nu poate fi vorba de o analiză exhaustivă a acestei probleme extrem de complexe, de aceea ne vom limita la o prezentare a celor mai generale principii pe care se bazează corelația dintre aceste trăsături.

Analiza trăsăturilor semantice și morfosintactice ale cuvântului sub aspectul raporturilor în care acestea sunt implicate arată o interdependență strânsă între ele. Trebuie însă precizat că relațiile dintre trăsăturile menționate se manifestă plener doar atunci când unitățile lexicale sunt utilizate în structura enunțului.

Stadiul actual de dezvoltare a cercetărilor de lingvistică face posibilă o analiză complexă a structurii semantico-sintactice a enunțului. Astfel, enunțul, o construcție sintactică constituită din unul sau mai multe cuvinte dotate cu sens lexical utilizate la o anumită formă gramaticală în anumite funcții sintactice, este organizat prin integrarea următoarelor trei componente: componenta lexicală, componenta

morfologică și componenta sintactică. Anume în cadrul acestor componente se manifestă cele trei aspecte ale cuvintelor: semantica lexicală, categoriile gramaticale și funcțiile lor sintactice.

Interdependența dintre aceste componente în structura enunțului poate fi relevată examinând cele două tipuri de relații cu rol important în constituirea structurii semantico-sintactice a enunțului, și anume: corelația sens lexical – funcție sintactică și corelația sens lexical – sens gramatical.

Sensul lexical este elementul care reglementează uzul cuvintelor cu autonomie semantică în procesul de constituire și de funcționare a enunțurilor. Prin urmare, anume sensului lexical îi revine rolul hotărâtor în cadrul acestor raporturi. După E. Coșeriu, semnificația lexicală a părților de vorbire cardinale (substantivul, adjectivul, verbul, adverbul) integrează următoarele două componente:

a) semnificatul categorial; este ipostaza conceptuală în conformitate cu care este desemnat referentul în limbă;

b) semnificatul referențial; are la bază informația vizând referentul; reprezintă ansamblul informațiilor esențiale despre entitatea denumită de cuvânt (Coșeriu, 1994, p. 67; Coșeriu, 1994-1995, p. 43).

Componenta categorială este reprezentată prin cele patru seme proprii tuturor lexemelor din cadrul fiecărei părți de vorbire cardinale. Având la bază patru concepte fundamentale, acestea sunt înțelese și definite într-un sens foarte larg, și anume:

- obiect (entitate); definit în general drept „tot ceea ce există sau poate fi prezentat ca având existență de sine stătătoare”; este semul categorial al substantivului;
- însușire; „tot ceea ce caracterizează un obiect”; reprezintă o caracteristică statică a obiectului; este semul categorial al adjectivului;
- proces; „tot ceea ce caracterizează un obiect având desfășurare în timp”; reprezintă o caracteristică dinamică a obiectului; este semul categorial al verbului;
- caracteristică a acțiunii sau circumstanță; „tot ceea ce caracterizează o acțiune sau o însușire”; modul de desfășurare a acțiunii sau circumstanțele în care aceasta se produce; este semul categorial al adverbului.

Cât privește semnificatul referențial al lexemelor, trebuie precizat că acesta se constituie prin reflectarea următoarelor trei aspecte sub care poate fi considerat referentul, și anume din punct de vedere calitativ, cantitativ sau relațional. În baza acestor aspecte se delimitează:

- intensiunea; este informația privind ansamblul proprietăților esențiale, definatorii ale referentului; reprezintă, de fapt, sensul cuvântului, care este descris prin definiția lui lexicografică (DSL, 2001, p. 268).
- extensiunea; este informația care ține de aspectul cantitativ al entităților desemnate; înglobează caracteristicile legate de sfera noțională (DSL,

2001, p. 210). De exemplu, în cazul substantivului extensiunea lui conține o descriere a clasei de obiecte desemnate de acesta, la adjectiv extensiunea vizează posibilitatea însușirii de a varia în anumite limite, iar la verb prin extensiune se înțelege durata de desfășurare a proceselor desemnate de lexemele făcând parte din această clasă.

- implicația; este informația referitoare la ansamblul de relații care se pot stabili între referent și alte entități din realitate. În lingvistică, de cele mai multe ori, pentru desemnarea acestei componente este folosit termenul valență (DSL, 2001, p. 561).

Examinând raportul dintre semantica lexicală și comportamentul lui morfosintactic în procesul funcționării limbii, lingviștii constată că semantica lexicală are o anumită prioritate atât asupra laturii sintactice, cât și în ce privește categoriile gramaticale admise de cuvintele din limbă. Elementul care asigură nemijlocit relația dintre lexic și gramatică este semul categorial al părților de vorbire. Printr-o formulă generală, am putea spune că acest component semantic este responsabil în mod direct pentru întregul spectru de aspecte legate de funcționarea cuvântului în structura enunțului.

În planul realizării formale, semele categoriale reprezintă niște categorii latente. Ele nu dispun de mărci proprii fiind actualizate în structura enunțului datorită unui comportament contextual-sintactic specific. În plan funcțional, semul categorial este elementul responsabil de comportamentul gramatical al cuvântului, adică de posibilitatea lui de a fi utilizat în anumite funcții sintactice și de a-și schimba forma în raport cu anumite categorii gramaticale. Astfel, semele categoriale relaționează, pe de o parte, sensurile lexicale ale diferitelor cuvinte care se combină la nivel sintactic în structura enunțului și, pe de altă parte, sensurile lexicale cu sensurile categoriilor gramaticale specifice părții de vorbire respective în structura formei gramaticale a cuvintelor.

Corelația *sens lexical – funcție sintactică* se manifestă prin faptul că natura categorial-semantică a cuvântului este determinantă pentru rolul lui sintactic. După cum menționează E. Coșeriu, „determinarea categorială implică întotdeauna o orientare înspre anumite funcții specifice în structurarea gramaticală” (Coșeriu, 1994-1995, p. 45). Aceasta înseamnă că un anumit tip de semnificat categorial implică un anumit tip de comportament gramatical. De exemplu, datorită semului categorial /obiect/ substantivul funcționează ca subiect sau complement necircumstanțial combinându-se cu adjectivele (pe baza raportului dintre obiect și însușirea lui), cu verbele (pornind de la raportul stabilit între un obiect și acțiunea îndeplinită sau suportată de acesta) sau cu alte substantive (ca expresie a raportului dintre două obiecte).

Dacă examinăm clasele de cuvinte delimitate în limbă sub aspectul raportului parte de vorbire – parte de propoziție constatăm că celor patru

semnificate categoriale de bază le corespund patru tipuri de roluri pe care le pot îndeplini cuvintele în cadrul enunțului. Astfel, datorită semnificatului categorial cuvintele celor patru părți de vorbire cardinale sunt specializate pentru îndeplinirea următoarelor funcții sintactice:

- substantivele, care desemnează entități având existență de sine stătătoare, indică participanții la evenimentul desemnat de enunț, fiind menite, astfel, să îndeplinească în structura enunțului funcții actanțiale (subiect, complement necircumstanțial);
- verbele, care semnifică procese cu desfășurare în timp, prezentându-le drept caracteristici atribuite obiectului, apar în poziție predicativă;
- adjectivele, care exprimă însușiri ale obiectelor, funcționează în structura enunțului ca determinanți ai substantivului, îndeplinind un rol atributiv;
- adverbele, care exprimă modul, timpul sau locul în care se desfășoară procesele sau se manifestă însușirile, se subordonează verbului predicat funcționând cu rol circumstanțial.

Constatăm, așadar, că în toate aceste cazuri relațiile dintre cuvinte, structurate în procesul funcționării limbii ca fapte sintactice, sunt motivate semantic (Pană Dindelegan, 1992, p. 7). În felul acesta, după cum constată cercetării, între funcția sintactică a cuvintelor și statutul lor categorial există o anumită concordanță (Feuillard, 2009, p. 94-95).

În același timp, o analiză completă a limbii ar trebui să aibă în vedere faptul că raportul dintre semnificatul categorial și funcțiile sintactice ale cuvintelor este mult mai complex. Aceasta înseamnă că fiecare parte de vorbire se caracterizează nu numai prin funcții sintactice primare, ci și prin funcții sintactice secundare. În cazul de la urmă, cuvântul este folosit cu o funcție sintactică proprie unei alte părți de vorbire, deci o funcție sintactică străină specificului său categorial. În felul acesta, despre funcții sintactice secundare putem vorbi în cazul în care substantivul este utilizat ca atribut, predicat sau circumstanță, adjectivul apare într-o funcție sintactică actanțială sau ca predicat ori circumstanță, verbul este utilizat cu funcție sintactică actanțială, ca atribut sau circumstanță, iar adverbul este întrebuințat cu funcție sintactică actanțială, ca atribut sau predicat.

Este știut că procedeul care asigură funcționarea cuvintelor în poziții sintactice nespecifice este conversiunea. Tradițional, prin conversiune se înțelege procedeul care constă în formarea unui cuvânt nou prin trecerea de la o clasă lexico-gramaticală la alta fără atașarea unor afixe derivate. Vorbind despre acest fenomen, Ch. Bally menționează: „un semn lingvistic, păstrându-și valoarea semantică, își poate schimba valoarea gramaticală prin preluarea funcției unei categorii lexicale (substantiv, verb, adjectiv, adverb) căreia nu îi aparține” (Bally, 1944, p. 116). În ansamblul său, conversiunea reprezintă un fenomen complex. După observația cercetătorilor, în procesul conversiunii are loc

recategorizarea funcțional-semantică a părților de vorbire, ceea ce implică mutații semantice la nivelul semnificatului categorial. Tocmai pentru a evidenția acest lucru, E. Coșeriu folosește pentru fenomenul în cauză termenul *conversiune categorială* (Coșeriu, 1994-1995, p. 45).

Pentru o descriere corectă a conversiunii categoriale este necesar mai întâi să avem în vedere următoarea distincție. Este vorba, pe de o parte, despre cazurile când schimbarea sensului categorial al cuvintelor se produce într-o formă pură și, pe de alta, despre cazurile când acest tip de transfer este însoțit de modificări ale sensului referențial. Ilustrăm această distincție comparând următoarele perechi de exemple:

Marea vuieste. > *vuietul mării; Muntele este înalt.* > *înălțimea muntelui;*

Elevii intră în școală. > *Te aștept la intrare.; El este cel mai bogat om din sat.* > *bogatul satului.*

Observăm că lexemele din primul rând (*vuieste* și *vuietul*; *înalt* și *înălțime*), având un statut categorial diferit, se raportează la același referent: acțiunea de a vui și însușirea unui obiect de a fi înalt. Aceste lexeme diferă doar prin modalitatea de interpretare a acestuia la nivel categorial: cele din stânga semnifică o acțiune și, respectiv, o însușire propriu-zisă, iar cele din dreapta le prezintă ca entități de sine stătătoare, deci ca obiecte ale gândirii noastre. Cu totul alta este situația în cazul lexemelor din rândul al doilea (*intră* și *intrare*; *bogat* și *bogatul*). Astfel, dacă cele din stânga semnifică o acțiune și, respectiv, o însușire, atunci cele din dreapta desemnează locul și persoana care implică acțiunea și însușirea menționate. Pentru studiul de față prezintă interes doar acel tip de conversiune categorială care se produce în formă pură, fără ca să fie afectat semnificatul referențial al enunțului.

În același timp, după cum demonstrează faptele de limbă, modalitățile de recategorizare funcțional-semantică a cuvintelor implicând doar semnificatului categorial sunt diferite. Din punctul de vedere al modificării produse la nivel categorial, se delimitează două tipuri de conversiune:

- conversiune **parțială**; în acest caz, cuvântul îndeplinește o funcție sintactică străină specificului său fără a suferi modificări majore la nivelul semnificatului categorial. De exemplu, *pânză de păianjen*; *cartea elevului*. În aceste sintagme, cuvintele *păianjen* și *elevului* funcționează ca atribute rămânând în continuare substantive. Așadar, deși apar într-o funcție sintactică specifică adjectivului, ele nu trec la o altă parte de vorbire. Se consideră că, la nivelul semnificatului lor categorial, lexemele în cauză combină trăsăturile semantice specifice celor două părți de vorbire: substantivul și adjectivul. În cazul dat se afirmă că aceste cuvinte se caracterizează prin *sincretism categorial*. Tipul de conversiune prezentat aici este descris de L. Tesnière în lucrarea *Elemente de lingvistică structurală*. Pentru denumirea lui autorul folosește termenul *translație* (Tesnière, 1959, p. 364).

- conversiune **totală**; îndeplinind o funcție sintactică străină specificului său categorial, cuvântul trece de la o parte de vorbire la alta. Se produce astfel o derivare categorială. De exemplu: *Fratele a plecat.* > *plecarea fratelui*; *Pădurea e verde.* > *verdele pădurii*; *om bun* > *bunătatea omului*. Dacă examinăm aceste derivate sintactice: *plecarea*, *verdele*, *bunătatea*, observăm că ele denumesc acțiuni sau însușiri prezentate la nivel categorial ca obiecte, ca entități de sine stătătoare. În felul acesta, cuvântul își păstrează intact nucleul semantic original, adică semnificatul referențial, însă capătă un semnificat categorial nou, caracteristic părții de vorbire la care trece cuvântul respectiv.

Din cele prezentate rezultă că semele categoriale și funcțiile sintactice sunt interdependente. Ele se influențează reciproc. Astfel, în cazul folosirii cuvintelor cu funcție sintactică primară, prototipică se constată o concordanță între statutul categorial-semantic și funcția lor sintactică. În același timp, prin utilizarea cuvântului cu funcție sintactică secundară, neprototipică, această corelație este încălcată, restabilirea ei fiind asigurată datorită transferului categorial. Prin urmare, fenomenul conversiunii are menirea de a corela valorile semantice cu funcțiile sintactice îndeplinite de cuvinte în structura enunțului. Încheiem examinarea raportului dintre semnificația lexicală a cuvintelor și funcțiile lor sintactice făcând precizarea că cele două specii de conversiune diferă nu doar în plan funcțional-semantic, ci și din punctul de vedere al mijloacelor prin care sunt realizate (*ibidem*, p. 377-381).

Cât privește relația *sens lexical – sens gramatical*, observăm că aceasta poate fi relevată examinând modul în care semnificația lexicală a bazei se combină cu semnificația categoriilor gramaticale în componența formelor gramaticale ale cuvintelor.

După cum se știe, cuvintele autonome semantic sunt, de regulă, flexibile, fiind folosite, în enunț, la o anumită formă gramaticală. În procesul constituirii formelor gramaticale valorile categoriilor gramaticale interacționează cu semnificația lexicală a cuvintelor. De menționat că relațiile dintre cele două tipuri de semnificații sunt complexe manifestându-se pe mai multe niveluri.

În primul rând, este important să avem în vedere relația *sem categorial – semnificație gramaticală*. Elementul cu rol dominant în cadrul acestei relații este semul categorial, acesta fiind elementul care predispune cuvintele din clasa respectivă pentru un anumit comportament morfologic. Văzute din acest punct de vedere, valorile categoriilor gramaticale apar ca niște accesorii ale semelor categoriale putând fi definite numai în legătură cu acestea de la urmă. Vom mai preciza că nu toate categoriile gramaticale derivă din specificul categorial-semantic al părților de vorbire cardinale. Sunt determinate de semul categorial al părții de vorbire doar categoriile gramaticale cu funcție semantică sau nominativă. Drept

exemple ar putea servi numărul și categoria referirii la realitate la substantiv, gradele de comparație la adjectiv și adverb, timpul la verb etc.

Relația stabilită în acest caz este una de tip implicațional, în sensul că semele categoriale determină posibilitatea existenței unei anumite categorii gramaticale. De exemplu, semul categorial /obiect/ al substantivului presupune opoziția specifică numărului gramatical definită drept singularitate/pluralitate, deoarece un obiect poate exista, într-o anumită situație, fie într-un singur exemplar, fie în mai multe exemplare. Semul /însușire/ al adjectivului presupune categoria gradelor de comparație, fapt determinat de capacitatea însușirilor din realitate de a varia în anumite limite. Semul categorial /proces/ al verbului are ca „satelit” semnificația timpului, întrucât procesualitatea se poate manifesta în timp etc. La rândul lor, categoriile gramaticale cu funcție structurală sau relațională transmise prin acord și având un rol conectiv, (precum ar fi genul și numărul la adjective) nu sunt determinate de semnificatul categorial al părților de vorbire respective.

În al doilea rând, trebuie luată în considerare relația stabilită între *semnificatul referențial al cuvântului* și *valorile categoriilor gramaticale*. Rolul dominant în această relație îi revine semnificatului referențial, doar că, de această dată, ea prezintă un anumit specific. Astfel, în procesul de generare a formelor gramaticale ale cuvintelor, semnificatul referențial, prin componentele sale (în special, prin extensiune și prin implicație), poate admite sau dimpotrivă poate impune restricții în ce privește exprimarea unei categorii gramaticale.

Astfel, în cazul în care între semnificația lexicală a bazei și semnificația gramaticală proprie flectivului se stabilește un raport de compatibilitate semantică lexemul respectiv dispune de o paradigmă morfologică completă. Este însă bine cunoscut faptul că cele mai multe categorii gramaticale nu cuprind toate cuvintele unei părți de vorbire. În cadrul părților de vorbire flexibile, de obicei, există unități care rămân în afara unei categorii gramaticale, adică lexeme care nu admit anumite forme gramaticale caracterizându-se astfel printr-o paradigmă defectivă. Această stare de lucruri se explică prin faptul că între cele două tipuri de semnificație, lexicală și gramaticală, se stabilește un raport de incompatibilitate semantică.

Așadar, tipul de relație dintre un anumit component al semnificatului referențial și valorile categoriilor gramaticale determină sfera de cuprindere a materialului lexical de către o anumită categorie gramaticală. Cu alte cuvinte, cantitatea de lexeme din cadrul unei părți de vorbire care exprimă o categorie gramaticală este dependentă de semnificatul lexical. Amintim că admiterea sau neadmiterea unei anumite categorii gramaticale de către un lexem depinde de unul dintre constituenții acestui tip de semnificație. În cazul celor mai multe categorii gramaticale pentru combinarea bazei lexicale cu flectivul sunt relevante trăsăturile extensionale, iar, în cazuri mai rare, trăsăturile implicaționale.

Vom ilustra aceste situații analizând raportul dintre semnificația lexicală și următoarele categorii gramaticale: numărul la substantiv, gradele de comparație la adjectiv și diateza la verb.

Examinând substantivele sub aspectul compatibilității semnificației lor lexicale cu semnificația numărului gramatical, distingem următoarele trei subclase. O primă subclasă o constituie substantivele a căror semantică lexicală este compatibilă cu semnificația numărului gramatical. Acestea sunt substantivele apelative. Ele denumesc obiecte diferențiate pe exemplare care există în realitate sub forma unor clase de elemente de același fel. Prin urmare, ele semnifică obiecte numerabile. Este firesc ca ele să dispună de o paradigmă de număr completă.

Din cea de a doua subclasă fac parte substantivele a căror semantică este incompatibilă cu semnificația numărului gramatical. Printre acestea se numără substantivele nume de materie, substantivele abstracte și substantivele colective. Deși diferă sub aspect semantic, toate aceste substantive se aseamănă prin faptul că nu necesită sau nu admit o actualizare cantitativă. Acest lucru se întâmplă din cauză că, datorită specificului lor extensional, ele sunt incompatibile semantic cu distincția singularitate – pluralitate. Aceste substantive au ca referenți entități care nu pot fi caracterizate sub aspect cantitativ, deoarece reprezintă niște noțiuni abstracte sau care există în realitate sub forma unor mase amorfe, nediferențiate pe exemplare.

În sfârșit, se mai distinge o altă subclasă de substantive compatibile semantic doar cu trăsătura /singularitate/. Prin această trăsătură se caracterizează substantivele unice și numele proprii. Astfel, substantivele unice au ca referenți entități cunoscute sub forma unui singur exemplar, iar numele propriu este aproape întotdeauna numele unui obiect unic, individualizat. În felul acesta, ca urmare a faptului că denumesc entități unice sau pe care le prezintă ca fiind unice datorită funcției de individualizare, substantivele în cauză se definesc prin semul extensional /unicitate/. Toate acestea fac ca semantica lor lexicală să fie compatibilă numai cu valoarea de singularitate.

Categoria gradelor de comparație a adjectivelor este o altă categorie gramaticală a cărei manifestare depinde de specificul componentei extensionale a semnificatului referențial. Realizarea acestei categorii este determinată de posibilitatea însușirii denumite de adjectiv de a varia în anumite limite. Din punctul de vedere al capacității de a avea grade de comparație, adjectivele se împart în următoarele subclase: adjective care au grade de comparație și adjective fără grade de comparație. Prima subclasă cuprinde majoritatea absolută a adjectivelor calificative. Caracteristic pentru ele este faptul că semnifică însușiri cu intensitate variabilă (*bun, rău, mare, mic, puternic*). Aceste unități lexicale denumesc însușiri care nu pot fi evaluate sub aspectul intensității lor. Intră în această subclasă cele mai multe adjective relative (*ceresc, civil, comestibil, economic, francez, geografic*), precum și unele adjective

calificative care exprimă însușiri invariabile (*absolut, brumăriu, conic, definitiv*). Un loc aparte în această clasificare îl ocupă adjectivele care prin însăși semnificația lor lexicală exprimă un anumit grad de comparație, fie gradul comparativ, fie gradul superlativ (*inferior, superior, major, minor, admirabil, anterior, enorm, extrem, gigantic, imens*). Este clar că în acest caz realizarea celorlalte grade de comparație de către aceste adjective este redundantă și deci greșită.

Drept exemplu care să ilustreze corelația dintre componenta implicațională a semnificației lexicale a cuvântului și o categorie gramaticală ne va servi în continuare categoria diatezei. După cum se știe, din punctul de vedere al capacității de a admite opoziția activ – pasiv, verbele limbii române se împart în următoarele două subclase: verbe cu perspectiva reversibilă și verbe cu perspectiva ireversibilă. Din prima subclasă fac parte verbele tranzitive-directe: structura actanțială a acestor verbe admite doi participanți: un subiect și un obiect al acțiunii. Anume aceștia sunt participanții din perspectiva cărora în limba română poate fi descris evenimentul din realitate (*desenează – este desenat; caută – este căutat*). Cealaltă subclasă cuprinde verbele a căror structură actanțială implică existența unui singur participant. În felul acesta, inexistența celui de al doilea participant face imposibilă descrierea evenimentului din realitate din diferite perspective. Acestea sunt verbele intransitive, despre care se spune că se caracterizează prin ireversibilitate absolută. Despre alte tipuri de restricții impuse diatezei de componenta implicațională a verbului a se vedea (GALR, I, p. 481; GALR, II, p. 143).

Așadar, analiza trăsăturilor semantice și morfosintactice ale cuvintelor sub aspectul raporturilor în care sunt implicate arată o interdependență strânsă între acestea. Constatăm, în același timp, că relațiile dintre trăsăturile menționate se relevă plenar în cazul în care unitățile lexicale funcționează în structura enunțului.

În cadrul acestei relații o anumită prioritate are semantica lexicală a cuvântului. Elementul dominant în ce privește corelația dintre lexic și gramatică este semul categorial al cuvântului, care, fiind o categorie latentă, se actualizează datorită interacțiunii sale cu celelalte componente semantico-gramaticale marcate prin mijloace de limbă.

Un rol important în cadrul acestei relații îl are și semnificatul referențial al cuvântului care întrunește în structura sa mai multe componente. Acestea diferă nu doar sub aspectul tipului de informație codificată, ci și în ce privește relația lor cu componentele de natură morfosintactică. Astfel, intensiunea, care conține informația privind descrierea sub aspect calitativ a elementului din realitate desemnat, este importantă pentru identificarea referentului indicat de lexemul respectiv. Extensiunea cuvântului este relevantă în procesul de actualizare a conținutului lui semantic. Totodată, are importanță în ce privește realizarea

unor categorii gramaticale de tip nominativ. Implicația este determinantă pentru potențialul combinatoric al cuvintelor, precum și pentru manifestarea categoriilor gramaticale de tip structural-sintactic. În plan semantic, între semnificația lexicală și semnificația gramaticală proprie flectivului pot exista două tipuri de raporturi: un raport de compatibilitate semantică sau un raport de incompatibilitate semantică.

Referințe bibliografice:

BALLY, Charles. *Linguistique générale et linguistique française* (2e éd.). Berne: A. Francke S. A., 1944.

COȘERIU, Eugen. Principii de sintaxă funcțională. În: Coșeriu, Eugen. *Prelegeri și conferințe* (1992 – 1993). Supliment al publicației Anuar de lingvistică și istorie literară, T. XXXIII (1992 – 1993). Seria A. Lingvistica. Iași, 1994. p. 65-82.

COȘERIU, Eugen. Principii de sintaxă funcțională. În: *Dacoromania*, serie nouă, I, 1994-1995, Cluj-Napoca, p. 29-68.

DSL = BIDU-VRĂNCEANU, Angela, CĂLĂRAȘU, Cristina, IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana, MANCAȘ, Mihaela, PANĂ-DINDELEGAN, Gabriela. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Nemira, 2001.

FEUILLARD, Colette. À propos des fonctions syntaxiques. In: *La linguistique*. Éditions Presses Universitaires de France. 2009/2, vol. 45, p. 93-114.

GALR, I = *Gramatica limbii române*. Vol. 1: *Cuvântul*. București: Editura Academiei Române, 2005.

GALR, II = *Gramatica limbii române*. Vol. II: *Enunțul*. București: Editura Academiei Române, 2005.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela. *Sintaxă și semantică. Clase de cuvinte și forme gramaticale cu dublă natură*. București: Tipografia Universității din București, 1992.

TESNIERE, Lucien. *Éléments de syntaxe structurale*. Paris: Klincksieck, 1959.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

CZU:811.135.1'373.232

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3\(321\).02](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3(321).02)

NUME DE FAMILIE PROVENITE DIN TERMINOLOGIA PRELUCRĂRII FIERULUI

Teodor OANCĂ

Doctor în filologie, profesor universitar

E-mail: teodoroanca@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/000-0002-4006-2009>

Universitatea din Craiova, România

Surnames Derived from the Terminology of Iron Processing

Abstract

Iron processing on the territory of Romania has been known since the first half of the second millennium B.C. Iron represented the raw material for tool making. While practicing their handcraft as blacksmiths, these craftsmen's vocabulary was enriched with words which designated the objects made, the tools used, details of the forms and ornamental motifs. Some words, part of the terminology of iron processing, have become nicknames associated to various persons. Those nicknames have become in time unofficial surnames, many of them later firmly acknowledge as surnames, as a result of the 1895 Name Law.

Keywords: iron, blacksmith, coal, hammer, oven.

Rezumat

Prelucrarea minereului de fier pe teritoriul românesc este cunoscută din prima jumătate a mileniului al doilea î.e.n. Fierul a servit ca materie primă pentru confecționarea uneltelor. În practica meseriei de fierar, vocabularul meseriașilor s-a îmbogățit cu cuvinte care desemnau obiectele confecționate, uneltele folosite, detalii ale formelor și motivelor ornamentale. Unele cuvinte din terminologia prelucrării fierului au ajuns porecle atribuite diferitelor persoane. Porecele au devenit în timp nume de familie neoficiale, multe dintre ele stabilizându-se prin *Legea asupra numelui* din 1895 ca nume de familie consacrate.

Cuvinte-cheie: fier, fierar, cărbune, ciocan, cuptor.

Sigle pentru regiuni și județe

O = Oltenia (DJ = Dolj, GJ = Gorj, MH = Mehedinți, OT = Olt, VL = Vâlcea); **M = Muntenia** (AG = Argeș, BR = Brăila, BZ = Buzău, CL = Călărași, DB = Dâmbovița, GR = Giurgiu, IL = Ilfov, PH = Prahova, TR = Teleorman); **D = Dobrogea** (CȚ = Constanța, TL = Tulcea); **ML = Moldova** (BC = Bacău, BT = Botoșani, GL = Galați, IȘ = Iași, NȚ = Neamț, SV = Suceava, VR = Vrancea, VS = Vaslui); **MR = Maramureș** (MM = Maramureș, SM = Satu Mare); **T = Transilvania** (AB = Alba, BN = Bistrița-Năsăud, BV = Brașov, CJ =

Cluj, CV = Covasna, HD = Hunedoara, HG = Harghita, MȘ = Mureș, SB = Sibiu); **CR** = Crișana (AR = Arad, BH = Bihor, SJ = Sălaj); **BNT** = Banat (CS = Caraș-Severin, TM = Timiș); **B** = București.

Invențiile nu apar întâmplător. Omul a fost totdeauna preocupat să găsească soluții cât mai avantajoase pentru satisfacerea unor nevoi. Natura i-a oferit materia primă care l-a incitat să ajungă la modalitatea transformării ei în obiecte necesare traiului. Așa a fost modelat pământul ca să devină obiecte ceramice, lemnul a căpătat forme neobișnuite pentru a-i servi la numeroase întrebuințări. Un loc aparte pe scara evoluției omului l-a constituit valorificarea minereurilor care, prin diferite procedee tehnice, mereu îmbunătățite de-a lungul timpului, au răspuns nevoilor comunităților omenești.

Aurul, cuprul și fierul au ajuns, încă din neolitic, cele mai de preț metale. Aurul se tezauriza și servea la confecționarea obiectelor de podoabă, cuprul a dat naștere culturii bronzului și aramei, fierul a valorificat și a dus mai departe tot ce a însemnat experiența prelucrării bronzului.

Arama și fierul au servit, în primul rând, la producerea uneltelor. La venirea romanilor în Dacia, autohtonii erau deja familiarizați cu arderea minereului de cupru și fier și de prelucrare a lui în vederea obținerii uneltelor trebuincioase în diferite activități. Romanii trebuie să fi fost impresionați de cantitatea de aur găsită în Dacia. „Prada pe care o iau romanii, după cucerirea Sarmisegetuzei, este enormă. Numai *aur* au găsit în valoare de 556 milioane de lei, valuta dinainte de 1916! Cifra nu trebuie să surprindă. Se știe doar că minele din Munții Apuseni erau exploatate încă de pe vremea agatirșilor” (Giurescu, 1946, p. 82).

Pentru ca activitatea extractivă din acele timpuri să funcționeze era nevoie de unelte confecționate din bronz și fier. „În prima jumătate a mileniului al II-lea î.e.n. (circa 1900-1700 î.e.n.), pe teritoriul României s-a realizat un sensibil salt calitativ în sfera metalurgiei, întrucât s-a obținut bronzul, aliaj superior cuprului pentru că era mai lesne de turnat (datorită fluidității sale) și pentru că permitea executarea unor unelte și a unor arme cu o sporită duritate și rezistență” (Iordache, 1996, p. 288).

În ce privește fierul, experiența unor popoare africane a servit ca model celor europene. „Producerea fierului poate fi socotită pe drept o cucerire a populațiilor africane” (Lips, 1960, p. 203).

Se apreciază că „unelte de metal au avut o însemnătate covârșitoare pentru popoarele de cultură înaltă din vechime” (*ibidem*, p. 207). Specializarea într-un anumit domeniu de activitate a avut ca urmare apariția meseriilor. Cei care s-au dedicat practicării unei meserii au căpătat un prestigiu în comunitatea din care făceau parte. Dintre cele mai vechi meserii cunoscute sunt de reținut cele de tâmplar, olar, fierar. Cei care s-au dedicat practicării unei meserii au căpătat un prestigiu în lumea satului.

În practicarea meseriei, vocabularul meseriașilor s-a îmbogățit treptat cu cuvinte care desemnau obiectele confecționate, uneltele folosite, detalii ale formelor și motivelor ornamentale, numele specializării într-un anumit domeniu al meseriei (fierar, potcovar, lăcătuș). Toate aceste cuvinte au format în timp terminologia unei meserii. Sunt numeroase exemple de cuvinte care fac parte din vocabularul diverșilor meșteșugari. *Cuptorul* este nu numai construcția de cărămidă, piatră, metal sau lut în care brutarul coace pâinea, ci și construcția în care olarul arde produsele obținute prin modelarea lutului. *Rindeaua* este o unealtă indispensabilă tâmplarului, dar partea metalică a rindelei este produsă de fierar.

Termeni considerați că fac parte din terminologia unei meserii au servit oamenilor să numească semenii ai lor. Numele atribuit s-a substituit, în relațiile cotidiene, celui primit la botez și e cunoscut sub denumirea de *poreclă*. Aceasta, transmisă colateralilor și descendenților, a devenit nume de familie neoficial, purtând denumirea de *supranume*. Abia în 1895, prin *Legea asupra numelui*, toți cetățenii români au fost obligați să adopte un nume de familie, dacă nu-l avuseseră până atunci. Au fost opțiuni multiple pentru alegerea numelui de familie: supranumele (care putea fi o poreclă, numele meseriei practicate, numele tatălui (Ion al lui Vasile > Ion **Vasile**), al mamei (Cf. Oancă, 2021), numele care arată originea locală, apartenența la o etnie etc.).

Românii și-au atribuit porecle încă din cele mai vechi timpuri, indiferent de statutul lor social.

Am reținut din dicționarul lui Al. Gonța un număr însemnat de porecle, cu anul menționat în documente:

Berbece, 1528; Brînză, 1618; Broască, 1528; Buzdugan, 1546, 1610, 1624; Calapod, 1587;

Cazan, 1546, 1613; Căldărușe, 1624; Cămilă, 1438; Căpățînă, 1588; Cățelean, 1510; Ceacîrul 1599; Chisăr, 1625; Ciocan, 1495; Ciocănel, 1619; Ciungul, 1617; Ciuntul, 1492; Ciupercă, 1546, 1613; Ciur, 1528; Cîrje, 1495; Cîrlig, 1497, 1603, 1612; Clopot, 1606; Copită, 1619; Coșciug, 1604; Cotoară, 1508; Cucoș, 1605; Cucută, 1604; Dumbravă, 1540; Foale, 1507; Galbăn, 1593, 1603; Gărgăriță, 1625; Gîlcă, 1623; Gogoășe, 1569; Grozav, 1622; Grumaz, 1620; Hrană, 1513; Iapă, 1620; Leucă, 1610; Leuștean, 1608; Limbădulce, 1497; Lopată, 1546; Lungu, 1529; Mînzul, 1622; Mustață, 1620; Negrilă, 1495; Orbul, 1554; Oțel, 1434, 1615; Picioroga, 1602; Pîntece, 1495; Plop, 1609; Porcu, 1443; Ploscă, 1558; Potlog, 1617; Purcar, 1625; Purcel, 1495, 1617; Rugină, 1493, 1576, 1588, 1621; Sprînceană, 1580; Stîngaciu, 1492; Sulă, 1587; Șarpe, 1516, 1609; Talabă, 1515; Talpă, 1579, 1593; Taurul, 1401; Tavă, 1438; Tălmăcel, 1597; Teleagă, 1558, 1615; Topor, 1493, 1554, 1609; Traistă, 1601; Trepăduș, 1610; Trufaș, 1620; Tunsul, 1453, 1518; Țapu, 1625; Umăr, 1613; Ureche, 1604; Urîta, 1617; Ursu, 1519; Urzică, 1615; Veveriță, 1580; Vrabie, 1606; Vrană, 1475; Zeamă, 1491.

Observăm că mai multe porecle (Cazan, Chisăr, Ciocan, Ciur, Clopot, Foale, Oțel, Rugină, Sulă, Tavă, Topor) se revendică din terminologia prelucrării fierului.

Numele de familie provenite din terminologia prelucrării fierului reprezintă un segment din ceea ce am numit *microsisteme antroponimice*. Exemple de microsisteme antroponimice sunt prezente în cartea *Geografie antroponimică românească. Metodă și aplicații* (Editura de Sud, Craiova, 1998). Am identificat, printre altele: antroponime care arată originea locală, nume de familie provenite de la nume etnice, antroponime rezultate de la apelative care arată stări sociale etc. La acestea adaug articolele apărute în revista *Philologia* (Chișinău) din anii 2021 și 2022. Asemenea terminologii pun în evidență aportul limbii comune la îmbogățirea sistemului antroponimic național.

Numele de familie din *Anexă* au prevăzută etimologia care, de regulă, a constituit răspunsul dat de meseriaș (în cazul de față *fierar*) etnografului care a făcut ancheta de specialitate.

Anexă

Ac 9 (B). < *ac* „obiect folosit la marcat locul în care să se dea gaură într-un corp metalic”.

Amnar 23: O-6 (DJ); ML-13 (9-BC, 4-IS); T-1 (BV); B-3. < *amnar* „obiect de uz casnic și gospodăresc folosit la aprinderea focului” (Iordache, 1996, p. 293).

Aramă 1891: O-82 (12-DJ, 55-GJ, 6-MH, 8-OT, 1-VL); M-623 (1-AG, 560-BR, 9-BZ, 6-CL, 11-DB, 13-IL, 23-PH); D-76 (72-CȚ, 4-TL); ML-835 (141-BC, 337-BT, 49-GL, 60-IS, 86-NȚ, 94-SV, 8-VR, 60-VS); MR-4 (MM); T-174 (1-AB, 9-BN, 31-BV, 80-CJ, 4-CV, 33-HD, 3-HG, 1-MȘ, 12-SB); CR-6 (5-AR, 1-SJ); BNT-10 (5-CS, 5-TM); B-81. < *aramă*.

Armă 181: M-151 (94-BR, 6-BZ, 9-CL, 42-IL); D-6 (CȚ); B-24. < *armă* (Iordache, 1980, p. 107).

Bac 103: M-1 (IL); ML-6 (IS); MR-11 (SM); T-5 (1-AB, 1-CJ, 1-HD, 1-MȘ, 1-SB); CR-62 (22-AR, 40-BH); BNT-16 (TM); B-2. < *bac* „fiecare dintre piesele de așchiere ale unei filiere” (Iordache, 1980, p. 112).

Baltag 2962: O-32 (6-DJ, 9-GJ, 3-OT, 14-VL); M-322 (22-AG, 148-BR, 74-BZ, 23-CL, 6-DB, 1-GR, 13-IL, 35-PH); D-226 (150-CȚ, 76-TL); ML-1970 (113-BC, 379-BT, 56-GL, 611-IS, 264-NȚ, 309-SV, 37-VR, 201-VS); MR-3 (MM); T-166 (7-BN, 76-BV, 11-CJ, 3-CV, 41-HD, 11-MȘ, 17-SB); CR-39 (AR); BNT-28 (11-CS, 17-TM); B-176. < *baltag* „un fel de securice cu muchia mare înălțată și cu coadă lungă” (Iordache, 1996, p. 328).

Bardă 186: M-147 (81-BR, 2-BZ, 13-CL, 8-GR, 27-IL; 16-TR); D-4 (CȚ); ML-22 (9-BC; 4-IS, 8-NȚ, 1-SV); T-9 (BV); B-4. < *bardă* „un fel de secure cu tăișul lat și coada scurtă” (DLRM).

Baros 412: O-144 (116-DJ, 15-MH, 13-VL); M-145 (30-AG, 14-BZ, 3-CL, 4-DB, 2-PH, 92-TR); D-1 (CȚ); MR-42 (SM); T-8 (AB); BNT-40 (5-CS, 35-TM); B-32. < *baros* „unealtă de fierar” (Iordache, 1980, p. 107).

Barosu 28: O-3 (MH); M-11 (BZ); T-2 (BV); BNT-2 (CS); B-10. < *baros* + suf. antrop. -u.

Bărdiță 81: M-4 (CL); D-1 (CT); ML-55 (43-BT, 4-NȚ, 1-SV, 7-VS); MR-6 (MM); T-3 (BV); BNT-4 (TM); B-8. < *bărdiță* „unealtă de tăiat” (Iordache, 1996, p. 328).

Belciug 1479: O-215 (61-DJ, 1-GJ, 35-MH, 118-OT); M-288 (38-AG, 2-BR, 3-BZ, 40-CL, 10-DB, 190-PH, 5-TR); D-102 (78-CT, 24-TL); ML-550 (63-BC, 145-BT, 10-GL, 94-IȘ, 20-NȚ, 212-SV, 4-VR, 2-VS); MR-7 (MM); T-156 (78-AB, 7-BV, 14-CJ, 49-HD, 7-MȘ, 1-SB); CR-24 (9-AR, 15-BH); BNT-56 (19-CS, 37-TM); B-81. < *belciug* „verigă de metal prin care se trece un lacăt” (DLRM).

Bocșer 52: T-48 (HD); CR-1 (BH); BNT-1 (TM); B-2. < *bocșer* „cel ce clădea bocșa pentru obținerea mangalului” (Iordache, 1996, p. 330).

Brăzdaru 7 (B). < *brăzdar* „parte a plugului” (Iordache, 1996, p. 290) + suf. antrop. -u.

Brici 743: O-13 (MH); M-30 (1-BR, 5-CL, 16-DB, 8-PH); D-81 (69-CT, 12-TL); ML-195 (33-BC, 16-BT, 33-GL, 8-IȘ, 47-NȚ, 5-SV, 53-VR); MR-41 (1-MM, 40-SM); T-290 (27-AB, 164-BN, 4-BV, 55-CJ, 20-HD, 16-SB); CR-26 (25-AR, 1-BH); BNT-48 (25-CS, 23-TM); B-19. < *brici* „obiect de fier utilizat în gospodărie” (Iordache, 1980, p. 107).

Bucșă 1116: O-37 (8-DJ, 3-GJ, 15-MH, 8-OT, 3-VL); M-119 (6-AG, 17-BR, 16-BZ, 7-CL, 41-DB, 6-GR, 10-IL, 16-PH); D-34 (27-CT, 7-TL); ML-702 (70-BC, 63-BT, 163-GL, 35-IȘ, 72-NȚ, 204-SV, 80-VR, 15-VS); T-154 (3-AB, 3-BN, 10-BV, 2-CJ, 3-CV, 7-HD, 126-SB); CR-14 (12-AR, 2-BH); BNT-29 (6-CS, 23-TM); B-27. < *bucșă* „garnitură metalică la butucul roții” (Iordache, 1996, p. 296).

Burduf 156: O-5 (MH); M-34 (2-AG, 4-BR, 3-BZ, 1-CL, 10-DB, 10-GR, 4-PH); D-58 (9-CT, 49-TL); ML-27 (5-BC, 1-BT, 20-GL, 1-NȚ); MR-3 (SM); T-13 (2-AB, 3-BV, 1-CJ, 7-HD); BNT-5 (CS); B-11. < *burduf* „instalație care comprima și sufla aerul în cărbunii aprinși din fierărie” (Iordache, 1996, p. 338).

Burghiu 564: O-122 (34-DJ, 52-GJ, 32-OT, 4-VL); M-82 (7-BR, 56-BZ, 2-GR, 10-PH, 7-TR); D-23 (12-CT, 11-TL); ML-242 (6-BC, 222-GL, 12-VR, 2-VS); T-42 (18-BV, 1-CV, 20-HD, 2-MȘ, 1-SB); CR-2 (AR); BNT-12 (1-CS, 11-TM); B-39. < *burghiu* „unealtă pentru perforarea metalului” (Iordache, 1996, p. 340).

Calistru 1150: O-30 (11-DJ, 9-GJ, 5-MH, 4-OT, 1-VL); M-35 (3-AG, 14-BR, 7-BZ, 5-CL, 1-IL, 5-PH); D-33 (28-CT, 5-TL); ML-846 (55-BC, 155-BT, 6-GL, 167-IȘ, 182-NȚ, 252-SV, 21-VR, 8-VS); MR-2 (MM); T-94 (5-AB, 1-BN, 33-BV, 5-CJ, 43-HD, 4-HG, 3-SB); CR-10 (AR); BNT-27 (11-CS, 16-TM); B-73. < *calistră* „sapă de formă dreptunghiulară cu ciocul lat” (Lex. reg., p. 76) + suf. antrop. -u.

Cazangiu 469: O-190 (4-DJ, 1-GJ, 174-OT, 11-VL); M-142 (28-AG, 17-BR, 4-BZ, 4-DB, 11-PH, 78-TR); D-49 (CT); ML-13 (8-GL, 5-IȘ); MR-4 (MM); T-9 (6-BV, 3-HD); CR, 1 (AR); BNT-7 (2-CS, 5-TM); B-54. < *cazangiu* „meșter fierar” (Iordache, 1980, p. 110).

Căldărar 2801: O-22 (5-DJ, 11-GJ, 2-MH, 1-OT, 3-VL); M-5 (3-AG, 1-CL, 1-PH); ML-2 (1-BT, 1-SV); MR-16 (13-MM, 3-SM); T-2619 (106-AB, 5-BN, 1002-BV, 35-CJ, 3-CV, 321-HD, 56-MȘ, 1091-SB); CR-93 (60-AR, 32-BH, 1-SJ); BNT-44 (19-CS, 25-TM). < *căldărar* „meșteșugar care face sau repară căldări și alte vase de aramă” (DLRM).

Căldăraru 4621: O-2170 (881-DJ, 413-GJ, 24-MH, 627-OT, 225-VL); M-1230 (136-AG, 109-BR, 104-BZ, 42-CL, 64-DB, 146-GR, 170-IL, 180-PH, 279-TR); D-218 (171-CȚ, 47-TL); ML-653 (204-BC, 5-BT, 209-GL, 12-IȘ, 36-NȚ, 7-SV, 87-VR, 93-VS); MR-6 (SM); T-192 (1-AB, 2-BN, 66-BV, 2-CJ, 58-HD, 3-HG, 13-MȘ, 47-SB); CR-8 (5-AR, 3-BH); BNT-40 (17-CS, 23-TM); B-104. < *căldărar* + suf. antrop. -u.

Cărbune 510: O-99 (DJ); M-8 (1-AG, 2-BZ, 2-CL, 3-PH); D-13 (CȚ); ML-93 (4-BC, 13-BT, 4-GL, 6-IȘ, 16-NȚ, 13-SV, 37-VS); T-265 (203-BN, 15-BV, 15-CJ, 21-HD, 3-HG, 3-MȘ, 5-SB); CR-2 (SJ); BNT-19 (4-CS, 15-TM); B-11. < *cărbune*, combustibil folosit în fierărie.

Ciocan 16991: O-2601 (741-DJ, 339-GJ, 312-MH, 907-OT, 302-VL); M-2682 (360-AG, 535-BR, 477-BZ, 169-CL, 296-DB, 202-GR, 78-IL, 132-PH, 433-TR); D-891 (806-CȚ, 85-TL); ML-5081 (937-BC, 550-BT, 579-GL, 645-IȘ, 788-NȚ, 679-SV, 186-VR, 717-VS); MR-1311 (422-MM, 889-SM); T-2172 (129-AB, 417-BN, 562-BV, 176-CJ, 33-CV, 535-HD, 34-HG, 104-MȘ, 182-SB); CR-495 (198-AR, 216-BH, 81-SJ); BNT-518 (131-CS, 387-TM); B-1240. < *ciocan* „unealtă folosită la bătut sau la prelucrat materiale rezistente” (DLRM).

Chisăr 333: O-291 (148-DJ, 3-GJ, 132-MH, 6-OT, 2-VL); M-5 (1-AG, 4-GR); D-4 (TL); ML-3 (BC); T-4 (HD); CR-3 (BH); BNT-23 (9-CS, 14-TM). < *chisăr* „bardă” (Lex. reg., p. 77).

Ciorpac 110: O-1 (DJ); M-2 (GR); ML-89 (4-BC, 31-IȘ, 1-NȚ, 53-VS); T-13 (9-BV, 4-HD); B-5. < *ciorpac* „polonic mare” (Lex. reg., p. 113).

Cîntar 164: O-123 (8-DJ, 113-MH, 2-OT); M-18 (CL); ML-6 (2-BT, 4-NȚ); T-2 (SB); CR-8 (7-AR, 1-SJ); BNT-4 (CS); B-3. < *cîntar*.

Cîrlig 1365: O-158 (29-DJ, 75-GJ, 54-MH); M-402 (25-AG, 11-BR, 168-BZ, 76-CL, 13-DB, 18-GR, 19-IL, 63-PH, 9-TR); D-161 (67-CȚ, 94-TL); ML-215 (19-BC, 4-BT, 15-GL, 10-IȘ, 56-NȚ, 75-SV, 15-VR, 21-VS); MR-39 (21-MM, 18-SM); T-174 (27-BN, 24-BV, 52-CJ, 60-HD, 7-MȘ, 4-SB); CR-83 (60-AR, 23-BH); BNT-92 (11-CS, 81-TM); B-41. < *cîrlig* „unealtă de fier cu care se umblă în foc” (Iordache, 1980, p. 111).

Cîrligea 138: O-3 (VL); M-114 (38-BR, 2-BZ, 47-CL, 3-GR, 24-IL); D-5 (CȚ); ML-4 (2-NȚ, 2-VR); T-2 (SB); BNT-3 (TM); B-7. < Cîrlig + suf. -ea.

Clopot 132: M-78 (76-CL, 2-IL); ML-24 (15-BT, 1-GL, 8-IȘ); B-30. < *clopot* (Iordache, 1996, p. 314).

Cofaru 385: M-211 (1-AG, 208-PH, 2-TR); D-8 (CȚ); ML-53 (8-BC, 10-BT, 14-IȘ, 15-NȚ, 6-SV); T-72 (3-BN, 43-BV, 2-CJ, 9-HD, 6-HG, 4-MȘ, 5-SB); BNT-8 (TM); B-33. < *cofar* „cel ce pregătea minereul și cărbunii pentru topirea minereului” (Iordache, 1996, p. 330) + suf. antrop. -u.

Corfu 473: O-6 (DJ); M-6 (2-DB, 4-PH); D-2 (TL); ML-436 (12-BC, 2-GL, 415-NȚ, 1-SV, 5-VR, 1-VS); B-23. < *corfă* „coș” (DLRM) + suf. antrop. -u

Cosor 536: O-63 (21-DJ, 39-GJ, 3-VL); M-29 (5-BR, 14-BZ, 3-DB, 4-IL, 3-PH); D-147 (CȚ); ML-141 (58-BC, 2-GL, 2-SV, 79-VR); MR-20 (7-MM, 13-SM); T-51 (33-AB, 8-BV, 10-HD); CR-14 (10-AR, 4-BH); BNT-42 (6-CS, 36-TM); B-29. < *cosor* „cuțit cu lama lată, puternic curbată și cu vârful scurt” (Iordache, 1996, p. 296).

Cuptor 242: M-8 (4-AG, 4-PH); ML-187 (60-BC, 47-GL, 3-IȘ, 60-NȚ, 1-SV, 8-VR, 8-VS); T-27 (19-AB, 6-BV, 1-HG, 1-SB); CR-11 (BH); B-9. < *cuptor* „instalație în care se arde minereul de fier”.

Cuțitar 307: O-1 (GJ); M-2 (IL); ML-52 (4-BC, 48-SV); T-144 (40-AB, 4-BN, 27-CJ, 23-HD, 50-SB); CR-97 (9-AR, 28-BH, 60-SJ); BNT-4 (TM); B-7. < *cuțitar* „meșter fierar” (Iordache, 1980, p. 110).

Cuțitaru 390: O-100 (69-DJ, 14-GJ, 13-MH, 4-VL); M-148 (15-AG, 11-BR, 49-BZ, 11-CL, 25-DB, 2-GR, 24-IL, 5-PH, 6-TR); D-21 (CȚ); T-48 (2-AB, 13-BV, 5-CJ, 5-CV, 8-HD, 15-SB); BNT-9 (TM); B-64. < *cuțitar* + suf. antrop. -u.

Feraru 10448: O-1469 (500-DJ, 224-GJ, 76-MH, 520-OT, 149-VL); M-3450 (782-AG, 257-BR, 805-BZ, 102-CL, 334-DB, 242-GR, 228-IL, 700-TR); D-647 (417-CȚ, 230-TL); ML-3852 (668-BC, 272-BT, 585-GL, 710-IȘ, 278-NȚ, 233-SV, 663-VR, 443-VS); MR-59 (24-MM, 35-SM); T-431 (15-AB, 1-BN, 147-BV, 35-CJ, 8-CV, 160-HD, 7-HG, 14-MȘ, 44-SB); CR-68 (26-AR, 30-BH, 12-SJ); BNT-114 (57-CS, 57-TM); B-358. < *fierar*.

Ferăstrău 120: O-5 (OT); M-100 (1-CL, 2-DB, 10-GR, 11-PH, 76-TR); ML-4 (2-BC, 2-NȚ); T-7 (6-BV, 1-HD); B-4. < *ferăstrău*.

Fierar 161: O-2 (DJ); M-3 (1-AG, 2-PH); ML-110 (109-SV, 1-VR); T-35 (8-BN, 10-BV, 17-SB); CR-4 (SJ); BNT-7 (TM). < *fierar*.

Fierariu 139: O-22 (7-DJ, 1-GJ, 9-OT, 5-VL); M-15 (11-AG, 4-TR); D-1 (CȚ); ML-70 (2-BT, 3-GL, 1-IȘ, 5-NȚ, 59-SV); T-20 (1-BV, 6-HD, 2-MȘ, 11-SB); CR-2 (AR); BNT-3 (TM); B-6. < *fierar*.

Fieraru 6655: O-1402 (391-DJ, 63-GJ, 11-MH, 713-OT, 224-VL); M-2635 (722-AG, 11-BR, 171-BZ, 59-CL, 376-DB, 280-GR, 86-IL, 402-PH, 528-TR); D-147 (124-CȚ, 23-TL); ML-234 (24-BC, 36-BT, 27-GL, 26-IȘ, 18-NȚ, 45-SV, 44-VR, 14-VS); MR-25 (2-MM, 23-SM); T-177 (14-AB, 1-BN, 67-BV, 10-CJ, 5-CV, 42-HD, 1-HG, 9-MȘ, 28-SB); CR-15 (7-AR, 8-BH); BNT-48 (14-CS, 34-TM); B-1972. < *fierar* + suf. antrop. -u.

Foale 262: ML-4 (3-BT, 1-IȘ); CR-5 (AR); BNT-251 (65-CS, 186-TM); B-2. < *foale* „instalație care comprimă și suflă aerul în cărbunii aprinși din fierărie” (Iordache, 1996, p. 338).

Furcă 399: O-5 (1-DJ, 2-MH, 2-VL); M-7 (1-PH, 6-TR); D-58 (5-CȚ, 53-TL); ML-3 (VR); T-291 (6-AB, 4-BV, 15-CJ, 263-HD, 2-MȘ, 1-SB); CR-3 (1-AR, 2-SJ); BNT-29 (4-CS, 25-TM); B-3. < *furcă* „parte a jugului” (Iordache, 1980, p. 111).

Găman 2799: O-1348 (619-DJ, 375-GJ, 179-MH, 21-OT, 154-VL); M-844 (45-AG, 30-BR, 153-BZ, 96-CL, 67-DB, 25-GR, 13-IL, 272-PH, 143-TR); D-71 (62-CȚ, 9-TL); ML-169 (52-BC, 5-BT, 9-GL, 6-NȚ, 89-VR, 8-VS); MR-14 (5-MM, 9-SM); T-214 (58-BV, 99-HD, 4-MȘ, 53-SB); CR-27 (11-AR, 16-BH); BNT-69 (37-CS, 32-TM); B-43. < *găman* „polonic” (Lex. reg., p. 19).

Greblă 274: O-76 (68-DJ, 8-GJ); M-48 (10-BR, 18-BZ, 5-DB, 7-IL, 8-PH); D-8 (CȚ); ML-16 (11-BC, 1-BT, 3-SV, 1-VR); MR-1 (MM); T-79 (3-BN, 5-BV, 20-CJ, 8-HD, 37-MȘ, 6-SB); CR-44 (SJ); BNT-1 (CS); B-1. < *greblă*, unealtă agricolă.

Hârleț 127: M-16 (11-BZ, 5-PH); ML-27 (2-BC, 1-BT, 2-GL, 13-SV, 9-VR); T-79 (45-BN, 20-HD, 14-MȘ); BNT-4 (CS); B-1. < *hârleț* „cazma” (Iordache, 1996, p. 343).

Inel 237: O-105 (77-DJ, 4-GJ, 24-OT); M-3 (1-AG, 2-TR); D-50 (CȚ); ML-8 (VS); T-56 (23-AB, 33-HD); CR-2 (AR); BNT-3 (TM); B-10. < *inel* „obiect confecționat din metal, în formă de cerc, având diverse întrebuințări practice” (DLRM).

Jugaru 875: O-54 (4-GJ, 50-OT); M-49 (8-BR, 28-BZ, 5-GR, 7-PH, 1-TR); D-17 (14-CȚ, 3-TL); ML-667 (186-BC, 28-BT, 95-GL, 20-IȘ, 45-NȚ, 24-SV, 249-VR, 20-VS); T-34 (2-AB, 22-BV, 1-CJ, 2-CV, 5-HD, 1-HG, 1-MȘ); CR-5 (1-AR, 4-BH); BNT-12 (9-CS, 3-TM); B-37. < *jugar* „care poate fi pus la jug” + suf. antrop. -u.

Lăcătar 119: M-1 (AG); T-118 (13-AB, 3-HD, 102-SB). < *lăcătar* „meșteșugar specializat în confecționarea lacătelor”.

Lăcătuș 15455: O-391 (74-DJ, 21-GJ, 23-MH, 209-OT, 64-VL); M-1195 (67-AG, 109-BR, 521-BZ, 44-CL, 61-DB, 57-GR, 64-IL, 176-PH, 96-TR); D-119 (105-CS, 14-TL); ML-1935 (400-BC, 25-BT, 359-GL, 38-IȘ, 114-NȚ, 330-SV, 243-VR, 426-VS); MR-731 (508-MM, 223-SM); T-8309 (712-AB, 2118-BN, 513-BV, 1847-CJ, 21-CV, 490-HD, 61-HG, 1599-MȘ, 948-SB); CR-2163 (425-AR, 818-BH, 920-SJ); BNT-521 (89-CS, 432-TM); B-91. < *lăcătuș* „meșteșugar specializat în prelucrarea fierului” (Iordache, 1980, p. 110).

Lăcătușu 4368: O-1225 (194-DJ, 394-GJ, 328-MH, 27-OT, 282-VL); M-416 (116-AG, 31-BR, 58-BZ, 41-CL, 26-DB, 8-GR, 24-IL, 75-PH, 37-TR); D-79 (74-CȚ, 5-TL); ML-2152 (770-BC, 116-BT, 86-GL, 187-IȘ, 574-NȚ, 193-SV, 14-VR, 212-VS); MR-14 (8-MM, 6-SM); T-280 (14-AB, 12-BN, 73-BV, 6-CJ, 12-CV, 103-HD, 4-HG, 22-MȘ, 34-SB); CR-36 (23-AR, 9-BH, 4-SJ); BNT-108 (50-CS, 58-TM); B-58. < *lăcătuș* + suf. antrop. -u.

Lopată 116: M-49 (15-AG, 28-BZ, 6-PH); D-2 (CȚ); ML-24 (9-NȚ, 15-SV); MR-36 (MM); T-1 (SB); BNT-4 (TM). < *lopată* „unealtă cu care se ridică pământ, pietriș, nisip” (DLRM).

Oțel 837: O-86 (64-DJ, 6-GJ, 6-MH, 10-VL); M-23 (9-AG, 4-BR, 8-BZ, 2-PH); D-15 (13-CȚ, 2-TL); ML-263 (18-BC, 13-GL, 107-NȚ, 8-SV, 117-VS); MR-2 (MM); T-418 (154-AB, 16-BN, 11-BV, 151-CJ, 13-HD, 3-HG, 64-MȘ, 6-SB); CR-16 (13-AR, 2-BH, 1-SJ); BNT-10 (4-CS, 6-TM); B-4. < *oțel* „aliaj de fier cu carbon” (DLRM).

Pană 14830: O-2586 (635-DJ, 300-GJ, 328-MH, 916-OT, 407-VI); M-8835 (1393-AG, 397-BR, 893-BZ, 693-CL, 1122-DB, 536-GR, 572-IL, 1728-PH, 1501-TR); D-637 (580-CȚ, 57-TL); ML-1512 (203-BC, 32-BT, 442-GL, 140-IȘ, 55-NȚ, 11-SV, 305-VR, 324-VS); MR-30 (7-MM, 23-SM); T-504 (20-AB, 18-BN, 193-BV, 32-CJ, 9-CV, 169-HD, 8-HG, 17-MȘ, 38-SB); CR-49 (32-AR, 16-BH, 1-SJ); BNT-187 (73-CS, 114-TM); B-490. < *pană* „bucată de lemn sau de metal, de forma unei prisme triunghiulare, întrebuințată pentru despicarea lemnului” (DLRM).

Pilă 170: M-59 (14-BR, 11-BZ, 8-DB, 26-IL); D-7 (CȚ); ML-86 (2-BC, 9-VR, 75-VS); T-13 (BV); B-5. < *pilă* „unealtă de oțel călit (...) folosită la netezirea, subțierea sau ascuțirea unor piese de metal” (DLRM).

Piroi 618: O-181 (22-DJ, 4-GJ, 126-MH, 29-OT); M-248 (8-AG, 17-CL, 157-GR, 4-IL, 53-PH, 9-TR); D-36 (31-CȚ, 5-TL); ML-8 (3-BC, 4-GL, 1-VS); T-14 (5-AB, 3-BV, 5-HD, 1-SB); CR-4 (SJ); BNT-13 (4-CS, 9-TM); B-114. < *piroi* = *piron* „cui de oțel, lung și gros, folosit la îmbinarea pieselor unei construcții de lemn, la fixarea unui obiect greu în perete” (DLRM).

Potcoavă 682: O-73 (17-DJ, 5-MH, 51-VL); M-196 (16-AG, 4-BR, 61-BZ, 5-DB, 9-GR, 33-PH, 68-TR); D-15 (CȚ); ML-9 (2-GL, 5-SV, 2-VR); MR-41 (MM); T-243 (1-AB, 136-BV, 23-CJ, 5-CV, 75-MȘ, 3-SB); CR-6 (5-AR, 1-BH); BNT-11 (TM); B-88. < *potcoavă* „piesă de oțel în formă de semicerc, care se fixează cu cuie pe copitele cailor sau ale altor animale de tracțiune pentru protejarea copitelor și pentru ca vita să nu alunece” (DLRM).

Potcovaru 617: O-243 (86-DJ, 64-GJ, 23-MH, 55-OT, 15-VL); M-164 (56-AG, 24-BZ, 19-CL, 6-GR, 7-IL, 2-PH, 50-TR); D-16 (CȚ); ML-51 (5-BC, 2-BT, 1-GL, 13-IȘ, 29-NȚ, 1-VS); T-59 (6-AB, 7-CV, 46-HD); BNT-22 (7-CS, 15-TM); B-62. < *potcovar* + suf. antrop. -u.

Priboi 660: O-241 (100-DJ, 40-GJ, 50-MH, 29-OT, 22-VL); M-206 (14-AG, 3-BZ, 13-CL, 55-DB, 6-GR, 15-IL, 25-PH, 75-TR); D-48 (44-CȚ, 4-TL); ML-48 (21-BC, 7-GL, 12-IȘ, 1-NȚ, 7-VR); T-29 (18-BV, 4-HG, 7-MȘ); CR-4 (BH); BNT-38 (16-CS, 22-TM); B-46. < *priboi* „unealtă de oțel în formă de bară, cu un capăt conic, care servește, de obicei, la perforarea sau lărgirea găurilor materialelor metalice” (DEX).

Rangă 549: O-8 (3-DJ, 2-MH, 3-VL); M-19 (1-AG, 8-CL, 3-DB, 3-IL, 4-TR); D-5 (CȚ); ML-110 (6-BC, 28-BT, 14-GL, 26-IȘ, 9-NȚ, 1-SV, 4-VR, 22-VS); T-242 (5-AB, 6-BN, 13-BV, 101-CJ, 10-HD, 8-MȘ, 99-SB); CR-4 (SJ); BNT-90 (75-CS, 15-TM); B-71. < *rangă* „bară de fier ascuțită la un capăt, servind ca o pârgie sau folosită când se sapă în pământuri foarte tari” (DLRM).

Rugină 2066: O-67 (1-DJ, 7-GJ, 55-MH, 4-OT); M-240 (21-AG, 14-BR, 26-BZ, 16-CL, 110-GR, 8-IL, 25-PH, 20-TR); D-110 (56-CȚ, 54-TL); ML-1166 (166-BC, 42-BT, 344-GL, 221-IȘ, 216-NȚ, 78-SV, 30-VR, 69-VS); T-290 (5-AB, 64-BV, 8-CJ, 12-CV, 16-HD, 161-HG, 17-MȘ, 7-SB); CR-17 (11-AR, 3-BH, 3-SJ); BNT-28 (11-CS, 17-TM); B-148. < *rugină* „substanță brună-roșcată care se formează prin oxidare pe obiectele de fier și care distruge metalul” (DLRM).

Sabie 555: O-92 (61-DJ, 5-GJ, 16-OT, 10-VL); M-101 (88-AG, 8-BR, 5-PH); D-23 (CȚ); ML-249 (38-BT, 5-GL, 22-IȘ, 34-NȚ, 149-SV, 1-VR); T-24 (5-BN, 1-HD, 18-SB); CR-6 (BH); BNT-16 (9-CS, 7-TM); B-44. < *sabie* „armă care constă dintr-o lamă lungă de oțel ascuțită la vârf și pe una dintre laturi și fixată într-un mâner” (DLRM; Cf. și Iordache, 1980, p. 110).

Secere 172: M-100 (1-DB, 29-GR, 7-PH, 63-TR); T-13 (SB); B-59. < *seceră* „unealtă din inventarul agricol” (Iordache, 1980, p. 107).

Sfredel 167: O-62 (23-DJ, 39-MH); M-12 (1-AG, 3-BZ, 1-CL, 7-IL); D-20 (CȚ); ML-48 (46-IȘ, 2-VS); MR-2 (MM); T-15 (12-BV, 3-MȘ); BNT-8 (TM). < *sfredel* „burghiu” (DLRM).

Sîrmă 218: O-68 (35-DJ, 3-GJ, 27-MH, 3-OT); M-28 (5-CL, 2-PH, 21-TR); D-11 (4-CȚ, 7-TL); ML-93 (10-BT, 83-NȚ); T-7 (CV); CR-7 (4-AR, 3-BH); BNT-2 (TM); B-2. < *sîrmă* „fir metalic de oțel, aramă, aluminiu etc.” (DLRM).

Șomoiaș 254: M-229 (23-BR, 167-BZ, 22-GR, 17-PH); ML-14 (1-BC, 1-BT, 7-GL, 1-SV, 4-VR); MR-2 (MM); T-8 (6-BV, 2-CV); B-1. < *șomoiaș* „unealtă cu care se stropește fierul înroșit” (Iordache, 1980, p. 112).

Șurubaru 474: O-2 (GJ); M-18 (2-BZ, 6-CL, 3-DB, 2-IL, 5-PH); D-13 (10-CȚ, 3-TL); ML-396 (41-BC, 187-BT, 10-GL, 100-NȚ, 37-SV, 11-VR, 10-VS); T-27 (3-BN, 12-BV, 8-CJ, 3-HD, 1-SB); CR-1 (AR); BNT-15 (8-CS, 7-TM); B-2. < *șurubar* („meșter care execută șuruburi”) + suf. antrop. -u.

Tablă 125: O-1 (OT); M-70 (5-CL, 65-GR); D-5 (CȚ); T-3 (1-BV, 2-MȘ); CR-3 (AR); BNT-31 (18-CS, 13-TM); B-12. < *tablă* „placă metalică, de grosimi diferite, folosită la învelitul caselor, la fabricarea vaselor și a altor obiecte” (DLRM).

Talangă 129: O-1 (DJ); M-125 (1-BZ, 124-PH); D-1 (CȚ); T-1 (BV); B-1. < *talangă* „clopot care se atâră la gâtul oilor” (Iordache, 1996, p. 344).

Tigae 102: O-80 (70-DJ, 10-MH); M-16 (15-AG, 1-BZ); D-1 (TL); ML-1 (VR); T-3 (HD); B-1. < *tigae* „obiect de fier executat pe domeniul Hunedoarei la începutul secolului al XVI-lea, alături de alte obiecte de fier” (Iordache, 1996, p. 330).

Tîrnăcop 195: O-7 (5-OT, 2-VL); M-146 (1-AG, 6-DB, 5-GR, 3-PH, 131-TR); D-11 (9-CȚ, 2-TL); ML-10 (6-BC, 4-VS); T-10 (4-BV, 1-CV, 5-HD); BNT-1 (TM); B-10. < *tîrnăcop* „unealtă din inventarul agricol” (Iordache, 1996, p. 107).

Tîrpan 124: O-1 (MH); M-41 (33-CL, 3-GR, 5-IL); D-73 (72-CS, 1-TL); ML-9 (1-GL, 6-SV, 2-VS). < *tîrpan* „unealtă asemănătoare cu coasa la tăiatul stufului și cânepii” (DLRM).

Tocilă 789: O-11 (DJ); M-187 (47-AG, 6-BR, 22-BZ, 53-CL, 5-DB, 30-GR, 21-PH, 3-TR); D-22 (CȚ); ML-434 (142-BC, 10-BT, 92-GL, 13-IȘ, 17-NȚ, 149-SV, 5-VR, 6-VS); MR-4 (MM); T-38 (5-BV, 3-CJ, 16-HD, 6-MȘ, 8-SB); CR-5 (1-AR, 4-BH); BNT-5 (TM); B-83. < *tocilă* „mașină compusă dintr-un disc abraziv și un mâner sau o pedală, cu care se ascut instrumentele de tăiat” (DLRM; cf. și Iordache, 1980, p. 109).

Topor 2129: O-107 (26-DJ, 2-GJ, 79-MH); M-513 (35-AG, 216-BR, 99-BZ, 88-CL, 7-DB, 9-GR, 10-IL, 43-PH, 6-TR); D-172 (121-CȚ, 51-TL); ML-546 (21-BC, 11-BT, 62-GL, 43-IȘ, 58-NȚ, 4-SV, 109-VR, 238-VS); MR-4 (SM); T-357 (57-AB, 18-BV, 2-CJ, 193-HD, 14-HG, 66-MȘ, 7-SB); CR-152 (151-AR, 1-BH); BNT-62 (12-CS, 50-TM); B-216. < *topor* „unealtă de uz casnic și meșteșugăresc” (Iordache, 1980, p. 107).

Toporaș 389: O-5 (GJ); M-93 (8-BR, 1-BZ, 4-DB, 8-IL, 67-PH, 5-TR); D-9 (6-CȚ, 3-TL); ML-230 (36-BC, 35-BT, 28-GL, 4-NȚ, 4-SV, 7-VR, 116-VS); MR-9 (MM); T-38 (12-BV, 25-HD, 1-SB); CR-1 (SJ); BNT-1 (TM); B-3. < *toporaș* + suf. -aș.

Tunaru 1712: O-644 (172-DJ, 291-GJ, 49-MH, 75-OT, 57-VL); M-509 (53-AG, 6-BR, 84-BZ, 18-CL, 21-DB, 113-GR, 1-IL, 34-PH, 179-TR); D-67 (41-CȚ, 26-TL); ML-199 (92-BC, 6-GL, 3-IȘ, 3-SV, 8-VR, 87-VS); MR-4 (SM); T-67 (28-BV, 1-CJ, 27-HD, 6-HG, 5-MȘ); CR-8 (7-AR, 1-BH); BNT-38 (28-CS, 10-TM); B-176. < *tunaru* + suf. antrop. -u.

Țintă 409: O-14 (3-DG, 1-GJ, 6-MH, 4-OT); M-276 (6-AG, 4-BR, 117-BZ, 21-CL, 6-DB, 11-GR, 90-IL, 21-PH); D-27 (24-CȚ, 3-TL); ML-71 (1-BC, 34-BT, 12-GL, 5-NȚ, 1-SV, 18-VS); T-10 (3-BV, 5-HD, 2-MȘ); CR-5 (1-AR, 4-BH); B-6. < *țintă* „cui care se bătea în porțile groase de lemn” (Iordache, 1996, p. 294).

Vatră 908: O-8 (7-DJ, 1-OT); M-44 (25-BR, 2-GR, 2-IL, 15-PH); D-55 (52-CȚ, 3-TL); ML-687 (70-BC, 36-BT, 14-GL, 215-IȘ, 76-NȚ, 15-SV, 248-VR, 13-VS); MR-12 (6-MM, 6-SM); T-64 (22-BV, 3-CV, 24-HD, 15-SB); CR-2 (SJ); BNT-2 (TM); B-34. < *vatră* „parte a forței în care se depozitează și unde se arde combustibilul” (DLRM; cf. și Iordache, 1996, p. 108).

Vătrați 140: O-77 (39-GJ, 38-OT); M-45 (1-CL, 44-TR); D-5 (1-CȚ, 4-TL); T-3 (BV); CR-3 (AR); B-7. < *vătrați* „unealtă în formă de cârlig sau de lopătică cu coadă, cu care se scoate sau se scormonește jarul din sobe, din cuptoare etc.” (DLRM; cf. și Iordache, 1980, p. 111).

Zgură 259: O-47 (9-DJ, 17-GJ, 21-OT); M-38 (2-BR, 1-CL, 35-IL); D-117 (97-CȚ, 20-TL); ML-39 (11-BT, 24-NȚ, 4-SV); T-4 (1-BV, 1-HD, 2-SB); CR-2 (AR); B-12. < *zgură* „cenușa rezultată din arderea cărbunilor” (Iordache, 1980, p. 108).

Referințe bibliografice:

BDAR = *Baza de date antroponimice a României*, constituită la Laboratorul de cercetări onomastice de la Facultatea de Litere a Universității din Craiova în 1994, pe baza datelor puse la dispoziție pe suport electronic de Inspectoratele județene de poliție, Serviciul de evidență a populației.

DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.

DLRM = *Dicționarul limbii române moderne*. București: Editura Academiei, 1958.

GIURESCU, Constantin C. *Istoria românilor*. Vol. I. Ediția a cincea revăzută și adăugită. București, 1946.

GONȚA, Alexandru I. *Documente privind istoria României. A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane*. București: Editura Academiei Române, 1995.

IORDACHE, Gheorghe. *Mărturii etno-lingvistice despre vechimea meseriilor populare românești. Studiu cu privire specială la Oltenia*. Craiova: Editura Scrisul Românesc, 1980.

IORDACHE, Gheorghe. *Ocupații tradiționale pe teritoriul României. Studiu etnologic*, vol. III. București: Editura Academiei Române, 1996.

Lex. reg. = *Lexic regional*. Societatea de Științe istorice și filologice. București: Editura Academiei, 1960.

LIPS, Iulius. *Obârșia lucrurilor. O istorie a culturii omenirii*. București: Editura Științifică, 1960.

OANCA, Teodor. Nume personale feminine devenite nume de familie. În: *Philologia*, 2021, nr. 1, p. 35-53.

CZU:811.135.1'373.23

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3\(321\).03](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3(321).03)

ANTROPONIME „COLORATE”: *NEGRUL* DIN NUMELE DE FAMILIE

Viorica RĂILEANU

Doctor în filologie, conferențiar cercetător

E-mail: viorica.raileanu@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7855-3412>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

"Colored" Anthroponyms: *the Black* in the Family Name

Abstract

Colors, being omnipresent in our daily life, we often meet them in onomastics as well: in the names of plants and animals, toponyms and anthroponyms. Therefore, in the official anthroponymic nomenclature, we attest today the family names: *Albu, Bălan, Căruntu, Laiu, Negru, Smadu, Roșu*, etc. whose formation is based on the names of colors: *alb, bălan, cărunt, lai, negru, smad, roșu*, etc. The colors in the family names originally had the function of a nickname or surname and were assigned to people with specific characteristics. The chromatic term black (or equivalents expressing shades of this "prototype color") was often used in anthroponymy to designate persons, as an allusion to the color of their skin, hair, eyes, etc. Thus, through this study, we aim to inventory, analyse and present some surnames from this category, referring to their documentary attestations and their current records.

Keywords: Anthroponymy, family name, nickname, surname, color, black.

Rezumat

Culorile, fiind omniprezente în viața noastră cotidiană, le întâlnim adesea și în onomastică: în denumirile de plante și animale, toponime și antroponime. Așadar, în nomenclatorul antroponimic oficial, atestăm astăzi numele de familie: *Albu, Bălan, Căruntu, Laiu, Negru, Smadu, Roșu* etc. care au la baza formării lor numele de culori: *alb, bălan, cărunt, lai, negru, smad, roșu* etc. Culorile din numele de familie au avut inițial funcția de poreclă sau supranume și erau atribuite unor persoane cu particularități specifice. Termenul cromatic *negru* (sau echivalentele care exprimă nuanțe ale acestei „culori-prototip”) a fost des folosit în antroponimie pentru a desemna persoane, ca o aluzie la culoarea pielii, a părului, a ochilor lor etc. Astfel, prin acest studiu, ne propunem să inventariem, să analizăm și să prezentăm unele nume de familie din această categorie, făcând referințe la atestările lor documentare și la înregistrările lor actuale.

Cuvinte-cheie: antroponimie, nume de familie, poreclă, supranume, culoare, negru.

Culorile reprezintă niște proprietăți inalienabile ale tuturor obiectelor din lumea noastră. Ele sunt omniprezente și, nu întâmplător, au format obiectul de studiu pentru mulți cercetători din domeniul artei, psihologiei, lingvisticii etc. Definirea culorilor este foarte dificilă, având în vedere faptul că un ochi sănătos percepe până la zece milioane de culori diferite, iar industria prezentului este capabilă să producă obiecte în cinci sute de mii de nuanțe de culori (Cernea, Constantin, 1977). Unul dintre primii cercetători români care a studiat culorile a fost academicianul și folcloristul Simion Florea Marian, în lucrarea *Cromatică poporului român* (București, 1882).

În mod surprinzător, numele de culori sunt foarte frecvente în onomastica românească pentru a denumi plante, animale, toponime, antroponime. *Albu, Bălan, Căruntu, Lai, Murgu, Negru, Roșu, Suru, Șargu* etc. sunt doar câteva nume de familie care au la bază nume de culori. În antroponimie, funcția inițială a culorilor era cea „de supranume sau poreclă, atribuită ca o aluzie la culoarea pielii sau a părului” (Ionescu, 1993, p. 66). În latină, engleză, franceză etc. cu aceeași funcție, atestăm *Albinus; White; Leblanc, Blanchet* „alb”; *Niger; Black, Lenoir* „negru”; *Rufus; Riddish, Roux, Leroux, Rousset, Rousseau, Roussel, Rousselet* „roșcat” etc.

Culoarea neagră este una dintre cele mai des întâlnite culori în antroponimie. J. André susține că „limbile moderne n-au decât un singur termen pentru denumirea culorii negre, deoarece sunt greu de observat nuanțele ei. Astfel, în limba franceză există numai termenul de *noir*, iar în limba germană termenul de *schwarz*” (1949, p. 114). Nuanțarea se face numai prin comparare. De exemplu, „în terminologia pastorală românească *negru* se referă la două nuanțe, după vârsta oilor. Când mielul e mic are blană neagră și se spune *negru, neagră, negru(ă)*. Dar când mielul ajunge oaie și cu lâna mare, culoarea devine, din cauza soarelui, mai deschisă. Faptul se poate verifica cu termenul *lai, laie, lăi* „negru”, cuvânt care există și în albaneză, provenind, ca și la noi, de la coloniștii veniți din sudul Italiei” (Giuglea, Kelemen, 1966, p. 215). Astfel, pentru culoarea neagră, în funcție de anumiți factori, se atestă o varietate de nuanțe. Or, textiliștii experimentați deosebesc până la 100 de nuanțe ale acestei culori.

Din punct de vedere etimologic, *negru*¹ este moștenit din latină (< *niger, -gra, -grum*) și este definit în dicționare astfel: **1.** Care este de culoarea cărbunelui, a smoalei, a funinginii; de culoarea cea mai întunecată. **2.** (*despre oameni*) Care are părul, pielea, ochii de culoare închisă; brunet, oacheș, smolit, negricios; (*figurat*) trist, melancolic, nefericit. **3.** Care face parte din rasa ce se caracterizează prin culoarea foarte închisă a pielii. **4.** (*popular*) Care este murdărit; plin de murdărie; murdar. **5.** Care este lipsit de lumină; întunecat; întunecos; obscur. **6.** (*figurat*) Care are caracter negativ; rău; odios, insuportabil.

¹ *Bălan* este un eufemism folosit pentru „drac, diavol”.

Negru are o mare frecvență în limbă, fiind o bază generatoare de numeroase creații interne: *negreală, negreată, negreț, negricios, negrișor, negriu, negrui, negruș, negrușor, negruț* etc., totodată este și o componentă a multor unități frazeologice și expresii: *negru pe alb, a i se face negru în fata ochilor, a vedea totul în negru, cât negru sub unghie, a avea inima neagră, a avea zile negre* etc. (Moroianu, 2011, p. 223).

În antroponimie, *Negru* a fost atestat ca prenume laic. Prenumele, purtat foarte des în trecut, reflecta o veche tradiție românească. Îl regăsim, sporadic, în actele emise de cancelaria Moldovei din prima jumătate a secolului al XIV-lea, care consemnează pe întemeietorii și pe mai marii unor sate, juzi și cnezi, inclusiv din spațiul dintre Prut și Nistru, „cum ar fi Vlad Dolhici, Jula și Stăilă, *Negru Iuga...*” (Burac, 2002, p. 195). În documentele slavo-române sunt atestate diferite forme ale prenumelui *Negru*: *Negra*, la 1421; *Negra/Negrî/Negri*, de 26 de ori, la 1408, 1409, 1414 etc.; *Negre* „Ivul, fratele lui Danciul stolnicul și nepotul lui, *Negre*”, la 1441; *Negrina*, de 8 ori, la 1409, 1410; *Negrilo*, la 1434, 1445; *Negrili*, la 1456; *Negrila*, de 47 de ori, la 1427; *Negrilașa*, la 1437, 1438, 1810. În aceeași perioadă, la 1446, atestăm și prenumele feminin *Negrita* „Stanciul Cormohuz și sora sa *Negrita*, copiii popei Ilias” (cf. Corneliu Reguș, Aspazia Reguș, 1974, p. 501).

Fiind în antiteză cu *Albu(l)* (EMR, I, 1887, p. 761), se întâmpla ca una și aceeași persoană să fie numită *Negrul* și *Albul* sau *Bălan*², unul nume de botez și celălalt poreclă (vezi și numele antitetic *Harap-Alb*, literalmente *negru-alb*). Totuși, omul *negru* și omul *alb*, cel rău și cel bun, sunt semeni, dar nu sunt asemenea.

Prin supranumele *Negru* se putea reda atât culoarea închisă a pielii, a părului, a ochilor, cât și rapacitatea sau brutalitatea unui individ. Or, *negru* era unanim impregnat cu o semnificație negativă și era adesea folosit pentru a reprezenta răul. Nu întâmplător, în unele cazuri, *Negru* îl avem indicat drept corespondent al „unui om rău”. Este și cazul lui *Negru Vodă*, supranumit și *Radu Negru* sau *Radul Negrul Voievod*, fondatorul și primul domn al Țării Românești, căruia, potrivit legendei, i s-a spus în felul acesta – *Negru(l)* – din cauza firii sale (Cf. Djuvara, 2007, p. 126).

Prin studiul de față ne propunem să inventariem și să analizăm numele de familie românești, dar și echivalentele antroponimice de origine străină, atestate în documente și înregistrate în nomenclatorul oficial actual al Republicii Moldova, care au în structura lor termenul cromatic *negru* sau cuvinte echivalente care exprimă nuanțe ale acestei „culori-prototip” (Stanțieru, Codreanu, 2017, p. 37).

Numele de familie *Negru/Negrul*, purtat astăzi de **5228/10** persoane, este unul dintre cele mai populare 100 de nume de familie atestate în Republica Moldova³.

² *Bălan* este un eufemism folosit pentru „drac, diavol”.

³ Conform datelor statistice, numele de familie *Negru* se întâlnește în 251 (din cele 1681) de localități din Republica Moldova.

Numele este înregistrat în documentele moldovenești începând cu sec. al XV-lea: Fetea *Negru*, martor în sfatul domnesc, la 1440; Cârstea cel *Negru*, la 1495; Duma *Negru*, vornic, bunicul lui Scânteia cel Bătrân, Oane, Danciul, la 1433; Giurgiu *Negru*, stăpân pe Iezerul Roșu la Cahul, vornic în sfatul domnesc, la 1403; Iacuș *Negru* (Iacuș Pântecosul), boier în sfatul domnesc, la 1435; Ion *Negrul*, la 1620; Iuga *Negru*, la 1443; Mihailo *Negru*, jude, la 1502; *Negru*, paharnic, la 1465; Șandru *Negrul* (*cel Negru*), boier, vărul lui Sima logofăt, la 1483 etc. (cf. Gonța, 1995). În recensămintele din 1772-1773 și 1774, ținutul Orhei-Lăpușna, atestăm numele de familie *Negru* (MEF, 1975, p. 414, 415, 416, 419, 425, 445, 452, 468), *Negrul* (MEF, 1975, p. 442, 463), *Negriță* (MEF, 1975, p. 433), *Negroai* (MEF, 1975, p. 424).

De la acest „nume-tulpină” – *Negru* – au derivat și atestăm astăzi o multitudine de forme și variante, înregistrate ca nume de familie: *Anegroaie* – 7⁴, *Negre* – 21, *Negrea* – 253, *Negrean* – 136, *Negreanu* – 17, *Negreața* – 4, *Negreață* – 31, *Negrei* – 261, *Negreico* – 4, *Negresco* – 25, *Negrescu* – 931, *Negrescul* – 56, *Negrețcaia* – 12, *Negrețchi* – 20, *Negrețculov* – 7, *Negrețkaia* – 1, *Negrețki* – 3, *Negri* – 18, *Negrici* – 15, *Negriciuc* – 23, *Negrienko* – 3, *Negriev* – 2, *Negrii* – 67, *Negrila* – 2, *Negrilă* – 5, *Negritu*⁵ – 127, *Negrițova* – 1, *Negroii* – 14, *Negroiu* – 6, *Negrus* – 49, *Negrușa* – 76, *Negrușceac* – 7, *Negrut* – 1, *Negrută* – 1, *Negruța* – 1198, *Negrută* – 284, *Negruți* – 6, *Negruțiu* – 2, *Negruți* – 9, *Negruțov* – 3, *Negruțova* – 2, *Negra* – 24 etc. Majoritatea sunt derivate cu ajutorul sufixelor: *-ean(u)*, *-escu*, *-eț*, *-ici*, *-ilă*, *-oi*, *-uș*, *-uț* etc. Pentru unele formații am putea avea un transfer semantic de la apelativ la nume propriu, fără să fie exclusă derivarea de la numele propriu (cf. *Negrilă*, *Negritu*, *Negrușa*, *Negruța* etc.).

Numele de familie *Negre* este unul dintre cele mai vechi nume din Moldova. „Chiar de la începutul secolului al XIV-lea, un *Negre* vornicul figurează în istorie (...) între cei 12 boieri mari, consilieri ai lui Alexandru cel Bun. (...) În hronicele și hrisoavele rămase de la străbuni, numele de *Negre* apare ades ca proprietari de moșii Negrești, ca oameni însemnați pe timpul lor, și ades ca victime ale urgiilor domnești.” (Alecsandri, 1976, p. 164-165). Numele de familie *Negre*, *Negri*, *Negrii* provin de la genitivul *a Negrei*, asemenea lui *Negruți*, care provine de la genitivul *a Negruței* (Constantinescu, 1963, p. XXIX). În pronunție populară, cu *-i* și cu omiterea articolului *-a*, atestăm *Negri*, *Negruți*, ultimul scris și în formă italianizată *Negruzzi*. La fel, „de la genitivul feminin *a Negrei*, prin mutarea accentului, a provenit și numele actual *Negréi*” (Cosniceanu, 2004, p. 146).

Ca element de compunere, *negru* este atestat în câteva nume de familie: *Banegru* – 10, *Bounegru* – 475 (cu variantele: *Boinegri* – 15/*Bounegra* – 5/*Bovnegra* – 2), *Negruvodă* – 29 (cu variantele: *Negrivoda* – 92/*Negrivodă* – 7/

⁴ Cifra reprezintă numărul de purtători ai numelui de familie din spațiul Republicii Moldova, atestat în prezent în nomenclatorul antropomic.

⁵ Prenume vechi (*nomina omina*) care trebuia să-i ocolească pe purtători de piaza rea, deochi, moarte, boală etc. (Constantinescu, 1963, p. LII).

Negruvoda – 1/*Negru-Vodă* – 16) etc., care, cu siguranță, au câte o semnificație ascunsă, ca și cea din numele *Mălai-negru*, care desemna un om „lacom și avar” (Constantinescu, 1963, p. LII).

În antroponimie, unele nume de familie, chiar dacă nu-l au pe *negru* în structura lor, fac totuși o raportare la această culoare. Astfel de nume sunt:

Arapu – 632, *Arap* – 353, *Arapova* – 25, *Arapov* – 12, *Arapan* – 542, *Arapanu* – 4, *Arapoglu* – 6, *Harapu* – 3, *Harapciuc* – 23 etc. < *arap*, formă populară a numelui etnic *arab*, care, prin generalizare, a căpătat sensul „om cu pielea și părul de culoare neagră; (fig.) cineva foarte negru la față, smeard; bărbat oacheș”; cf. expresia *Pe arap, cât de mult îl vei spăla, tot negru va rămâne* (Botezatu, Hîncu, 2001, p. 218).

Bîzgu – 385, *Bîzgan* – 349, *Bîzga* – 164, *Bîzgă* – 3, *Bîzgul* – 4, *Bazga* – 61 etc. < *băzga*, poreclă la ardeleni, „cu mustățile și sprâncenele mari și negre” (Pașca, 1936, p. 174).

Brun – 1, *Brunescu* – 10, *Brunov* – 5, *Brunea* – 2, *Brunețchi* – 7, *Bruno* – 3 < *brun*, despre oameni care au pielea negricioasă și părul negru.

Caceaun – 7, probabil din expresia „negru, ca ceaunul” (cf. Constantinescu, 1963, p. 424).

Calo – 7, *Callo* – 4 < țig. *calo* „negru”, care a format „în română substantivul *călău*” (Zafiu, 2010, p. 48).

*Cioară*⁶ – 345, *Cioara* – 77, *Cioarî* – 3 etc. < *cioară* „epitet dat unui om brunet, oacheș; poreclă dată persoanelor negricioase, în particular țiganilor” (Scriban, 1939, p. 280; Mihăilă, 1979, p. 10). Numele este atestat „în Moldova la 1442, febr. 24, prin antroponimul *Čorra*, iar în Țara Românească la 1511, martie 22” (Pleşca, 2023, p. 62).

Corbu – 393, *Corban* – 16, *Corba* – 1, *Corbul* – 3 etc. < *corb* „pasăre cu penele negre”. Evident, numele este o metaforă ce se referă la culoarea păsării, pentru a desemna un om cu tenul de culoare închisă, având semnificația „negru, foarte negru; brunet”, dar și „om negru” (David, Marc, 2015, p. 19; 108). Așa se explică și supranumele românesc *Corbea*, cunoscut mai ales datorită unui viteaz haiduc pomenit în balade⁷. Semnificația „negru” pentru cuvântul *corb* este bine cunoscută din comparațiile frecvente în creația noastră populară *negru ca un corb, negru ca pana corbului*, adică „foarte negru” etc.

Cănilă – 21, *Canea* – 4; < *a căni* „a vopsi (în negru), mai ales părul”; (cf. *căneală* „vopsea neagră; negreală; funingine” (David, Marc, 2015, p. 14).

Dihor – 52, *Dihore* – 8, *Dihori* – 10 „om negru; cu părul negru”. Numele este o metaforă care face aluzie la culoarea blânii dihorului (Pașca, 1936, p. 223).

Gai – 2, *Gaiu* – 98, *Gaiuc* – 5; < *gai, gaie* (din vsl. *galŭ* „murdar”, adică „negru”) (Scriban, 1939, p. 537); „(reg.) negru” (DAR, 2002).

⁶ Foarte des folosit și *Pasăre*, sinonim cu *Cioară*. În calitate de nume de familie, *Pasăre* este purtat de 10 persoane.

⁷ Balada „Corbea Haiducul” este răspândită în Moldova, Muntenia și Banat și cunoaște mai multe variante.

Glanț – 1; < *glanț* „om mic și negru” (Pașca, 1936, p. 245).

*Lai*⁸ – 147, *Laiu* – 109, *Lae* – 56, *Laie* – 25; < *lai, laie* „negru, neagră” (Iorga, 1938, p. 6, 7, 14; Densusianu, MCMXV, p. 117). Conform datelor, cuvântul *lai* evocă diferite nuanțe de negru sau de gri și era utilizat pentru a defini nu numai lâna oilor, ci și părul oamenilor, precum și țesăturile sau îmbrăcămintea (Șăineanu, 1929, p. 354; Scriban, 1939, p. 725; MDA, 2010). Cf. și *Laiotă*, format de la rom. *Laiu* (v. Iorga, 1938, p. 14).

Meli – 4, *Melu* – 1; < gr. μέλας „negru” (Constantinescu, 1963, p. 444).

Mura – 784, *Mură* – 19, *Murea* – 94, *Muraș* – 74, *Murin* – 64, *Murineț* – 13, *Murîi* – 12; < *mur* „închis la culoare; (rar) negru-lucios”. Cf. și hidronimul *Mureș*.

Ochișan – 99, *Ochișanu* – 8, *Ochișev* – 8, *Ochișeva* – 4; < *oacheș* „(despre oameni) cu pielea feței de culoare închisă și cu ochii, părul și sprâncenele negre; brunet, brun; *p. ext.* (despre pielea, tenul, capul omului) de culoare închisă, care bate în negru”. Este format din *ochi* și suf. *-eș*.

Porumbac – 14 „(fam.) țigan” (Șăineanu, 1929, p. 498).

Pupăză – 69, *Pupăzan* – 12, *Pupăza* – 14, *Pupazan* – 16, *Pupaza* – 2, ca și *Coțofană*, identic, din punct de vedere semantic, cu *Cioară* (vezi *supra*), i se spunea „unuia negru la față”. Această sinonimie „onomastică” este produsul unui fel de eufemism ironic. În cazul dat, aluzie se face la materialul „murdar”, deci „negru”⁹, din care-și face pupăza cuibul (Mercaș, 1940-1941, p. 305).

Smedu – 4, *Smadu* – 1; < *smead* (var. *smad*), culoarea tenului unei persoane cu piele maronie, „brunet” (Cihac, 1879, p. 351); „oacheș” (Scriban, 1939, p. 1214).

Smola – 13, *Smoleac* – 136, *Smoleaneț* – 2, *Smolei* – 3, *Smolici* – 2, *Smolii* – 9 etc.; < *smoală* „(despre persoane) care are părul negru și pielea de culoare închisă; negricios; oacheș; brunet” (David, Marc, 2015, p. 8).

Tuceac – 342, *Tuceacov* – 117, poreclă a unui om „tuciuriu” (Dumitra Neda-Surdu). Cf. derivatul *tuciuriu* (peior.) „(despre piele, ten) de culoare tuciului” (MDA, 2010).

Țigan – 1, *Țiganu* – 42, *Țigănaș* – 10, *Țigănaș* – 40, *Țigănescu* – 10, *Țigănuș* – 2 etc.; < *țigan*, poreclă referitoare la culoarea închisă (tuciurie) a tenului/pielii unei persoane (Constantinescu, 1963, p. XLIX).

Bîrnaz – 370/ *Barnas* – 3; < *bărnaci* (< magh. *barnás*) „(reg.) despre culoarea feței și a ochilor; *p. ext.* (despre oameni) negricios, oacheș”.

Pentru numele *Negru* atestăm în nomenclatorul antroponimic actual și echivalente antroponimice de origine străină, or, „contactele cu alte limbi n-au afectat structura internă a antroponimiei naționale, ele având ca rezultat doar niște împrumuturi de nume și de forme, dar și acestea ulterior adaptate, acomodată în

⁸ Numele, cât și variantele, ar putea fi și un hipocoristic, format prin afereză, de la prenumele *Nicolae*.

⁹ Cf. *rufe negre* pentru *rufe murdare*.

limba română” (Răileanu, 2022, p. 116). Astfel, atestăm, spre exemplu: *Cara*¹⁰ – 3756 < tc. *Karâ*; *Șvarț* – 105 < germ. *Schwarz*; *Fechete* – 3, *Fechet* – 2 < magh. *Fekete*; *Mavro*¹¹ < gr. *Μάυρος* etc. „Știind că în cancelaria domnească a Moldovei mai multe nume de locuri, ape și sate au fost slavizate (comp.: *Cerna/Ciorna* a fost tradusă din *Valea lui Negrea*, *Cervlenul* din *Roșu*, *Dâscova* din *Dașcu*, *Cobâla/Cobale* din *Iapa*, *Crasna* din *Frumoasa*, *Peresecina* din *Porosocica*, *Bistrița* din *Repedea* ș.a.)” (Postică, 2015, p. 27-28), suntem în drept să considerăm, în acest context, că numele de familie *Cernîi*, *Cernea* pot fi doar niște variante traduce și nu echivalente slave ale numelor indigene, autohtone *Negru*, *Negrea*. Or, cunoaștem că de-a lungul timpului au fost traduse, în mod tendențios, și alte nume de familie: *Morarul* > *Melnic*, *Cojocarul* > *Cușnir*, *Pădurarul* > *Lisnic*, *Fierarul* > *Cuzneț*, *Olarul* > *Goncear*, *Lemnarul* > *Stolear* sau *Plotnic*, *Vierul* > *Sadovnic*, *Rotarul* > *Colesnic*, *Dogarul* > *Bondari*, *Bălanu* > *Belâi*, *Negru* > *Ciornâi* etc. (cf. Răileanu, 2022, p. 144). Or, „documentele anterioare secolului al XIX-lea, inclusiv materialele recensămintelor din 1772–1773 și 1774, nu includ niciun nume de familie *Colesnic* sau *Melnic* în localitățile de astăzi, cu cea mai mare frecvență a numelor respective. Nici pomină în documentele vechi de *Belâi* și *Ciornâi* pentru satele în care apar aceste nume astăzi. Traducerile și denaturările de tot soiul intervin mai cu seamă în sec. al XIX-lea. Acestea devin procedee active și de aplicare intensă în primele decenii ale sec. al XX-lea, precum și în perioada postbelică.” (Eremia, 2012, p. 116).

Cu timpul, *negrul* folosit în desemnarea numelor de familie s-a estompat, iar cuvintele echivalente care exprimă nuanțe ale acestei culori se regăsesc doar în dicționarele de regionalisme și arhaisme. Însă, pentru a fi demni purtători ai numelor colorate în „negru”, transmise, prin afiliere, de la înaintași, trebuie să le cunoaștem semnificația lor inițială, pentru că fiecare nume are câte o „poveste” de spus.

Referințe bibliografice:

ALECSANDRI, Al. Notele la Dumbrava Roșie. În: *Poezii*. Iași: Editura Ion Creanga, 1976.

ANDRÉ, J. *Etude sur les termes de conteur dans a langue latine*. Paris: Librairie C. Klincksieck, 1949.

BURAC, C. *Ținuturile Țării Moldovei până la mijlocul sec. al XVIII-lea*. București: Editura Academica, 2002.

¹⁰ *Cara* este atestat și ca element de compunere în structura unor nume de familie (vezi Răileanu, 2014, p. 101-103).

¹¹ În special, atestat ca element de compunere în structura unor nume de familie (vezi Răileanu, 2014, p. 105).

CERNEA, Paul, CONSTANTIN, Florica. *Vederea culorilor*. Craiova: Editura „Scrisul Romanesc”, 1977.

CIHAC, A. *Dictionnaire d'étymologie daco-romane: éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*. Mayence: Imprimerie J. Falk III, 1879.

CONSTANTINESCU, N. A. *Dicționar onomastic românesc*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963.

COSNICEANU, Maria. *Nume de familie (din perspectivă istorică)*. Vol. I. Chișinău: Pontos, 2004.

DAR = BULGĂR, Gh., CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, Gh. *Dicționar de arhaisme și regionalisme*. București: Editura Saeculum Vizual, 2002.

DAVID, Mihai, MARC, Octavian. *Cuvinte aproape uitate*. Onești: Magic print, 2015.

DENSUSIANU, Ovid. *Antologie dialectală*. București: Atelierele grafice SOCEC & Co., MCMXV.

DJUVARA, Neagu. *Thocomerius-Negru Vodă, un voivod de origine cumână la începuturile Țării Românești: cum a purces întemeierea primului stat medieval românesc dinaintea de „descălecătoare” și până la așezarea Mitropoliei Ungrovlahiei la Argeș: noi interpretări*. București: Editura Humanitas, 2007.

EMR, I = PETRICEICU-HASDEU, B. *Etimologicum magnum romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*. Tomul I. București: Stabilimentul grafic SOCEC & TECLU, 1887.

EREMIA, Anatol. Arealul onomastic Sângerei. Numele de familie: originea, structura derivațională, semnificația (I). În: *Philologia*, 2012, nr. 3-4, p. 114-125.

GIUGLEA, G., KELEMEN, B. Termenii privitori la culori în latină, cu referință la limbile romanice. În: *Cercetări de lingvistică*, Cluj, 1966, nr. 2, p. 215-220.

GONȚA, Alexandru I. *Documente privind istoria României. A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane*. București: Editura Academiei Române, 1995.

IORGA, N. *Nume de botez la români*. București, 1938.

MDA = *Micul dicționar academic*, ediția a II-a. Academia Română, Institutul de Lingvistică. București: Editura Univers Enciclopedic, 2010.

MEF = *Moldova în epoca feudalismului. Recensământul populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774*. Vol. VII, partea II. Chișinău: Editura Știința, 1975.

MERCAȘ, D. Porecle din Bunești (Fălciu). În: *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”*, Iași, 1940-1941, nr. 7-8, p. 304-309.

MIHĂILĂ, G. *Cultura și literatura și literatura română veche în context european. Studii și texte*. București: Editura științifică și enciclopedică, 1979.

MOROIANU, Cristian. Originea și evoluția numelor de culori. Dublete etimologice „cromatice”. În: I. Nedelcu, A. Nicolae, A. Toma, R. Zafiu (eds.). *Studii de lingvistică. Omagiu doamnei profesoare Angela Bidu-Vrânceanu*. București: Editura Universității din București. p. 223-231.

PAȘCA, Ștefan. *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*. București: Imprimeria Națională, 1936.

PLEȘCA, Ecaterina. Cuvinte de substrat examinate din perspectiva geografiei lingvistice (III). În: *Philologia*, 2023, nr. 2, p. 52-66.

Postică = *Lăpușna: studii de istorie și arheologie*. Coord. știint.: Gheorghe Postică. Chișinău: Masterprint, 2015.

Botezatu, Hîncu = *Dicționar de proverbe și zicători românești*. Alcătuire, prefață de Grigore Botezatu și Andrei Hîncu. București – Chișinău: Litera Internațional, 2001.

RĂILEANU, Viorica. Éléments de compositions turcs et grecs dans les anthroponymes. În: *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie* (SCOL). Craiova: Editura SITECH, 2014, anul VII, nr. 1-2, p. 100-105.

RĂILEANU, Viorica. *Tipologia numelui de familie: semantică și structură*. Chișinău: Editura UNU, 2022.

REGUȘ, Corneliu, REGUȘ, Aspazia. Antroponimele masculine în documentele slavo-române emise de cancelaria Moldovei între anii 1388-1456 (I). În: *Studii și cercetări de lingvistică* (SCL), 1974, nr. 5, p. 497-509.

SCRIBAN, August. *Dicționarul limbii românești. (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincialisme)*. Ed. I-a. Iași: Institutul de arte grafice „Presa Bună”, 1939.

STANȚIERU, Svetlana, CODREANU, Aurelia. Nume proprii în terminologia cromatică. În: „Tradiție și inovare în cercetarea științifică” Colloquia Professorum din 29 septembrie 2016, 6, Bălți, Moldova, 29 septembrie 2016. Bălți, Editura: Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, 2017, p. 37-41.

ȘĂINEANU, Lazăr. *Dicționar universal al limbii române*. Ediția a VI-a. Craiova: Editura „Scrisul românesc” S.A., 1929.

ZAFIU, Rodica. *101 cuvinte argotice*. București: Humanitas, 2010.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

CZU:801.82:811.135.1'282

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3\(321\).04](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3(321).04)

**„TEXTE DIALECTALE. SUPLIMENT
LA ATLASUL LINGVISTIC MOLDOVENESC (ALM)”:
PROBLEME ALE REEDITĂRII**

Liliana POPOVSCHI

Doctor în filologie

E-mail: liliana.popovschi@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7032-142X>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

**"Dialectal Texts. Supplement
to the Moldavian Linguistic Atlas (ALM)":
Reissue Problems**

Abstract

The preparation of a new edition of the work *Dialectal Texts. Supplement to the Moldavian Linguistic Atlas (ALM)* required the solution of a series of problems, taking into account both the new realities due to the changes that have occurred in the last decades in the Republic of Moldova on a social-political and cultural level, the return to the Latin script and the recognition of the unity of the language spoken on both banks of the Prut river, as well as the principles of editing Romanian dialectal texts, so that the volumes of dialectal texts published in Chisinau could be integrated into the series of similar works published in Romania, forming a whole with them. The paper highlights the solutions identified to reduce the differences compared to the volumes edited by Romanian dialectologists in terms of the way the texts are presented and to transpose as accurately as possible the texts from the phonetic transcription system of the *Moldavian Linguistic Atlas*, based on the Cyrillic script, into that of the *Romanian Linguistic Atlas*, which represents the optimal system to transcribe spoken Romanian language.

Keywords: dialectal texts, reissue, problems, presentation, principles, phonogram archive, structure, reorganization, phonetic transcription, Cyrillic script, Latin script, transposition.

Rezumat

Pregătirea unei noi ediții a lucrării *Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)* a necesitat soluționarea unui șir de probleme, ținându-se cont atât de noile realități datorate schimbărilor survenite în ultimele decenii în Republica Moldova pe plan social-politic și cultural, revenirii la grafia latină și recunoașterii unității limbii vorbite pe ambele maluri ale Prutului, cât și de principiile de editare a textelor dialectale

românești, astfel încât volumele de texte dialectale publicate la Chișinău să se integreze în seria de lucrări similare publicate în România, făcând corp comun cu acestea. În articol sunt evidențiate soluțiile identificate pentru a diminua diferențele în raport cu volumele îngrijite de dialectologii români în ceea ce privește modul de prezentare a textelor și pentru a transpune cât mai exact textele din sistemul de transcriere fonetică al *Atlasului lingvistic moldovenesc*, bazat pe grafia chirilică, în cel al *Atlasului lingvistic român*, ce reprezintă sistemul optim de transcriere a limbii române vorbite.

Cuvinte-cheie: texte dialectale, reeditare, probleme, prezentare, principii, arhivă fonogramică, structură, reorganizare, transcriere fonetică, grafie chirilică, grafie latină, transpunere.

După cum menționez și cu altă ocazie (Popovschi, 2020), necesitatea revitalizării textelor dialectale publicate la Chișinău în anii '60-'80 ai secolului trecut este pe deplin justificată.

Interesului general pe care îl prezintă volumele culegerii (TD–Mold.), incluzând, la fel ca orice corpus de texte dialectale, un material de studiu extrem de bogat și variat, abordabil din diferite puncte de vedere (Popovschi, 2021a), i se asociază interesul particular ce se datorează poziției geografice a zonelor în care au fost culese textele. Ilustrând, în principal, graiurile dacoromâne estice, textele respective contribuie la întregirea imaginii asupra limbii române, considerate sub aspectul variației diatopice, în fireasca ei împletire cu celelalte tipuri ale variației glotice: diastratică, diafazică, diacronică (Popovschi, 2021b). Studiarea graiurilor românești vorbite în fosta URSS permite identificarea trăsăturilor ce le apropie de subdialectele ale căror prelungiri sunt și a celor ce le individualizează. Importanța lor pentru cercetările din domeniul lingvisticii, în general, al dialectologiei, în special, se explică și prin apartenența lor la categoria graiurilor din arii laterale și izolate care, conform principiilor teoretice ale dialectologiei, păstrează un număr mai mare de forme arhaice, oferind posibilitatea stabilirii liniei evolutive a unor fapte de limbă. Având în vedere specificul dezvoltării acestor graiuri, vorbirea informatorilor relevă influența limbilor de contact sau presiunea exercitată de limbile oficiale. În cazul multor graiuri insulare din spațiul est-slav, înregistrările efectuate acum mai bine de o jumătate de secol constituie mărturii ale funcționării lor la o etapă în care degradarea „mecanismelor de autoorganizare și autoreglare” ce le prefigurează dispariția este ceva mai puțin sesizabilă decât în prezent (Pavel, 2003, p. 88-90). Deși reprezintă, întâi de toate, documente de limbă română, servind la studierea celor mai diverse probleme de lingvistică (română, romanică și generală), textele dialectale furnizează și informații prețioase privind cultura, mentalitatea și psihologia populară, organizarea socială și evoluția comunităților din diferite regiuni, fiind utile și pentru cercetările de etnografie, folclor, istorie, sociologie,

psihologie etc. și contribuind la o mai bună cunoaștere a unei părți a românității, aflate, în virtutea împrejurărilor istorice, în afara granițelor României.

În pofida valorii incontestabile a textelor dialectale editate la Chișinău, accesul publicului la această sursă documentară este limitat din cauza faptului că textele au fost redactate cu ajutorul unui sistem de transcriere fonetică, ce are la bază grafia chirilică (rusă), oficială în RSS Moldovenească. Reeditarea cu grafie latină le va introduce în circuitul științific general românesc și european și va facilita valorificarea lor plenară prin explorarea multiplelor valențe pe care le dezvăluie cercetătorilor.

Pregătirea unei noi ediții a necesitat soluționarea unui șir de probleme, ținându-se cont atât de noile realități datorate schimbărilor survenite în ultimele decenii în Republica Moldova pe plan social-politic și cultural, revenirii la grafia latină și recunoașterii unității limbii vorbite pe ambele maluri ale Prutului, cât și de principiile de editare a textelor dialectale românești, astfel încât volumele de texte dialectale îngrijite de dialectologii chișinăuieni să se integreze în seria de lucrări similare publicate în România, făcând corp comun cu acestea. Obiectivul urmărit ne-a obligat să reducem diferențele în modul de prezentare a textelor, determinat în mare parte de principiile metodologice de culegere a lor.

Deși în anii de până la independența Republicii Moldova investigațiile dialectologice au încercat să se alinieze, atât cât a fost posibil, celor din România (Pavel, 1996, p. 111), dat fiind contextul sociocultural neprielnic, corespondențele nu puteau fi decât parțiale. Cercetările concretizate prin editarea de texte dialectale nu au constituit o excepție.

În spiritul viziunii dialectologilor români Sextil Pușcariu, Sever Pop, Emil Petrovici¹, volumele de texte dialectale au fost concepute ca un supliment la *Atlasul lingvistic moldovenesc* (ALM), care să permită, în mai mare măsură decât materialul fixat pe hârti, studiarea fenomenelor de sintaxă, fonetică sintactică și stilistică. Textele au fost culese în timpul anchetei pentru elaborarea atlasului, între anii 1957 și 1965, în punctele din rețeaua acestuia ce cuprinde localități din Basarabia, Transnistria, nordul Maramureșului (regiunea Transcarpatia) și al Bucovinei, ținutul Herța, sud-estul Ucrainei, Caucaz (Abhazia și ținutul Krasnodar din Federația Rusă) și partea asiatică a ex-URSS (Kazahstan, Kârgâzstan și ținutul Primorie din Extremul Orient Rus), iar aproximativ jumătate dintre ele au fost publicate între anii 1969 și 1987 în 3 volume a câte 2 părți fiecare.

În același timp, înregistrările pe bandă de magnetofon au servit la constituirea *Arhivei fonogramice a Sectorului de dialectologie și fonetică experimentală* (azi aparținând Sectorului de istorie a limbii, dialectologie și onomastică al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”) – proiect paralel cu

¹ Proiectul ALR prevedea și adunarea de texte dialectale, în 1943 văzând lumina tiparului textele culese de Emil Petrovici (ALRT II).

cel intitulat *Arhiva fonogramică a limbii române* (AFLR), inițiat în 1956 de Secția de fonetică și dialectologie a Institutului de lingvistică din București, sub conducerea acad. Al. Rosetti (Șuteu, 1958a), urmărind același scop: înregistrarea și păstrarea de texte din graiurile populare cu ajutorul mijloacelor tehnice disponibile și valorificarea lor prin editare sistematică. Cele două arhive, completând faptele fixate cu ajutorul notației fonetice, urmau să pună la dispoziția cercetătorilor material necesar studierii construcției frazei, sonorității, ritmului și melodiei vorbirii populare, constituind „un fel de „atlas lingvistic viu” al limbii române” (Șuteu, 1958b, p. 96).

Principiile metodologice de care s-au ghidat dialectologii bucureșteni și cei chișinăuieni la culegerea textelor au fost asemănătoare și se referă la anchetatori, informatori, punctele de anchetă, chestionar, modul de desfășurare a anchetei. În cele ce urmează, ne vom opri la unele aspecte ale metodei de constituire a arhivei fonogramice de la Chișinău [numite convențional și *Arhiva fonogramică a graiului popular* (Pavel, 2020, p. 79)], reflectate în structura volumelor publicate, evidențiind soluțiile pe care le-am identificat pentru a diminua diferențele în raport cu volumele îngrijite de dialectologii români.

După cum menționam mai sus, textele au fost culese în timpul anchetei pentru elaborarea ALM și au fost înregistrate pe bandă de magnetofon de către un membru al echipei de anchetatori: între 1957 și 1958 de către Raymund Piotrowski², între 1958 și 1961 de către Vasile Melnic, între 1961 și 1965 de către Vasile Stati, iar în 1963 Rubin Udler a înregistrat texte în 3 localități din Extremul Orient și în câte o localitate din regiunea Omsk a Federației Ruse, Kârgâzstan și Kazahstan. La întocmirea și pregătirea pentru tipar a volumelor de texte au participat Rubin Udler, Vasile Melnic, Vasile Stati, precum și Elena Constantinovici, Albina Dumbrăveanu, Valentina Corcimari. Faptul că volumele de texte reprezintă surse complementare atlasului a fost indicat expres prin atașarea la titlul lucrării a subtitlului *Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)*.

În acest context se cere o precizare. Publicarea materialului notat în caietele de anchetă în perioada 1957-1965 s-a realizat în două serii. Între anii 1968 și 1973 au apărut 4 volume de atlas cu titlul *Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)*, iar între 1993 și 2003 – alte 4 volume cu titlul revizuit *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria (ALRR–Bas.)*. Modificarea titlului a fost determinată de rațiuni de ordin științific (Pavel, 1996, p. 112): atlasul a fost conceput ca un atlas regional în raport cu atlasele naționale (WLAD și ALR), iar noul titlu respectă sistemul unitar de denumiri ale atlaselor regionale românești, indicând rezumativ principalele regiuni în care s-a cules materialul (cf. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș; Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania;*

² Localitățile anchetate de Raymund Piotrowski au fost ulterior reanchetate de Vasile Melnic (ALM–Anexă I, p. 9).

Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea). Întrucât atunci când se face referire la cele 8 volume de atlas elaborate de cercetătorii chișinăuieni se utilizează titlurile ambelor serii (ALM/ALRR–Bas.), este cazul ca această variantă să figureze și în subtitlul noii ediții a culegerii: *Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc/ Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria* (abreviat TD–Mold./Bas.).

Textele au fost culese după un chestionar aprobat în prealabil și se grupează în două categorii: obligatorii și libere. Cele din prima categorie se obțin, în general, în baza unor convorbiri tematice privind unele activități rurale sau unele tradiții și obiceiuri și oferă cercetătorilor material comparabil din punct de vedere fonetic, morfologic, sintactic, stilistic, dar mai ales lexical, întrucât se remarcă prin bogăție și varietate terminologică. Conform chestionarului *Arhivei fonogramice a graiului popular* de la Chișinău, texte obligatorii sunt cele ce descriu prelucrarea cânepii (a lânii), țesutul și obiceiurile de nuntă. Textele libere reprezintă, de obicei, relatări ale unor fapte, evenimente, întâmplări din viața informatorilor sau din istoria satului. Contrar principiilor AFLR, dialectologii chișinăuieni au inclus în această categorie și descrieri ale unor activități cu specific rural, de exemplu, cum se coace pâinea, cum se umple borșul, cum se face o zeamă, cum se face o casă, cum se treieră grâul. Multe din ele depind de specificul locului sau de îndeletnicirea informatorului: cum se lucrează via, cum se face vinul, cum se face un butoi; cum se pescuiește etc. Ca texte libere au fost înregistrate și materiale folclorice: povești, cântece, descântece, urături ș.a. (Stati, 1963, p. 66-67; TD–Mold. I/1, p. 4).

La încheierea expedițiilor, arhiva fonogramică includea peste 3000 de texte, culese de la aproximativ 700 de informatori (ALM–Anexă I, p. 15). În fiecare localitate au fost anchetate câte 2-5 persoane, de regulă, în vârstă de 50-60 de ani, care, după cum s-a constatat, au oferit cele mai bune texte. La alegerea informatorilor au fost respectate criteriile adoptate și pentru ALM: să fie purtători tipici ai graiului local, originari din localitatea cercetată și locuitori permanenți ai localității, practicând ocupațiile tradiționale ale locului, fără defecte de vorbire, fără știință de carte sau cu puțină școală, dar buni povestitori (Stati, 1963, p. 66; TD–Mold. I/1, p. 6).

Volumele de texte dialectale publicate la Chișinău au o structură de ansamblu similară celor românești, cuprinzând în calitate de secțiuni principale o parte introductivă (introducere sau prefață), sistemul de transcriere fonetică utilizat pentru redarea textelor și textele propriu-zise, prezentate în compartimente corespunzătoare localităților în care au fost culese. Modul de organizare a acestor compartimente este însă diferit.

Proiectul AFLR urmărește să favorizeze interpretarea sociolingvistică a datelor dialectale, iar pentru a putea fi surprinsă diferențierea graiurilor cercetate în funcție de variabilele sociale, au fost stabilite opt categorii de informatori, numerotate cu cifre romane, reprezentând generații diferite (copii, tineri, maturi,

vârstnici) și ambele sexe (Șuteu, 1958a, p. 213-214; TD–Olt., p. XIX; TD–Mold. Bucov. I/1, p. LX). Textele selectate pentru publicare au fost prezentate în cadrul compartimentelor-localități în ordinea descrescătoare a categoriilor de informatori, începând cu generația vârstnică. S-a respectat, de asemenea, principiul fidelității față de înregistrările audio, textele fiind publicate în ordinea de pe banda de magnetofon. Deși nu sunt transcrise toate textele, acest procedeu permite urmărirea metodei de anchetă și sesizarea asociațiilor pe care le provoacă abordarea unor teme și care generează noi texte, tematice sau libere.

În culegerea moldovenească (TD–Mold.) toate compartimentele încep cu textele obligatorii (cele referitoare la prelucrarea cânepii și țesutul pânzei de cânepă, urmate uneori de cele referitoare la prelucrarea lânii și țesutul unui covor). Având în vedere că această aranjare conferă simetrie structurii lucrării, înlesnește consultarea și studiul comparativ în baza acestor texte, nu considerăm necesară deplasarea lor. Credem însă că este judicioasă gruparea textelor aparținând aceluiași informator, evitând astfel repetarea numelui acestuia după fiecare text. De exemplu, în compartimentul *Costuleni* (TD–Mold. I/1, p. 225-229), deplasarea textului al treilea, *Cum se face mămăliga*, după primul text, *Prelucrarea cânepii și țesutul*, oferit de aceeași informatoare, Rudicov Alexandra Grigorevna, nu afectează logica internă a compartimentului, textul *Despre pescuit*, al informatorului Rudicov Ivan Petrovici, neavând nicio legătură cu celelalte două.

Datele referitoare la informatori (anul nașterii și nivelul de instruire), care în prima ediție apar în corpul lucrării, împreună cu numele, după primul text al fiecărei serii de texte obținute de la același subiect, vor fi prezentate într-o secțiune aparte și vor fi completate cu cele cuprinse în anexele la volumele ALM și în caietele de anchetă păstrate în arhiva sectorului. Deși nu au fost urmate întocmai principiile AFLR, am încercat să clasificăm informatorii pe categorii de vârstă și sex, indicând între paranteze drepte, la fel ca în volumele de texte dialectale românești, cifra romană corespunzătoare categoriei. Clasificarea este cea adoptată de dialectologii români (cu mici variații ale limitelor de vârstă): [VIII] = bărbat peste 50 de ani; [VII] = femeie peste 50 de ani; [VI] = bărbat între 35 și 45 de ani; [V] = femeie între 35 și 45 de ani; [IV] = tânăr între 18 și 22 de ani; [III] = tânără între 18 și 22 de ani; [II] = băiat între 9 și 12 ani; [I] = fată între 9 și 12 ani.

Scurtele caracterizări ale informatorilor contribuie la o mai bună înțelegere a mesajelor verbale, la fel ca și cunoașterea contextului în care are loc comunicarea. Informații sumare de natură geografică, demografică, economică, istorică și culturală despre localitățile anchetate pot fi găsite în ALM–Anexă I (p. 34-81).

Unele modificări vizează modalitatea de prezentare a textelor propriu-zise și au fost realizate pentru a facilita consultarea lucrării.

Textele culese în aceeași localitate, dar publicate în volume diferite (textele din Kutuzovka, Federația Rusă, publicate în TD–Mold. I/1, p. 145-149 și în TD–Mold.

II/1, p. 86-98; cele din Novoserghievka, azi Kumsai, Kazahstan – în TD–Mold. I/1, p. 172-176 și în TD–Mold. II/1, p. 121-131; cele din Coșnița, raionul Dubăsari – în TD–Mold. II/1, p. 171-179 și în TD–Mold. III/1, p. 144-149 etc.) vor fi reunite în unul din volumele ediției a doua în cadrul unui compartiment unic.

Întrucât titlurile textelor sunt date în formă literară, acestea vor fi încadrate între paranteze drepte, conform normelor de publicare a textelor dialectale românești, iar termenii dialectali pe care îi conțin (cu excepția celor ce denumesc realități regionale) vor fi înlocuiți cu cei literari: *Cum am fost după bureți* (TD–Mold. I/1, p. 203) → [*Cum am fost după ciuperci*], *Cum se cultivă păpușoiul* (TD–Mold. II/1, p. 106) → [*Cum se cultivă porumbul*], *Cum se face povidla din perje* (TD–Mold. II/2, p. 266) → [*Cum se face magiunul de prune*] etc.

Unele titluri vor fi reformulate pentru a reflecta cât mai exact conținutul textelor: *O întâmplare din viață* (TD–Mold. I/1, p. 199) → [*Întâmplări din viața informatorului*], *Despre lucrul șoferilor* (TD–Mold. II/1, p. 123) → [*Despre lucrul șoferilor în colhoz*], *Despre plante* (TD–Mold. II/1, p. 125) → [*Despre plante și animale*] etc. Textul *Conăcărie* din compartimentul *Ochiul Alb* (TD–Mold. I/1, p. 106-114) va fi reintitulat [*Nunta*], deoarece conține, de fapt, trei texte rituale: *Plocoanele*, *Conăcăria* și *Iertăciunea*.

Textele care, din anumite motive, au rămas fără titlu în prima ediție vor fi intitulate sau, în lipsa unei alte variante de prezentare, vor fi atașate textelor cu tematică similară, oferite de același informator. De exemplu, în compartimentul *Novoserghievka* din TD–Mold. I/1 (p. 172-176), dintre cele 3 texte culese de la Panainte Tunică a lu Costantin [= Constantin al lui Constantin], doar primul are titlu: *Din biografia informatorului*. Cel de-al doilea reprezintă, de fapt, o continuare a celui dintâi, informatorul relatând aspecte din viața sa și a satului său. Cel de-al treilea, deși redus ca volum, poate atrage atenția celor interesați de satele moldovenești din Kazahstan și va fi publicat cu un titlu corespunzător conținutului.

Așa cum sugerează anchetatorii înșiși (Stati, 1963, p. 67), unele texte mai ample, ce acoperă mai multe subteme, vor fi divizate în texte mai scurte, cu titluri ce rezumă subiectele abordate. Astfel se va proceda, de exemplu, în cazul textului final din compartimentul *Lăpușna* (TD–Mold. I/1, p. 237-238), în ediția a doua publicându-se trei texte: [*Cum se lucrează la vie*], [*Cum se face vinul*], [*Cum se pregătesc butoaietele*].

La reorganizarea compartimentelor-localități se va ține cont și de înregistrările audio disponibile.

În încheierea acestei treceri în revistă a aspectelor problematice privind modul de aranjare a materialului în lucrare, subliniem că volumele ediției a doua vor fi structurate după cum urmează: Introducere/Prefață, Abrevieri bibliografice, Alte abrevieri, Lista localităților anchetate și a informatorilor, Texte, Indice tematic.

Textele dialectale propriu-zise vor fi prezentate, la fel ca în prima ediție, în compartimente corespunzătoare localităților în care au fost înregistrate. Fiecare compartiment va cuprinde denumirea localității (conform situației administrative actuale), numărul ei cartografic în ALM/ALRR–Bas., precum și în WLAD și/sau ALR, în cazul în care localitatea a fost anchetată și pentru atlasele lingvistice naționale, anul desfășurării anchetei, numele abreviat al anchetatorului, textele, în transcriere fonetică și în transcriere literarizată³, cu titlurile redade în formă literară, numele și vârsta informatorilor în forma enunțată de aceștia, data înregistrării textelor.

Una dintre cele mai dificile probleme legate de reeditarea textelor dialectale este cea a transunerii lor din sistemul de transcriere fonetică al ALM, bazat pe grafia chirilică, în cel bazat pe grafia latină, folosit în ALR și, cu unele modificări, în atlasele lingvistice regionale românești, în volumele de texte dialectale editate de dialectologii români, precum și în ALRR–Bas.

Deși suntem tentați să numim această transpunere *transliterație*, în cazul de față termenul dat ar fi utilizat oarecum impropriu, deoarece „prin *transliterație* se efectuează o transcriere (= trecere) dintr-un **alfabet** obișnuit = **fonematic** în alt **alfabet** obișnuit = **fonematic**”, subliniază Ion Mării (2004, p. 71). Utilizând terminologia cunoscutului lingvist clujean, putem spune că operația pe care o efectuăm este, de fapt, „o transcriere dintr-un *alfabet* special = *fonetic*”, ce are la bază grafia chirilică, în alt „*alfabet* special = *fonetic*” (*ibidem*), cel utilizat de dialectologii români de la elaborarea ALR încoace.

Corespondențele între cele două sisteme de transcriere fonetică, al ALM și al ALR, au fost, în mare parte, stabilite și comentate atunci când s-a decis publicarea ALRR–Bas. (Pavel, Zagaevski, 1990) și au fost inserate în volumele seriei noi a atlasului moldovenesc în secțiunea *Transcrierea fonetică*.

Sistemul optim de transcriere a limbii române vorbite este, cu siguranță, cel al ALR, care a fost conceput pentru a reda varietatea fonetică a tuturor dialectelor și subdialectelor ei și permite notarea tuturor nuanțelor de rostire, fiind alcătuit din 94 de litere din alfabetul latin, 6 litere din alfabetul grecesc, 25 de semne diacritice și 27 de alte semne (*ibidem*, p. 51). Sistemul ALM a fost creat pentru a reda pronunția din graiurile dacoromâne de pe teritoriul fostei URSS. Deși la confruntarea cu sistemul ALR s-au identificat corespondente pentru majoritatea alofonelor din aceste graiuri, s-a constatat totuși, pe de o parte, absența semnelor pentru notarea unor nuanțe vocalice, pe de altă parte, prezența unor semne cu valoare redundantă, care nici nu au fost folosite în practică (*ibidem*, p. 55-56).

La aceste constatări am putea adăuga alte observații cu privire la aplicarea transcrierii ALM în volumele de texte dialectale, cum ar fi, de exemplu, lipsa de

³ Problema literarizării textelor dialectale moldovenești a constituit subiectul unei comunicări, prezentate în cadrul conferinței internaționale „Filologia modernă” (Pavel, Popovschi, 2022).

virgulă (,), punct și virgulă (;), precum și la literele majuscule. Segmentarea textului s-a făcut cu ajutorul barelor oblice, indicându-se limitele unităților de intonație (unități melodice): două bare (/) marchează limita unei unități melodice cu intonație terminală, iar o singură bară (/) – limita unui contur melodic nonterminal, limite ce nu coincid în mod necesar cu o pauză. Sistemul de bare oblice, aplicat în dialectologia europeană (TD–Munt. I, p. XVII; TD–Bas., p. XXXI), s-a dovedit a fi mai potrivit pentru redarea grafică a intonației – o componentă esențială a exprimării orale, având în vedere că unitățile semantico-sintactice, delimitate conform normelor de punctuație, de multe ori nu coincid cu unitățile de intonație ale vorbirii orale: *șî-ņșép a șamaná/ sãmínța di cínipá//*. Între acestea pot apărea chiar fenomene de *sandhi*: *șî rãmîni urđála šéja așá_ca dī ʋo pálm/-ʋo pálmâ žumatáti/*.

S-au păstrat totuși unele semne de punctuație tradiționale: semnul întrebării (?) și semnul exclamării (!) – pentru a indica, odată cu limita unei unități de intonație, caracterul ei interogativ, imperativ, exclamativ sau interogativ-exclamativ; două puncte (:) – pentru a marca o pauză însoțită de o coborâre sensibilă a tonului, care precedă, de obicei, dar nu în mod obligatoriu, vorbirea directă sau o enumerare; puncte-puncte (...) – pentru a marca pauzele perceptibile făcute de informator în vorbire, pauze determinate de diverși factori (ezitare, căutarea unui cuvânt etc.), fără a fi neapărat legate de schimbarea liniei melodice; trei puncte urmate de bare oblice (...// sau .../) – pentru a nota intonația „de suspensie”; ghilimelele, care încadrează pasajele de vorbire directă; ghilimelele de formă unghiulară, care încadrează pasajele de vorbire directă citate în cadrul altei vorbiri directe.

Am constatat diferențe între sistemul românesc de transcriere a textelor și cel moldovenesc și din punctul de vedere al punctuației.

În TD–Mold. toate semnele de punctuație se utilizează conform normelor în vigoare la data publicării (Dial. mold., 1976, p. 20). La etapa inițială de lucru asupra textelor în vederea pregătirii lor pentru reeditare, semnele comune celor două sisteme (semnul întrebării, semnul exclamării, două puncte) au rămas neschimbate, barele, simplă și dublă, au înlocuit virgula, punctul și virgula și, respectiv, punctul, iar ghilimelele – linia de dialog: *Дзѣиш"и: – Кукʋѳáни, д-ан и"и-с фѣи"ém?* (TD–Mold. I/1, p. 105) → *đíši: „cucʋqáni/ d-àP ší s-fășém?”//*.

Ulterior, la audierea înregistrărilor, au fost eliminate neconcordanțele în raport cu varianta sonoră a textelor: *Ш-ашá dj-áколó ʋо и"јаркám ла тpиѳ дзѣли, ла námpy дзѣли.* (TD–Mold. I/1, p. 91) → *ș-àșá// dī-àcoló ʋo šàrcám: la trīj đíli/ la pátru đíli//*.

Principala diferență față de culegerile românești o reprezintă lipsa unor semne care să redea intonația de suspensie și pauzele perceptibile în vorbirea informatorilor,

destul de frecvente, de altfel: УОамни сы дук кару ла плуг, кару, да жѣу м-а дук ла вѣиу (к), ла γ"иѣи, [...] (TD–Mold. I/1, p. 237) → Уоамни сѣ дук сѣри ла плуг/ сѣри.../ да жѣу... мѣ дук ла вѣи/... [к] ла уѣи/... [...].

În același timp, am remarcat o oarecare inconsecvență în utilizarea punctelor de suspensie.

Conform explicației din lista de semne convenționale, acestea ar fi trebuit să indice doar omiterea unor cuvinte, corespunzând punctelor de suspensie încadrate de paranteze drepte din volumele românești: жѣу шы скармын фујору з"иуни... шы ду доўы ор^і ынкы (TD–Mold. I/1, p. 93) → жѣу шѣ скѣрмѣн фујору гѣни [...] шѣ ди доўѣ ор^і ѣнѣ.

În texte însă ele apar și în diferite alte cazuri:

a) pentru a reda intonația de suspensie: [...] ш-ам маѣ дат ба-ѣ ла ботѣз, ба-ѣ ла непѣу, ба ла кумѣтриѣи, ба... Ш-ашѣ кы н"ј-о маѣ рамѣс шы н"иѣи. (TD–Mold. I/1, p. 102) → [...] ш-ѣм маѣ дат: ба [к] бѣѣ ла ботѣз / бѣѣ лѣ непѣт/ бѣѣ лѣ кумѣтриѣѣ бѣѣ.../ ш-ѣшѣ сѣ н-о маѣ рѣмѣс шѣ нѣѣи//;

b) pentru a marca o pauză: Дѣкы-ѣ ш"јѣвѣ маѣ грѣс, лѣгѣм ла (к) ж"иѣи... (TD–Mold. I/1, p. 95-96) → дѣкѣ-ѣ шѣвѣ маѣ грѣс/ лѣгѣм ла ви [к] ла жѣѣи//...;

c) fără nicio motivație: ка кынд оѣ ындрѣптѣ ковору сы виу пи луѣг... (TD–Mold. I/1, p. 127) → са сѣнд оѣ ѣндрѣптѣ ковѣру сѣ виѣ пи луѣг//.

Cratima se întrebuițează, în general, ca în ortografia oficială: s-o uscát, l-am dipanát, o trântít-o, c-o gîscâ, cárĭ-o маѣ рамѣс, li-ntindѣм, сѣ va-ntrebѣм.

Un caz special de întrebuițare a cratimei este cel ce marchează căderea vocalei în conjuncțiile și, сѣ și în pronumele reflexiv se, fenomen interpretat drept o consecință a sincopei în graiurile moldovenești: s-făși, s-pun, s-șádâ, s-sâ usúși, s-maѣ dúși, ș-cĭnĭpa, ș-li pun, ș-s-o uscát, са s-s-ascúndâ. Atunci când contextul determină sonorizarea consoanei, se recurge la semnul legato (◌): trѣбу шѣ... [r] шѣ ди șǎrveti j dĭ [k] ла ботѣд/. Norma a fost aplicată pentru prima dată în TD–Bas. (p. XXXII).

Semnul legato (◌) este întrebuițat pentru a semnala prezența fenomenelor de sandhi care nu sunt marcate cu ajutorul cratimei: an pus, аѣ luát, диѣ сѣсѣ, пиѣ спѣтѣ, ѣм пѣтру, ѣ ѣпѣ, триѣдѣз ди мѣтри.

Astfel a fost unificată utilizarea celor două semne (cratima și legato), care în prima ediție a lucrării apar, nejustificat, în situații similare:

1) [...] дѣк-о мынынкы [...] (TD–Mold. I/1, Ochiul Alb, p. 104) → [...] дѣк-о мѣнѣнѣсѣ [...];

Амѣ, дѣк-о ш"ерт триѣ оўы [...] (ibidem, p. 105) → амѣ дѣк-о шерт триѣ ѣнѣ [...];

2) *Кын врей с-ти умбрéштⁱ* (*ibidem*, p. 110) → *cîñ yréj sâ ti umbréștⁱ*;

Кын-беѳ ти-нвесэлéштⁱ (*ibidem*, p. 114) → *cîñ bej ti vesăléștⁱ*;

3) *к с-ну ш"убы ынкруиэти* (TD–Mold. I/1, *Stoicani*, p. 124) → *c sâ nu șîlbâ încrușșâti*;

к-май ам он мындз (*ibidem*, p. 125) → *c maï am un mîndz*;

4) [...] *аң ласát лына боіты ш-с-о ускát з"іни*. [...] *аң ласát, ш с-о май ашадзát лына пи з'ем*. (*ibidem*, p. 127) → [...] *аң lasát lîna boitâ ș-s-o uscát ġini*// [...] *аң lasát ș-s-o maï așadât lîna pi ġém*//.

Subliniem, totodată, că semnul *legato* indică, la fel ca în seria TD–Mold. Bucov., pronunțarea fără pauză a unui șir de cuvinte, fie că între ele apar sau nu fenomene de fonetică sintactică: *tât șî trebuiéști-ñ cásâ*.

Trei tipuri de accent marchează variația de înălțime a vocii în timpul vorbirii: accentul ascuțit (') notează accentul principal (*lúcru cînipiï*), accentul grav (˘) notează accentul secundar, ca formă a reliefării afective (*primăvára; hai piñ spátâ*), iar două accente ascuțite (˝) notează accentul de intensitate, cu valoare stilistică (*tót îi bun*). În prima ediție s-a indicat doar accentul principal (*примавара*).

În procesul pregătirii pentru tipar a lucrării ne-am bazat pe riguroasa metodologie de editare a textelor dialectale, aplicată în mod consecvent de-a lungul timpului în dialectologia română, atât în ceea ce privește reproducerea cât mai exactă a realității fonice, cât și în ceea ce privește tehnica redactării materialului.

În spiritul fidelității față de înregistrările de pe banda de magnetofon, au fost introduse unele fragmente omise în prima ediție, astfel asigurându-se continuitatea textelor și respectându-se structura enunțului – aspecte importante în studierea fenomenelor sintactice și stilistice (TD–Munt. I, p. XV). Renunțăm doar la fragmentele total ininteligibile și la cele ce reiau o informație prezentată anterior. În cazul unor texte foarte lungi, se publică selectiv fragmentele referitoare la momentele-cheie ale evenimentului descris (a se vedea textul *Conăcărie* din compartimentul *Ochiul Alb* (TD–Mold. I/1, p. 106-114) ce conține, de fapt, trei texte rituale: *Plocoanele*, *Conăcăria* și *Iertăciunea*, extrase dintr-o descriere mai lungă a obiceiurilor de nuntă din localitatea dată, motiv pentru care va fi reintitulat [*Nunta*]).

Același principiu impune consemnarea formelor neobișnuite sau accidentale (semnalate, conform listei de semne convenționale, prin subliniere sau prin [?]), a ezitărilor (semnalate prin [ε]), a sunetelor de sprijin (*î* sau *ă*), a corectărilor (semnalate prin [k]), a repetărilor nonstilistice de cuvinte (semnalate prin [r]), a pauzelor mai lungi (notate cu ...). Întreruperile determinate de diverși factori (tuse, plâns, schimbarea benzii de magnetofon etc.) vor fi menționate în note

de subsol, iar fragmentele ce provoacă informatorului râsul sunt urmate de semnele [!] sau [!!] (în funcție de intensitatea râsului).

Ținând cont de faptul că elementele nonverbale contribuie în mod semnificativ la construirea și transmiterea mesajului oral, dialectologii români au înregistrat în fișe de anchetă și au descris în note mimica și gesturile care însoțesc sau substituie unele fragmente de text. Se pare că acest aspect a fost trecut cu vederea de anchetatorii moldoveni, iar post-factum această lacună nu poate fi înlăturată.

Se vor da însă în note alte explicații importante, cum ar fi cele referitoare la numele proprii.

Intervențiile anchetatorului, care au un rol esențial în desfășurarea anchetei, dirijând conversația și influențând formularea răspunsurilor, sunt necesare pentru înțelegerea textelor, de aceea în volumele românești au fost reproduse între paranteze drepte, în formă literară, dar păstrându-se unele regionalisme, la care dialectologul a recurs pentru a solicita precizări suplimentare. Din motive neclare, în TD–Mold. acestea au fost înlocuite cu un semn convențional: /?/ sau (?). Pentru a asigura coerența textelor, în ediția a doua ele vor fi introduse în texte:

Ш-ако́ло с-о́уш"и ш-шэ́ди-н ба́л/лты Уон_дзы́ли, шэ́нти, кум ы́й тымпу ди ка́л/лд (?). С-о то́к"úm, с-о то́к"úm [...] (TD–Mold. I/1, p. 115)

→ ș-acoló s/z dúșî șî șádi-n bál/lá Уõp_đíli/ șăpti/ cum ỳ́ tîmpu di cal/ld//
[Pentru ce o duci la baltă?]

s-o tokím/ [r] s-o tokím//.

În cazul în care, din motive obiective, acest lucru nu va fi posibil, se va utiliza semnul menit să noteze orice omisiune ([...]). Conform metodologiei de desfășurare a anchetei, întrebările au fost formulate într-o formă apropiată de graiul interlocutorului; în texte ele se vor da în formă literarizată (a se vedea Pavel, Popovschi, 2022), iar termenii specifici – în transcriere fonetică sau literalizată, încadrați între ghilimele.

O serie de cuvinte, scrise separat în prima ediție, se vor scrie împreună, în conformitate cu normele ortografice actuale: *câteodată, deodată, totodată, niciodată, deoparte, deloc, vreun, vreo*.

Sintetizând, menționăm că în ediția a doua a culegerii de texte dialectale îngrijite de dialectologii chișinăuieni se va utiliza transcrierea fonetică ce are la bază sistemul ALR, căruia i s-au adus unele modificări și completări. Totodată, pentru a se integra pe deplin în seria de lucrări similare românești, volumele vor fi reorganizate, astfel încât să corespundă principiilor aplicate în dialectologia română la publicarea textelor dialectale.

Sperăm ca noua ediție a lucrării să devină un instrument util cercetătorilor, cadrelor didactice, studenților, masteranzilor, doctoranzilor și o importantă sursă de informații pentru toți cei interesați de limba română, de cultura și civilizația românească.

Referințe bibliografice:

ALM = *Atlasul lingvistic moldovenesc*, vol. I, partea 1, Fonetica, de Rubin Udler; partea 2, Fonetica, de Rubin Udler; Morfologia, de Vasile Melnic, Chișinău: Cartea moldovenească, 1968; vol. II, partea 1, Lexicul, de Victor Comarnițchi, Chișinău: Cartea moldovenească, 1972; partea 2, Lexicul, de Vasile Melnic și Vasile Pavel, Chișinău: Cartea moldovenească, 1973.

ALM–Anexă I = *Atlasul lingvistic moldovenesc. Articole introductive, anexe*, vol. I, redactat de R. Udler și V. Comarnițchi, cu participarea lui V. Melnic și V. Pavel. Chișinău: Cartea moldovenească, 1968.

ALR = *Atlasul lingvistic român*, sub conducerea lui S. Pușcariu, partea I, de Sever Pop, vol. I, Cluj, 1938, vol. II, Sibiu-Leipzig, 1942; partea a II-a, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu-Leipzig, 1940.

ALRR–Bas. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*, redactor coordonator Vasile Pavel, vol. I, Chișinău, 1993; vol. II, Chișinău, 1998; vol. III, Chișinău, 2002; vol. IV, Chișinău, 2003.

ALRT II = PETROVICI, Emil. *Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic român II (ALRT II)*. Sibiu-Leipzig: Muzeul Limbii Române – Otto Harrassovitz, 1943.

Dial. mold., 1976 = *Dialectologia moldovenească*. Sub redacția lui R. Udler și V. Comarnițchi. Chișinău: Lumina, 1976.

MĂRII, Ion. Observații privind literalizarea sau literarizarea notației fonetice a formei cuvintelor. În: MĂRII, Ion. *Contribuții la lingvistica limbii române*. Cluj-Napoca: Editura Clusium, 2004, p. 70-78.

PAVEL, Vasile. Probleme ale elaborării Atlasului lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria. Vol. I-II. În: *Fonetică și dialectologie*. 1996, nr. XV, p. 111-116.

PAVEL, Vasile. Reconsiderări privind situația graiurilor românești din Caucaz. În: *Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromânesc și în diaspora. Secțiunea Lingvistică: I. Limbă și identitate*. Iași: Editura Trinitas, 2003, p. 85-90 [online]. Disponibil: http://www.philippide.ro/limba%20si%20literatura%202003/12_Pavel.pdf [citat 14.03.2021].

PAVEL, Vasile. Arhiva dialectologică: scurt istoric. În: *Philologia*. 2020, nr. 1-2, p. 78-82.

PAVEL, Vasile, POPOVSCHI, Liliana. Aspecte ale literarizării textelor dialectale moldovenești. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european. Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”: 65 de ani de la fondare*. Coord.: POPOVSCHI, L., vol. XVI. Chișinău: Pro Libra, 2022, p. 151-158.

PAVEL, Vasile, ZAGAEVSCHI, Vladimir. Unitatea limbii române și sistemul unic de transcriere fonetică. În: *Revistă de lingvistică și știință literară*. 1990, nr. 5, p. 49-58.

POPOVSCHI, Liliana. Despre necesitatea revitalizării „Textelor dialectale” publicate la Chișinău. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european: Paul Goma In memoriam. Est-etica rezistenței prin adevăr*. Coord.: RĂILEANU, V., vol. XIV. Chișinău: Pro Libra, 2020, p. 154-160.

Popovschi, 2021a = POPOVSCHI, Liliana. Textul dialectal ca sursă pentru cercetarea științifică. În: *Limbă, literatură, folclor*. 2021, nr. 2, p. 15-32.

Popovschi, 2021b = POPOVSCHI, Liliana. Posibilități de abordare a textelor dialectale din perspectiva teoriei coșeriene a variației limbii. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european. Eugeniu Coșeriu: 100 de ani de la naștere. Limbajul ca sumă de valori*. Coord.: CENUȘĂ, F., vol. XV. Chișinău: Pro Libra, 2021, p. 320-326.

STATI, Vasile. Arhiva fonogramică a Sectorului de dialectologie și fonetică experimentală. În: *Limba și literatura moldovenească*. 1963, nr. 1, p. 66-69.

Șuteu, 1958a = ȘUTEU, Valeriu. Arhiva fonogramică a limbii române. În: *Fonetică și dialectologie*. 1958, nr. I, p. 211-219.

Șuteu, 1958b = ȘUTEU, Valeriu. Primele înregistrări de texte dialectale pentru Arhiva fonogramică a limbii române. În: *Limba română*. București, 1958, nr. 3, p. 96-100.

TD–Bas. = MARIN, Maria, MĂRGĂRIT, Iulia, NEAGOE, Victorela, PAVEL, Vasile. *Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului. Texte dialectale și glosar*. București, 2000.

TD–Mold. = *Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)*, vol. I, partea 1, culese de V. Melnic, V. Stati, R. Udler, Chișinău: Știința, 1969; vol. I, partea 2, culese de V. Melnic, V. Stati, R. Udler, Chișinău: Știința, 1971; vol. II, partea 1, publicate de A. Dumbrăveanu, E. Constantinovici, sub redacția lui R. Udler, Chișinău: Știința, 1971; vol. II, partea 2, publicate de A. Dumbrăveanu, sub redacția lui V. Stati, Chișinău: Știința, 1981; vol. III, partea 1, publicate de V. Corcimari, sub redacția lui R. Udler, Chișinău: Știința, 1981; vol. III, partea 2, publicate de A. Dumbrăveanu, sub redacția lui R. Udler, Chișinău: Știința, 1987.

TD–Mold. Bucov. = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina. Texte dialectale*, vol. I, culese de Stelian Dumistrăcel și publicate de Doina Hreapcă și Ion-Horia Bîrleanu, Iași: Editura Academiei Române, partea 1, 1993, partea a 2-a, 1995, vol. II, partea 1, culese de Ion-Horia Bîrleanu și publicate de Doina Hreapcă și Ion-Horia Bîrleanu, cu o prefață de Stelian Dumistrăcel, București: Editura Academiei Române, 2002.

TD–Munt. I = *Texte dialectale. Muntenia*, vol. I, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană și Magdalena Vulpe. București: Editura Academiei, 1973.

TD–Olt. = *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Cornelia CoHUȚ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe. București: Editura Academiei, 1967.

TD–Porțile de Fier = COHUȚ, Cornelia, VULPE, Magdalena. *Graiul din zona „Porțile de Fier”. I. Texte. Sintaxă*. București: Editura Academiei, 1973.

Tratat, 1984 = *Tratat de dialectologie românească*. Coordonator: V. Rusu. Craiova: Scrisul Românesc, 1984.

WLAD = *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes*, de Gustav Weigand. Leipzig, 1909.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

Viața literară. Delimitări conceptuale

Ion PLĂMĂDEALĂ

Doctor habilitat în filologie, conferențiar cercetător

E-mail: ion.plamadeala@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3403-4017>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Literary Life. Conceptual Delimitations

Abstract

The article aims to delineate the most important meanings and referents of the concept of literary life, from a sociological, functional-historical and systematic perspective, in the context of the evolution of the idea of literature from the anhistorical formalism of New Criticism to the pragmatics of sociosemiotics, whose contributions have been used to support the thesis that the system of literature and literary life function as a dynamic succession of mediations.

Keywords: Literary Life, The Market of Symbolic Goods, Ideologeme, Russian Formalism, Sociosemiotics, Mediations.

Rezumat

Articolul își propune să delimiteze cele mai importante sensuri și referenți ale conceptului viața literară, dintr-o perspectivă deopotrivă sociologică, funcțional-istorică și sistematică, în contextul evoluției ideii de literatură de la formalismul anistoric al Noului criticism la pragmatica sociosemioticii, ale cărei contribuții au fost valorificate pentru a susține teza că sistemul literaturii și viața literară funcționează ca succesiune dinamică de medieri.

Cuvinte-cheie: viața literară, piața bunurilor simbolice, ideologem, formalismul rus, sociosemiotică, mediere.

Abordând acest concept de mare generalitate, ale cărui volum și extensiune semantică urmează să le conturăm, ne vom muta atenția de la nivelul personal (nominalist) al operei și scriitorului la cel istorico-social al literaturii și scriitorilor, la care se realizează categoria cititorilor sau a publicului. Astfel, „viața literară” se referă deopotrivă la aspectul socioinstituțional și cel cultural-istoric al literaturii văzute în dinamica sa procesuală tripartită: autor – operă – public. Alături de aceste componente inalienabile ori „clasice” ale comunicării literare, termenul de viață literară acoperă în fapt întregul conglomerat de elemente și fenomene

instituționalizate care legitimează și ordonează circuitul productiv și funcționarea operelor în comunitățile umane. Ele sunt fie de ordin *ideologic*: doctrinele literare, critica și știința literară, fie de ordin *organizatoric*: publicațiile, editurile, tipografiile, librăriile, bibliotecile etc. (Herseni, 1973, p. 105). În particular, sub ultimul aspect se vorbește despre literatură ca instituție, pe picior de egalitate cu alte organisme sociale, deci participând la un anumit model economic și politic.

În această situație, interesul cercetării se orientează nu atât spre logica intrinsecă a constituirii discursului, preocupată de o prezumtivă „natură” interiorizată a textului, în dubla sa ipostază de obiect material și simbol, cât mai ales spre *modul de întrebuițare* a cărții. Deși în funcție incontestabilă de esența ideologico-simbolică a textului literar, ca act primordial de reprezentare, întrebuițarea nu este mai puțin dependentă de anumite practici colective instituționalizate, *id est* de cultură. Cu precizarea că ultima nu mai este interpretată exclusiv ca spațiu privilegiat de acțiune a arbitrarului semiotic ce recunoaște producției de bunuri simbolice capacitatea de instituire absolută, adică arbitrară, a sensului. Dimpotrivă, funcționând în continuare ca *situs*-ul de excepție al constituirii libere de sens și semnificație, universul cultural se prezintă în același timp ca o „piață a bunurilor simbolice”, deci o semnificare în limitele observabile ale obiectului și obiectivizării (Bourdieu, 1986).

Pentru a ilustra cu o pregnanță sporită oscilațiile dialectice ale demersului între limitele epistemologice subiect – obiect și, în paralel, materialismul simbolic al textului (cartea ca obiect și semn), o anumită sociologie a culturii operează cu metafora, de fapt un topos modificat al teatralității lumii, *scenă a literaturii*. Bunăoară, conform lui M.D. Gheorghiu (Gheorghiu, 1987), simbolul teatrului este perfect adaptabil, prin topografia sa constitutivă, realității numite „viața literară”. Astfel, opoziția fundamentală care asigură funcționalitatea spațiului teatral, interior/exterior, este valabilă și relevantă teoretic atât cu privire la opera individuală, a cărei alcătuire internă ascultă de alte legități decât cele acționând în afara ei, cât și cu privire la ontologia întregii literaturi într-un moment istoric concret. Literatura manifestă, ca și restul creațiilor cultural-spirituale, o „ordine interioară” specifică, diferită de ambientul cultural și socioeconomic cu care interacționează.

O subdiviziune integrantă a teatrului delimitează spațiul colateral, auxiliar față de cel principal, în care se consumă fazele pregătitoare ale spectacolului deopotrivă pentru actori și spectatori. În perimetrul acestui plan secund se situează, pe de o parte, infrastructura instituției: birourile administrației, cabinele, atelierele, iar, pe de alta, serviciile oferite publicului: garderoba, foaietul, bufetul, toate având un rol semnificativ în crearea atmosferei propice receptării.

În teatrul literaturii pozițiile se extrapolează în totalitate, rezumându-se la un șir de verigi instituționalizate în circulația bunurilor literare deja amintite:

critica și ideologia literară, afectând substanțial mecanismele generative, dar și pe cele de asimilare a textelor: editurile, tipografiile, librăriile, saloanele, cluburile, corporațiile, deci un corp social organizat prin instituții particulare ce asigură viabilitatea „Republicii literelor”.

Calchiată pe aceeași analogie cu ordinea spectacolului este prezentarea (pe care aici doar o sugerăm) raporturilor simbolice de putere și dominație intelectuală între protagoniștii producerii (scriitorii), reproducerii și întrebuițării (publicul) și schimbului (agenții economici) de forme literare. Astfel, funcționalitatea și dinamismul vieții literare sunt bazate prioritar pe o structură de ierarhii interne, ineluctabil inegale și complementare, între actori și public. Pentru a-și realiza forța estetică performativă, tradusă în termenii aristotelici de *aisthesis* și *catharsis* (Jauss, 1983, p. 125-133), literatura uzează de un contract social sui-generis instituit între partenerii jocului literaturii. Bazat pe niște convenții socialmente constituite, internalizate de fiecare lector prin intermediul unui întreg sistem de educație literară (școala, în primul rând), acest circuit sociocomunicativ implică pentru partea publicului *un acord de complicitate* în legitimarea discursului ficțional, depragmativizat, perceptibil printr-un set de convenții culturale. Pentru a intra în ficțiune, cititorul încheie un pact ficțional cu autorul consimțind să accepte aserțiunile literaturii ca fiind adevăruri ce nu pot fi puse la îndoială, să se implice în lumea reprezentată identificându-se cu personajele sau cu eul liric și trăirile acestora. Altfel spus, se formează o anumită adeziune la realitatea actelor de ficțiune, formulată în expresia celebră a lui S.T. Coleridge: „suspendarea voluntară a incredulității” (*apud* Fontaine, 1993, p. 60). Cititorul subscrie la această stipulație explicită privind autoritatea naratorului de a crea o lume posibilă fără denotație literală acceptând să fie purtat pe valurile „iluziei”. Atitudinea este valabilă, în realitate, pentru toți protagoniștii „scenei literaturii”: „Spre a produce un text literar ori spre a-l recepta, atât autorul cât și receptorul își scindează personalitatea, asumându-și „roluri” fictive, a căror trăsătură principală e că n-au nimic comun cu existența diurnă, că se definesc prin normele liber consimțite ale participării la o activitate imaginară” (Cornea, 1988, p. 53).

Oricum, regulile politicului se reifică parțial în „jocul” literaturii, unde prezența „dominaților”, a spectatorului sedus benevol de imageria textului ficțional este implicită și secundară. Investirea lectorului, în teoriile recente ale receptării, cu atribute excepționale în performarea sensului nu anulează limitele sociale, instituționale ale literaturii. Rămâne imutabil însuși coraportul originar, înscris în codul genetic al artei moderne, dintre scena și sala literaturii [*dedans/dehors*-ul lui J. Derrida (1967, p. 63-68; 433-444)]. Există un discurs (text) prim, coercitiv și fictiv/ „iluzionist”, vehiculând în anumite perioade un *ideologem* (M. Bahtin – J. Kristeva) predominant, un model artistic al realității

cu ajutorul unei serii de artificii retorice și adjuvanți poetici și, de cealaltă parte, discursul derivat al lecturii, care oscilează între a descifra un sens logocentric și o muncă activă a scriiturii. Raportul se regăsește deopotrivă în literatura modernă și cea postmodernă, sustrase programatic obiectivelor persuasiunii retorice, mizând pe aleatoriul semnificant, pe ireductibilitatea semnificațiilor textuale, refuzând deopotrivă pretenția biblică a sensului total ce întruchipează unitatea substanțială dintre lucru și nume și comprehensiunea hermeneutică obiectivă a subiecților situați într-un orizont comun al cunoașterii, în modurile descrise de un W. Dilthey sau H.-G. Gadamer.

Dincolo de conotațiile sociopolitice pe care le imprimă vieții literare, acordul de credință semnalat, un veritabil contract social, scoate în evidență *istoricitatea*, dar și *obiectivitatea* reală a literaturii. Dacă agenții situației de comunicare literară renunță să definească literatura exclusiv în baza unor proprietăți semantico-sintactice, apelând în acest scop la niște categorii pragmatice, atunci realitatea acesteia nu mai este reductibilă la textul scriptic, scos din situația de comunicare. Ca urmare, o perspectivă funcțională și socioistorică se impune în metadiscursul literar actual ducând la revendicarea istoricității „faptului literar“, în siajul concepției lui Iuri Tînianov, un strălucit teoretician al Școlii formale ruse. Invocarea lui Tînianov în acest context nu este întâmplătoare, căci prin studiile sale formalismul, după 1925, s-a convertit în funcționalism. Totodată, el are meritul de a fi preconizat primul sistematicitatea atât a operei unice, cât și a întregii literaturi, precum și a evoluției acesteia. Concluzia sa a fost că „studiul evoluției literare nu e posibil decât dacă o privim ca pe o serie, un sistem pus în corelație cu alte sisteme sau serii și condiționat de acestea. Cercetarea trebuie să meargă de la funcția constructivă la funcția literară, de la funcția literară la funcția verbală” (Tînianov, 1983, p. 601).

Interpretările formaliştilor ruși pe marginea funcțiilor „faptului literar“, interpretări validate în practica și hermeneutica ultimelor decenii, au adevărat supoziția mai veche despre variabilitatea și relativitatea conceptului însuși de literatură, evidențiate și de romantici, bunăoară, de Fr. Schlegel: „Poezia este ceea ce a fost numit ca atare într-un anumit timp și loc” (Schlegel, 1983, p. 316). Întreaga infrastructură conceptuală a literaturii este deci convențională și tranzitorie, un fenomen prin excelență istoric, produsul ideologic al instituției literare ancorate într-un *hic et nunc* social și istoric.

Prin urmare, „viața literară” ar delimita aproape integral obiectul de cunoaștere al istoriei literare, identificându-se, la limită, cu literatura în întregime. Vizând această dilatare semantică a conceptului discutat, desemnând tot ce se referă la „litere” și la publicul literar, A. Marino a trebuit să conchidă că, „dintre toate definițiile literaturii, este poate cea mai polisemică” (Marino, 1987, p. 321).

Pentru a o sonda și teoretiza în cele mai multe manifestări ale sale, se impune un efort multidisciplinar, recursul la diverse metode, între care cea semiotică și sociologică ar fi fundamentale.

Istoricul intenționat să-și creeze o viziune panoramică asupra vieții literare dintr-o perioadă concretă, folosindu-se pentru aceasta de algoritmul sociologic, se ciocnește de dificultatea gnoseologică a nomologizării într-un domeniu exclusiv al empiricului, care este procesul viu al literaturii. Însemnele viului și organicului caracterizează o literatură în procesul facerii și evoluției sale atâta timp cât o interpretăm în calitate de întreg sistematic. Structura literaturii în dezvoltare este marcată de un complex de tropisme statice, care asigură identitatea și coerența funcțională a sistemului, și dinamice, susceptibile să modifice ordinea existentă a acestuia. Pentru I. Tînianov, care printre primii a fixat termenii problemei, statismul ori „sincronismul” sistemului literar este o teză falacioasă, în realitate fiind vorba de o disproporție funcțională a elementelor, de un dinamism și o luptă a opozițiilor, care motivează tratarea literaturii ca o „construcție lingvistică dinamică” (Tînianov, 1983, p. 607). Între frontierele marginale, mereu fluctuante, ale structurii instituției literare și „centrul” acestuia se înregistrează un circuit de tensiuni și tendințe contrare, care generează periodic reamplasări și mutații ierarhice: „În perioada de dezagregare a unei specii, aceasta trece din centru la periferie, iar în locul ei apare în centru un fenomen nou dintre mărunțișurile literare, venit din subsolurile și curțile ei de serviciu” (*ibidem*, p. 604). Constatarea e valabilă pentru întreg conținutul evoluției literare, atât la nivel de genuri, cât și la cel de opere – totalități dinamice de unitate în diversitate, cu anumite grupuri de constante predominante și altele colaterale în interiorul structurii. Rolul primelor este decisiv pentru modul și timpul integrării unei anumite opere în seria literară și pentru dobândirea funcției sale în cadrul acesteia.

După formalismul rus și Școala structurală pragheză s-a înțeles că **literatura formează un sistem**, că opera se situează ca atare în raporturi de intertextualitate față de alte opere și că acest sistem este unul tensional, deci că locul operei e mutabil în sincronie și diacronie sub presiunea seriilor intra- și extraliterare. În contrast cu viziunea romantică și postulatele *New Criticism*-ului, accedem astfel la perceperea literaturii și a comunicării literare ca model de structurări dinamice, de integrare a sistemului literar în contextul socioistoric și a textului în intertext, ca un proces de producere, receptare și interpretare literară, în care se produce dialogul dintre autor și cititor. Numai în limitele acestui ansamblu complex de procese de comunicare se realizează efectiv potențialul semnificativ și comunicativ al textului literar. Și aceasta cu atât mai mult cu cât complexitatea și originalitatea sa artistică este mai mare, permițându-i, în curgerea timpului, noi înscriseri valorice în ansamblul dinamic (Corti, 1981, p. 23). Cert este că fiecare

text inedit atentează la soliditatea și coerența sistemului literar, declanșându-i o „criză“, o entropie cu repercursiuni la toate nivelurile sale, sincronice și diacronice, de structurare. În noua paradigmă sociostorică și pragmatică, sarcina cercetării literare nu se mai limitează la interpretarea operelor individuale după strategiile *close reading*, ci include și studiul activității interpretative înseși în contextul istoric concret al vieții literare, analizând deopotrivă condițiile socioeconomice ale producerii, ambientul ideologic, răspunsul cititorului, efectele discursului ficțional, convențiile și operațiile discursive, semiotice care fac posibile aceste răspunsuri și efecte circumscrise de conceptul „competenței literare”. Prin examinarea analitică a acestor factori, critica își însușește un cadru conceptual prin care depășește stadiul inițial al inducției naive și se apropie de idealul poeziei sistematice preconizat de Northrop Frye: „O formă de critică intermediară, o teorie a literaturii coerentă și cuprinzătoare, cu o organizare logică și științifică”; „caracter sistematic și progresiv integrând rezultatele într-o structură unitară de cunoștințe” (Frye, 1972, p. 12).

Dacă acceptăm că sistemul literar nu se reduce la universul textelor, ci îi include pe producătorii acestora, categoriile de lectori și alți numeroși factori constitutivi ai vieții literare care contribuie la generarea și interpretarea sensurilor și efectelor într-o dinamică istorică, ajungem deci să înțelegem literatura ca **sistem sociosemiotic**. Anume prin abdicarea de la textul imanent, în sensul fuziunii sale într-un ansamblu supraordonat, semioza lui Ch.S. Peirce devine o mișcare nelimitată, sub formă circulară. Lucrul se explică dacă ne raportăm la structura ternară a semnului preconizată de Peirce și la rolul primordial pe care îl deține în semioză interpretantul. Principiul lui Peirce este că sensul semnului este un alt semn prin care el devine accesibil. Ca să fie validat în conștiința interpretului, semnul necesită un interpretant, al cărui rol e îndeplinit de alte semne care îi traduc semnificația. Important ar fi în acest proces semiotic că interpretantul-semn este pasibil de o traducere-interpretare în altă gândire-semn și așa mai departe *ad infinitum*¹. Avem astfel, pe de o parte, un semn căruia îi corespunde mai mulți interpretanți și, pe de alta, o succesivitate de interpretanți $i_1, i_2, i_3, \dots, i_n$, ce pornește de la un i' . Modelul

¹ Este ceea ce U. Eco a studiat ca „derivă” interpretativă, în continuarea lui Ch.S. Peirce și J. Derrida, cu a sa deconstrucție înțeleasă ca semioză infinită. După un sondaj de profunzime în litera și spațiul textului peircean, Eco amendează serios poziția deconstructivistă, statuată de Derrida pe semiotica lui Peirce. Concluzia lui Eco este că, deși semnificațiile unui mesaj sunt potențial nelimitate în lanțul semiotic, totuși în anumite momente o interpretare este mai veridică decât alta, în limitele contextului discursului dat. Criteriile veridicității și ale adecvării unei interpretări sunt asigurate de un acord intersubiectiv, de un consens al comunității. Contrar lui Derrida, semnificatul transcendent al textului este deci posibil, dar nu ca punct de pornire, ci „ca scop posibil și tranzitoriu al oricărui proces” hermeneutic (Eco, 1996, p. 386).

se verifică exemplar pe terenul sistemului literar, în care literatura este un text-semn interpretant (I_1) al textului-semn lume. Ulterior, textul literar are ca interpretant (I_2) textul-lectură. O metacritică se suprapune la un nivel superior ca I_3 , o altă meta-metacritică ca I_4 ș.a.m.d. (Ionescu, 1996, p. 27).

În concluzie, atât sistemul literaturii, cât și ordinea subiacentă a vieții literare funcționează ca o succesiune dinamică de *medieri*.

În vederea unei eventuale explorări profunde și multilaterale, deopotrivă diacronică și istoric-contextuală, a vieții literare, propunem o schiță de cartografiere conceptuală a termenului.

0. Generalități despre conceptul „viața literară”, extensiunea și conținutul aproximativ al termenului, caracterul lui social-istoric, instituțional, ca piață a bunurilor simbolice (P. Bourdieu). Obiect al istoriei și sociologiei literare: o delimitare sociologică primară a configurației conceptului, „viața literară” ca teatru și spectacol (scena literaturii), regulile „jocului literar”, sistemicitatea operei, a literaturii și a evoluției literare (I. Tînianov), dinamismul vieții literare, elemente statice și dinamice ale procesului literar, viața literară ca sistem tensional. Abordarea semiologică a noțiunii, ca spațiu de producere și comunicare a sensurilor literar-artistice; viața literară ca „mediere”.

1. Secționarea transversală. Viața literară ca domeniu al comunicării specifice, termenii procesului comunicativ: autor – text – receptor văzuți în ordine sociologică, ca mulțimi, grupuri, precum și importanța în acest cadru a elementului individual: talent, originalitate, geniu etc.

1.1. Viața literară ca totalitate a scriitorilor, a „meseriașilor” de literatură, aspectul cantitativ, organizarea în sindicate, uniuni de creație, coexistența a scriitorilor „mari” și „mici”, „vechi” și „moderni”, naționali și străini, statutul și condițiile sociale, factorii ereditari, profesionalizare, fenomenul generațiilor literare; cele trei generații de bază.

2. Al doilea factor al vieții literare – literatura ca univers totalizant al operelor singulare, incizia verticală: structura stratificată a literaturii într-o anumită perioadă istorică și un anumit spațiu geografic: literatura orală, scrisă, sacră, profană, superioară, inferioară/de masă etc., în funcție de epoci, gusturi istorice, apartenență socială și de clasă; tendința actuală spre uniformizare și nivelare, spre disoluția genurilor, în direcția unei crescânde democratizări și „masificări” artistice, ștergerea hotarelor tradiționale dintre literatura elitistă și cea de masă (postmodernismul), „bătălia canonică”.

2.1. Viața literară – mediu literar, apropieri și interferențe, sfera mai restrânsă și „specifistă” a ultimei noțiuni, desemnând atmosfera nemijlocită, „amniotică” în care trăiește și creează scriitorul, o prismă prin care se refractă ceilalți factori ai vieții literare. Tradițiile literare, dialectica tradiție – inovație și rolul pe care îl joacă în aceasta individualitatea scriitoricească, influențele

literare în abordarea sociologică și estetică, literatura națională originală și cea tradusă – o componentă activă a mediului literar. Mișcări, școli, curente literare ca fenomene ce caracterizează scala evoluției literare: de la mișcări cvazistatice operând schimbări imperceptibile de suprafață până la acțiuni de anvergură care modifică substanțial tiparele literare preexistente, instaurând noi paradigme literare; cele șase categorii de scriitori după E. Pound: de la inventatori până la generatori de mode. Procesul literar ca *summum* al componentelor mediului literar. O schemă grafică elementară a procesului literar.

3. Publicul literar ca ultim element al vieții literare, complementar și consubstanțial producerii de opere; scriitorul „crează” cititorul și invers. Diferențieri în interiorul categoriei: o masă consumistă și cei care își expun opiniile în spațiul public. Generațiile cititorilor și cele ale scriitorilor, tipuri de raporturi, deosebiri după preferințe literar-artistice, criterii de vârstă și sex („literatura feminină/feministă”, „literatura pentru copii/adulți” etc.); critica literară ca formă specializată de lectură și, concomitent, ca generator de ideologie literară, de curente și programe estetice. Erijarea criticilor în consilieri ai scriitorilor, intervențiile lor în procesul de creație. Istoria criticii ca istorie a opiniilor și gusturilor artistice, interdependența dintre teoria și practica literară. Interacțiunea dintre literatură și celelalte arte – un factor stabil al vieții literare. Diverse forme și modalități de consum literar, cu atribute instituționalizate: salonul ca „fapt literar”, cenaclurile, cercurile literare, cluburi, cafenele, redacții etc., psihologia relațiilor interpersonale ale scriitorilor în mediul literar, cu exemple din istoria literaturii române: Maiorescu – Eminescu, Macedonski – Eminescu; D. Anghel – Șt. O. Iosif etc. Succesul literar și cauzele multiple ce-l determină; fenomenul „modei literare”.

4. Aspecte instituționale suplimentare referitoare la viața literară. Diviziunea socială și de producție în cadrul acesteia. Literatura ca profesie, studiată în categoriile de venit, rentabilitate, proprietate privată, industria literaturii, „fabrica literară” (Ortega y Gasset), „piața bunurilor simbolice” (P. Bourdieu); caracterul colectiv al „producerii literare” (P. Macherey); literatura de consum, valoarea literară – valoarea economică, rolul reclamei și publicității, librăriile și revistele de literatură. Bibliotecile și funcția lor în procesul consumului, conservării și transmiterii de carte.

4.1. Factorii puterii politice în desfășurarea vieții literare, fenomenul cenzurii ideologice în regimurile totalitare, istoria recentă a țărilor din sud-estul Europei, bunăoară, literatura basarabeană și cea română: o literatură oportunistă, evazionistă, subversivă etc. (I. Simuț), literatura „de sertar”. Un fenomen al perioadei de tranziție: cenzura economică.

5. Secționarea orizontală, externă sau geografică a vieții literare. Metodele statistice și cartografice. Dezvoltarea literaturii în strânsă legătură cu gradul de

civilizație și nivelul de progres tehnologic; literatura ca produs al procesului de urbanizare și industrializare care face posibil sistemul modern al comunicării literare. Literaturile regionale, de exemplu, în Evul Mediu: o literatură (cronică) „moldovenească”, „muntenească” etc., o literatură a orașelor – cultă, tipărită și alta rurală – preponderent orală în fazele inițiale de dezvoltare. Tendințele actuale de creolizare și omogenizare în dinamicile globalizării neoliberale – conceptul de „literatură universală” (*Weltliteratur*).

Referințe bibliografice:

- BOURDIEU, Pierre. *Economia bunurilor simbolice*. București: Editura Univers, 1986.
- CORNEA, Paul. *Introducere în teoria lecturii*. București: Editura Minerva, 1988.
- CORTI, Maria. *Principiile comunicării literare*. București: Editura Univers, 1981.
- DERRIDA, Jacques. *De la grammatologie*. Paris: Seuil, 1967.
- ECO, Umberto. *Limitele interpretării*. Constanța: Editura Pontica, 1996.
- FONTAINE, David. *La poétique: introduction à la théorie générale des formes littéraires*. Paris: Ed. Nathan, 1993.
- FRYE, Northrop. *Anatomia criticii*. București: Editura Univers, 1972.
- GHEORGHIU, M.D. *Scena literaturii. Elemente pentru o sociologie a culturii românești*. București: Minerva, 1987.
- HERSENI, Traian. *Sociologia literaturii. Câteva puncte de reper*. București: Editura Univers, 1973.
- IONESCU, Mariana Mureșanu. *Literatura, un discurs mediat*. Iași: Ed. Universității „Al.I. Cuza”, 1996.
- MARINO, Adrian. *Hermeneutica ideii de literatură*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1987.
- PIERCE, Ch.S. *Semnificație și acțiune*. București: Editura Humanitas, 1990.
- Schlegel = ШЛЕГЕЛЬ, Фр. *Эстетика. Философия. Критика*. Том 1. Москва: Искусство, 1983.
- TÎNIANOV, Iuri. *Despre evoluția literară. În: Ce este literatura? Școala formală rusă*. București: Ed. Univers, 1983.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

CZU:821.135.1-1(478).09

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3\(321\).06](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3(321).06)

POEZIA IMAGINARULUI TANATIC

Oxana GHERMAN

Doctor în filologie

E-mail: oxana.gherman@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7366-2599>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

The Poetry of the Tanatic Imaginary

Abstract

The article studies the artistic representations of death in several poetic texts signed by Emilian Galaicu-Păun, Nicolae Popa, Dumitru Crudu, Leo Bordeianu, Irina Nechit, Marcela Benea, Alexandru Vakulovski. The tanatic imaginary is produced in a multitude of projections depending on the position of man towards the religious vision, through the prism of which death is only a release of the (immortal) soul from the body, from the matter that degrades and transforms into other vital structures, and with the profane perception, which defines the phenomenon as a complete end of the organism's life cycle. The author especially researches the system of tanatic images formed through the artistic reconceptualization of the ideational relationship death-creation, intensively explored in contemporary Bessarabian poetry.

Keywords: death, poetry, imaginary, sacred, profane, creation, spirit, corporeality.

Rezumat

Articolul studiază reprezentările artistice ale morții în mai multe texte poetice semnate de Emilian Galaicu-Păun, Nicolae Popa, Dumitru Crudu, Leo Bordeianu, Irina Nechit, Marcela Benea, Alexandru Vakulovski. Imaginarul tanatic se produce într-o multitudine de proiecții în funcție de poziția omului în raport cu viziunea religioasă, prin prisma căreia moartea este doar o eliberare a sufletului (nemuritor) de trup, de materia ce degradează și se transformă în alte structuri fizice, și cu percepția profană, care definește fenomenul drept o încheiere completă a ciclului vital al organismului. Autoarea cercetează, în special sistemul de imagini tanatice formate prin reconceptualizarea artistică a raportului ideatic moarte-creație, explorat intens în poezia basarabeiană contemporană.

Cuvinte-cheie: moarte, poezie, imaginar, sacru, profan, creație, spirit, corporalitate.

Una dintre forțele tonifiante și stimulatoare ale minții umane a fost și rămâne misterul tanatic. În perspectivă biblică, înstrăinarea omului de divinitate i-a adus, drept consecință, experiența finitudinii. Cu toate acestea, pretutindeni în natură,

degradarea corpurilor se arată a fi condiția continuității acestora într-o nouă structură vitală, hierofaniile vegetale dezvăluind că moartea nu este un sfârșit absolut. Efemeritatea este atribuită fizicului în doctrinele creștine ce propovăduiesc nemurirea spiritului. Pentru conștiința religioasă, spune Mircea Eliade, „viața omenească nu este simțită ca o scurtă trecere prin Timp, între două «neanturi», ci este precedată de o preexistență și se prelungește într-o postexistență (...), moartea nu înseamnă sfârșitul vieții, ci este doar o altă modalitate a existenței omenești” (Eliade, 2000, p. 113). Viața și moartea, deși par a fi în opoziție, sunt o unitate indivizibilă.

Presentimentele, intuițiile și aporiile omului în raport cu ideea morții se concretizează într-un bogat imaginar artistic, care, pe căi diferite decât ale științei, scoate acest fenomen din sfera inconceptibilului. Poezia transcende fenomenul nefinței cel puțin prin posibilitatea (iluzia) înțelegerii morții în timpul vieții. Întrucât cunoașterea a devenit un instrument de control, omul își închipuie că știe cum se moare și, prin aceasta, depășește frica de moarte. El are și certitudinea că, într-un anume fel (prin identitatea artistică, creația, invențiile, descoperirile, convingerile, felul lui de a fi, imprimare în materie), va continua „să trăiască” în lume.

Ideea perpetuității stă la baza creației poetice din volumul „negru”, *Apa.3D*, subintitulat *Poemelnic*, al lui **Emilian Galaicu-Păun**. Autorul imaginează viața drept o consecință a morții. Textul *Fratele emil*, o ars poetica, dezvăluie o fațetă inedită a artei: pulsiunea poetică nu aparține scriitorului, ci cuiva aflat *in absentia*, celui trecut *dincolo*. Volumul este structurat în două cicluri cu același moto: „A muri prin viața celuilalt, a trăi prin moartea lui”, doar că în „Rive Droite. *ad finem*” este accentuată grafic prima parte a enunțului (*a muri...*), iar în „Rive Gauche. *ab origine*” – cea de-a doua (*a trăi...*). Iubirea este îngemănată cu viața, dar ambele conduc către moarte. Transferul vieții dintr-un individ în altul este dictat de pasiunea pentru creație.

În poezia „malului drept”, a morții (cedând viața celuilalt), eul poetic înțelege existența și arta ca extensii ale ființelor plecate în lumini, definindu-se prin ei: „se cheamă / că-mi fac autoportretul, scriind despre umbrele dragi” (*autoportret cu ochelari de ceai*). *Apa.3D* esențializează momente ale vieții/morții unor oameni de cultură care au plecat prea devreme. Adevărate po(e)melnice sunt *Vieți paralele/morți în serie*, *Trisecțiunea de aur*, *Rune* ș.a. Cu o structură sobră, concisă, asemenea inscripțiilor de pe pietrele funerare, textele se centreză pe un singur (de cele mai dese ori) detaliu: „Acum și / ochii tăi, / Alexandru / Mușina / (1954–2013), / vor spori / albastrul / de Voroneț” (*Priveghi*). Autorul surprinde câte o trăsătură specifică a celor pomeniți, o nuanță care a reușit să se imprime în memoria posterității, ca esență a unui mod de a fi. Poeme ca *Patriarhală*, *Respecte finem* ș.a. reflectă diferite credințe, convingeri și atitudini față de fenomenul morții. Volumul include poeme care schimbă unghiurile de vedere asupra morții în percepție

religioasă (*Eutharisie, Cina cea de taină, Bras de fier*) sau abordează moartea ca reperciune a politicii, războiului.

„Rive Gauche. *ab origine*” adună într-un ciclu poezia existenței (ca succesiune a morții celuilalt). „Malul stâng” este o metaforă a continuității prin moartea predecesorilor. Ultimele poeme au formă de „lumânări” de pomenire a bunicii și părinților, texte suple, creând imagini esențializate ale vieții și morții lor. Grupajul *Octoii matern* reverberează suferințele mamei în ultimele momente de viață, ultimele ei cuvinte și voința testamentară a fiului (de a fi „îngropat / într-un / mormânt / cu mama: / unu-n / brațele / celuilalt / așteptând / învierea / din morți”), secvențe de mare impact emoțional.

O perspectivă asemănătoare găsim în ciclul *Luminarea luminii* din volumul *Harta* (2017) al lui **Leo Bordeianu**, care evocă chipul matern, îl metaforizează și îl înalță prin simboluri sacrale. Poetul este marcat de trecerea în neființă a mamei, proces pe care îl contemplă în textele *Lecția de zbor, O, mamă, Strigăt, Metageometrie, Luminarea luminii*. Dialogul imaginar cu mama este asociat apropierei de moarte (*Cântec, Mesaj, Nucile luminii* ș.a.), traversării razante a vieții întru împlinirea, prin moarte, a unității cu spiritul matern.

Volumul „negru” al lui Emilian Galaicu-Păun se încheie cu două texte: unul scris de mână, în care eul poetic respinge simbolic moartea/înmormântarea, pământul (patria) în favoarea apei, care s-ar potrivi mai mult naturii lui de „apa.3D”; celălalt – un poem autobiografic, narativ, care desfășoară un traseu existențial marcat de litere, scris. Încărcătura simbolică a ochilor (vederea și viziunea) și a mâinilor (acțiunea creativă) ne întoarce către esența volumului „alb”, către început (*ab origine*), conferind plachetelor gemene o structură inelară, într-un circuit etern al sensurilor.

În poemele lui **Nicolae Popa**, imaginea morții este creată în contrast cu simbolistica luminii, moartea asociindu-se cu negrul, cu întunericul, cu pământul („Culoarea neagră n-ar fi atât de neagră / de n-ar încuraja-o moartea”). Unele texte ilustrează echilibrul perfect între lumină și întuneric: „Departa în noapte, / sub tufe de măceș înflorit / hiena visează un vis înfiorător / care îi prevestește moartea prin îmblânzire.” (*Măceș înflorit*), dar și echilibrul opozițiilor pe care le va interverti moartea. Întunericul morții este contrabalansat de strălucirile lucrurilor în noapte: „Acum m-am întins eu pe patul de după sobă, / și întunericul își deschide toate catacombele, / și îmi apasă pieptul zăpada de pe acoperiș, / o zăpadă în care n-a mai rămas nici firicel de alb, / totul fiind închegat în întuneric, / în nori compacti, nituiți de stele satanice, un întuneric străfulgerat de spaima celor care / au plecat demult de lângă sobă iar dincolo / încă n-au dat de căldură”. Întunericul anulează dovezile a tot ce există și poate fi văzut, așa cum face și moartea – ca o umbră în care dispăre (deloc definitiv) existența. Strălucirea demonică a obiectelor în noapte este un semn al prezenței morții („Fluorescența morții / urma să mai pâlâie încă trei zile în casă”), în licăririle din adâncul întunericului simțindu-se parcă mai acut înfiorarea tanatică.

Formula iubire – moarte – creație e întrețesută în fibrele reflexive ale poeziei **Marcelei Benea**. Încă în volumul de debut, *Zestre* (1974), în care se producea o conștientizare a prezenței eului în lume și a mișcării lumii în propriul interior (*În casa asta-s eu...*, *Interior* ș.a.), dar și o reconstruire a sinelui din elementele macrolumii (*De parte de tine*), poeta asocia erosul cu sentimentul morții, modelând natura lui în mit. Iubirea era o expresie a setei de recunoaștere a unicității feminine, o aspirație către absolut și o anulare a morții: „Manole, izvor fiind chiar, / iubește-mă numai pe mine! // (...) Manole, nu lumânări îmi aprinde, reînvie-mă tânără, / așa, cum am fost, / să mă zidești, iar și iar, / în toate legendele / și zidirile-acestui pământ, / să nu mai murim, / să nu mai murim” (*Cântec pentru Manole*). Mai mult decât chip simbolic al bărbatului iubit, Manole pare o proiecție a Creatorului, pe care femeia îl invocă din setea disperată de a trăi.

În imnurile închinatе țărănei și țaranului, mitologizând ființa umană în cadrul intim al naturii, *Poveste neterminată* (1988) fixează profilul poetei aflate în căutarea notelor dominante ale propriului „cântec”. Evadarea din tematica rurală, din zona liricii de inspirație semănătoristă, se întâmplă odată cu pășirea în spațiul livresc al cărții *Evadare din frescă* (2008). Depărtarea de idilic și nostalgic înseamnă acceptarea înlănțuirilor sufocante ale suferinței: „Încerc să nu mă gândesc la poezie, / dar tot roasă pe dinăuntru rămân, / fiindcă a ei incurabilă boală / nu pe mine m-a cercetat, ci pe alții / cu talentu-n zenit, / poezie în care îți vine să mori, / regăsindu-te tu pe tine însăși / așa cum nu ai fost niciodată – / împlinită” (*Despre mine, poezie, poezi și alte lucruri*). Creația, în viziunea autoarei, este un spațiu în care mori și renaști (din „cenușă”) de nenumărate ori, (re)devii altcineva, o ființă pe care n-o recunoști, cu care te confrunți, care îți este străină, dar care completează ființa care ai fost. La ideea poeziei înțelese ca pas înspre moarte, autoarea va reveni și în volumele de mai târziu.

Suferința survine în procesul trăirii, cu o inumană acuitate, a frumuseții. Eul liric e un receptacol al punctelor în care Marea Creație se desăvârșește, un tâlcuitor al voluptăților acesteia, în poezia din *Traducătorul de suferințe* (2015). Textul omonim relevă forța creatorului și rostul cuvântului artistic, amintind de cunoscutul vers vierean „în aceeași limbă / toată lumea plânge”. Privirea înduioșată a poetei care admiră reflexele unor lumi ideale, cu oameni fericiți care planează în luminoase reverii creative, se confruntă, în momente de profundă tristețe, cu „crucea din lemnul salcâmului” de pe mormântul mamei printre „cimitirele de vise” ale realității. Simbolistica morții, de care este atât de impregnat planul material al lumii, amintește la fiecare pas omului de punctul final al ființei care este. Metapoemele alcătuiesc un jurnal al actelor poetice, ce captează ecourile lumii în cutia de rezonanță a interiorului uman.

Textele din cuprinsul antologiei *Rupere de nori* (Cartier, 2021) sunt pătrunse de subtile înrâuriri biblice. Eul poetic este prins în mirajul sinelui creator (*Sunt*

cartea, *Mesaje*), trecut prin filtrele conștiinței, remodelat din materia micului univers cotidian. Reproducerea lirică a imaginii eului prin oglindirea narcisiacă pe suprafețele cristaline ale lumii este întreruptă însă de recurența ideii morții, ce declanșează nenumărate întrebări fără răspuns, spaime și stări contrariante. Imanența morții intră într-un neîntrerupt circuit mintal, devine obsesie.

Deși universul arată omului fațeta lui briantă, revărsându-i frumusețea pe chip ca o binecuvântare, asupra acestei relații tandre se răsfrânge o umbră, o tensiune generată de limitele condiției umane: „Sus / luna scăzută / ca și cum cineva ar tăia-o cu ața / ca pe-o mămăligă de aur – / jos un om al străzii / în stația de troleibuz / pe o bancă / încearcă să adoarmă.” (*În stația de troleibuz*); „un surâs strivit de greutatea unei racle. / Un cuib ascuns în frunzișul unui ulm. Un cutremur consumându-și replicile.” (*Circuit*). Conștiința morții schimbă percepția realității, propune o unitate de măsură a valorilor ontologice. Eul poetic încearcă să traverseze rațional granițele vieții, să pătrundă *dincolo*, în cealaltă fază a existenței (*Știe cineva ce visează morții?*, *Ascultă poveștile altei lumi*). Imaginarul construiește lumea de dincolo, dă un contur antropomorf îngerilor, proiectează calea sufletului după expirarea duratei umane. Moartea este *în-trupată*, i se creează un profil-puzzle din bucăți de cadavru împrăștiate pe un câmp de luptă (*În același perimetru*), i se născocesc obișnuințe, năzuințe, capricii; ea devine personajul unor sumbre scenarii (*Acoperită de o muzică sintetică*). Toate aceste lucrări ale fanteziei rămân însă sub semnul incertitudinii: „vom muri și vom vedea”, se va conchide în poemul *Obișnuința*.

Plânsul la mormintele celor dispăruți ia amplitudinea unui bocet al lumii: „Lacrimi întârziate – roua ce / nu cunoaște un alt obraz / decât mormântul tău” (*Noiembrie, la Bursuceni*). În textul *Nu mă poți naște*, între eu și moarte se interpune ființa maternă. Moartea e percepută drept mamă care te naște în și pentru veșnicie. Moartea este o altă fază a vieții („cu liane verzi / se leagă moartea de viață / perpetuând materia” (*Cu liane verzi*), iar boala (*Vom visa*) e predispunere spre moarte, la fel ca și tăcerea (*Doar pentru o privire pierdută în gol*).

Rupere de nori emană durerea conștientizării farmecului poetic al lumii. Personajul se declară victimă a ferocității proprii pasiuni (*Poezia*), creația fiind o manifestare de agresiune contra propriului eu, un act de autoflagelare, o deschidere spre moarte. Sub teroarea morții, personajul suferă de cruzimea unor intuiții, de fantezia ce reconstituie în infinite forme suferința. *Ce dulce e viața* este un dialog cu moartea (amintind de textul vierean *Nu am moarte cu tine nimic*), o respingere a acesteia, o încheiere optimistă și consolantă a problemei.

Moartea survine în urma pierderii perfecțiunii primordiale, a condiției în care omul apare pe lume. Într-un paradis degradat, omul nu face decât să-și constate îmbătrânirea, perimarea. Această metamorfoză reductivă e plăsmuită în textul *Elegie pentru chipul meu*, de **Irina Nechit**. Exteriorul agresiv anulează individualitatea: „Eram alcătuită din linii blânde / însă cineva le-a șters atât de repede / că nici n-am apucat să scot o vorbă / să bat cu pumnul în masă /

ori să țip ca din gură de șarpe... / ...ochii mei mă întrebă îngroziți / unde-i alunița de pe obraz / și unde-s cele două priviri cu miez auriu... / ...Nu mă mai recunosc”. În raport cu universul, eul poetic este vulnerabil, or pe interioritatea lui se imprimă contururile imperfecte ale lumii. Realitatea, cu bune și cu rele, are acces direct către suflet („priveștița îmi circulă prin sânge ca morfina”). Fizicul, amenințat de probabilitatea unei morți premature (*Gâtul meu parfumat, Duminica*), exasperează, impunându-se, cu necesitate, orientarea spre spirit. Acest variat spectru de semnificații tanatice derivă din convicțiunea că „moartea este calea obligatorie pe care apucă viața ca nouă creație; aceasta nu găsește garanție în existența anterioară, cum se spune în Ioan 12,24: «Dacă va muri, (grăuntele) va aduce multă roadă»” (LaCoque, 2002, p. 205). Moartea este o ruptură de nivel ontologic, o trecere la un alt mod de a fi, adică o „supremă inițiere” (Eliade, 2000, p. 148).

Experiența zguduitoare a pierderii oamenilor dragi este reflectată de **Dumitru Crudu** în placheta *Eșarfe în cer* (Cartier, 2012), care surprinde omul sub impactul morții omniprezente. Zeci de morți pomeniți (*Ieri toată seara...*, *Groaza*), cimitire și drumuri în direcția lor, oameni care au rămas singuri, oameni aflați pe patul de moarte, trăind cutremurătoarele clipe înainte de moarte (*În ultimele două zile...*, *Respirația ei...*, *În fața patului ei...*), formează imagini din realitatea sinistră a personajului poetic – un om cuprins de groază și de neputință în fața morții.

Moartea ca urmare a ostilității omului față de om, a conflictului de idei, a opoziției dintre identități, a setei de putere este ilustrată în poezia lui **Alexandru Vakulovski**, în volumul *A cui e casa asta* (Carmides, 2020). Trăsăturile morții nu pot fi mai oribile decât în ipostazele surprinse în carnagiile războiului: „moartea nu a fost atât de aproape / o urmărim în direct de la Kiev / uite oamenii / uite coasa / uite automatele kalașnicov / uite cum moartea se întinde pe jos / într-o baltă / vie // ... / poze / filme / oameni vii / oameni plini de sânge / aceiași oameni / deja cadavre // mor / scrie Olesea Zuhovskaia / sângele îi țâșnește din gât / lunetistul e bun / deși n-a nimerit în / crucea roșie / din piept // încă un jurnalist a murit / e un titlu / un titlu / care se repetă // ... / bisericile s-au umplut de cadavre / și de / răniți / e ceva greu și pentru Dumnezeu // a mai trecut o zi / 20 02 14 / Ucraina / nimeni nu vrea să moară // moartea-i peste tot” (*Încă un jurnalist a fost omorât*). Moartea cauzată, în mod deliberat, de mâinile omului, are trăsături înfiorătoare, care l-ar oripila chiar și pe Dumnezeu. Pentru dictatorii morții, care manipulează de la distanță sforile conflictelor, decesele miilor de oameni nu sunt decât cifre, statistici, titluri pentru breaking news. Poezia oglindește realitatea morții care întrece imaginația și în textul *Un avion cu cadavre*. De o forță sugestivă deosebită este poemul *Praful*, ce prefigurează imaginea unui om care își trăiește la rece fiecare clipă datorită conștiinței morții, a prafului ce se va alege din oameni („sfârșitul mocnește și din noi toți / se va alege praful //... / suntem prea mici spunem / nu contăm și oricum / din noi se va alege / praful”) – și din cei care pun mâna pe armă

pentru a omori, și din cei care urmăresc tacit statisticile justificând că nu-i în puterea lor să schimbe ceva – același sfârșit îi așteaptă pe toți, indiferent ce poziții iau față de moartea (ne)vinovată a altora și ce dimensiuni își închipuie fiecare pentru propria persoană.

Ca încheiere firească a vieții, moartea nu ia proporții atât de terifiante, nu repugnă la fel de mult ca crima, ca viața secerată de mâna omului. Comparativ cu ideea contrariantă a morții cauzate de om, care își apropiază dreptul de a decide asupra vieții semenilor, folosind drept pavază o oarecare ideologie, moartea naturală, survenită în urma decrepitudinii, pare a fi o eliberare a ființei umane de umilinta unei existențe în continuă scădere de forțe. Perspectiva religioasă depășește însă ideea morții ca simplă încetare a funcțiilor vitale ale organismului. Poezia imaginarului tanatic, creată pe fundamentul gândirii sacre, configurează ideea unității atât a trupului și sufletului, cât și a vieții și morții, aflate într-o succesivitate perpetuă.

Referințe bibliografice:

- BENEA, Marcela. *Rupere de nori* (antologie). Chișinău: Cartier, 2021.
 BORDEIANU, Leo. *Harta*. Chișinău: Prut Internațional, 2017.
 CRUDU, Dumitru. *Eșarfe în cer*. Chișinău: Cartier, 2012.
 ELIADE, Mircea. *Sacru și profanul*. București: Humanitas, 2000.
 GALAICU-PĂUN, Emilian. *A(II)Rh+eu. Apa.3D*. Chișinău: Cartier, 2019.
 LACOQUE, André. RICOEUR, Paul. *Cum să înțelegem Biblia*. Iași: Polirom, 2002.
 POPA, Nicolae. *O mie de ani cu fața la soare* (antologie). Chișinău: Arc, 2019.
 NECHIT, Irina. *Un om de succes și alte pierderi* (antologie). Chișinău: Prut Internațional, 2018.
 VAKULOVSKI, Alexandru. *A cui e casa asta*. Bistrița: Charmides, 2020.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

STATUTUL TERMINOLOGIEI STILISTICE ENGLEZE ÎN SURSELE LEXICOGRAFICE ACTUALE: FIXĂRI, IGNORĂRI, OMITERI

Natalia AZMANOVA

Doctorandă

E-mail: nataliaazmanova@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000000316585966>

Universitatea Liberă Internațională din Molodva

Status of English Stylistic Terminology in Current Lexicographical Sources: Fixations, Ignorations, Omissions

Abstract

Research in recent decades on specialised languages – the status and methods of terminology, terminological definitions, the characteristics of terms, the relationship between term and word, etc. – shows how radical changes have occurred in the field. We would like to note, however, that the stylistic and poetic metalanguage of the English language still remains outside the interests of researchers. So far we do not have studies, which would elucidate the systemic and functional complexity of English stylistic-poetic terminology. These specific languages are necessary, important, especially in the areas of interpretation, decoding, exegesis and hermeneutics of text. They have always been part of the linguistic terminology developed by various schools: in Paris, London, Heidelberg, Prague. The field of metalanguage, which is of interest to us, its lexicographical aspect has not been the subject of research in English. Terms such as *anesis*, *antanagoga*, *antistasis*, *catabasis*, *colon*, *cycloid* and many others have remained omitted, some ignored, others replaced. Our investigation aims to identify these terms, define them lexicographically and present them as integral elements of stylistic and poetic metalanguage that cannot, but do not deserve, to be marginalized.

Keywords: lexicography, stylistic and poetic terminology, lexicography, lexicology, terminological units, linguistic schools.

Rezumat

Cercetările din ultimele decenii vizând limbajele specializate – statutul și metodele terminologiei, definițiile terminologice, caracteristicile termenilor, relația dintre termen și cuvânt etc. – ne demonstrează cât de radicale sunt schimbările care s-au produs în domeniu.

Remarcăm însă faptul că metalimbajul stilistic și poetic al limbii engleze încă rămâne în afara intereselor cercetătorilor. Până în prezent nu avem studii care ar elucida complexitatea sistemică și funcțională a terminologiei stilistico-poetice engleze. Aceste limbaje specifice sunt necesare, importante mai ales în domeniile interpretării, decodării, exegezei și hermeneuticii textului. Ele au făcut întotdeauna parte din terminologia lingvistică elaborată de diverse școli: de la Paris, Londra, Heidelberg, Praga. Domeniul metalimbajului, care ne interesează, aspectul său lexicografic n-au făcut obiectul unei cercetări în limba engleză. Termeni precum *anesis*, *antanagoga*, *antistasis*, *catabasis*, *colon*, *cicloid* și mulți alții au fost omiși, unii ignorați, alții înlocuiți. Investigația noastră are ca scop identificarea acestor termeni, definirea lor lexicografică și prezentarea lor ca elemente integrante ale metalimbajului stilistic și poetic care nu pot, dar nici nu merită, să fie marginalizați.

Cuvinte-cheie: lexicografie, lexicologie, terminologie stilistică și poetică, unități terminologice, școli lingvistice.

Însuși termenul de lexicografie este compus din grecescul *lexikon* „lexic, vocabular” și *graphia* „scris” și datează din secolul al XVII-lea. Se pare că primele dicționare cunoscute nouă au fost listele bilingve de cuvinte din Asia Occidentală din al doilea mileniu î.Hr. Ce-i drept, diferiți reprezentanți ai științei lexicografice au avut păreri diferite cu privire la originea primelor dicționare, dar indiferent dacă primele dicționare au fost surse de referință scrise pe foi de papyrus deja în Egiptul antic sau pe tăblițe de lut în Mesopotamia, cert este că ele trebuiau să servească drept instrumente practice pentru comunitățile respective. Lexicografia a început ca o întreprindere practică, fără niciun fel de fundament teoretic. În același timp, trebuie menționat, pe bună dreptate, că dicționarele sunt mult mai vechi decât domeniile care le studiază, lexicografia și lexicologia. Acest lucru se datorează, pe de o parte, faptului că dicționarele s-au dezvoltat într-o perioadă în care lingvistica nu era încă o disciplină academică foarte populară. Pe de altă parte, se constată faptul că dicționarele pot fi compilate de autori care nu sunt lingviști, iar aceasta nu înseamnă că într-un dicționar nu se conțin *stricto modo* cunoștințe lingvistice. Toate dicționarele adoptă și transmit în mod necesar anumite puncte de vedere asupra limbii, chiar dacă lexicografii nu sunt conștienți de acest lucru (Cabré, 1998, p. 73).

Lexicografia engleză, inclusiv micile surse de termeni retorici, stilistici, poetici, nu este la fel de dezvoltată ca, de exemplu, cea franceză. Adevărul este că dicționarele englezești sunt examinate de metalexicografii francezi, care au o tradiție larg recunoscută. Britanicii sunt cunoscuți prin răceala și pragmatismul lor și de aceea nu sunt atât de receptivi la întreaga bogăție a limbajului artistic englezesc. Există câteva dicționare de termeni literari, elaborate de specialiști britanici, dar majoritatea acestora tratează probleme generale ale subiectului său de teorie literară și cuprind doar figurile de stil cele mai frecvente (Rey, 2005, p. 92). Frumusețea și

bogația autentică a oricărui limbaj artistic, inclusiv celui propriu limbii engleze, ar trebui studiat, pentru a ajuta pasionații să înțeleagă mai bine operele literare scrise în limba engleză și să simtă expresivitatea și puterea lor de sugestie. Începutul anilor șaizeci ai sec. al XX-lea par a fi un punct de plecare convenabil, deoarece marchează două evenimente importante: prima conferință de lexicografie pentru lumea anglofonă, ținută la Bloomington, Indiana, în 1960, ale cărei materiale au fost publicate în 1962 sub titlul „Problems in Lexicography”, și publicarea în 1961 a unui nou, celui de-al treilea, dicționar explicativ de tipul/sub numele Webster ale limbii engleze din SUA: *Webster's Third New Interpretational Dictionary*. Astfel, studiul se concentrează asupra a trei decenii deosebit de importante pentru lexicografia și metalexicografia limbii engleze, deși descrierea a ceea ce s-a realizat în acești treizeci de ani nu poate fi clar separată de ceea ce s-a realizat mai înainte. A doua limită mai dificilă ține de obiectul studiat. Sunt destul de multe tipuri de dicționare în țările vorbitoare de limbă engleză, astfel că un singur studiu nu le-ar putea cuprinde pe toate. În opinia noastră, dicționarul *Webster's Encyclopedic Dictionary of the English Language* a fost alegerea cea mai bună pentru elucidarea subiectului în cauză, deoarece este tipul cel mai popular și cel care are legături mai strânse cu o societate în care este elaborat și, probabil, cel mai interesant de studiat atât din punct de vedere sociologic, cât și lingvistic. La o examinare fugitivă, s-a observat că perioada pe care o trăim coincide cu o perioadă de intensă comercializare a dicționarelor destinate publicului larg și cu o adevărată revoluție în informatică, în raport cu producția propriu-zisă de dicționare, în clasificarea datelor și interpretarea lor. Acest dicționar este foarte „atent” la fixarea unui mare număr de termeni stilistici și poetici pe care nu-i găsim în alte dicționare explicative.

Lexicografia engleză actuală este destul de bogată și diversă. În ea găsim azi tot felul de dicționare, de la cele explicative, bilingve, de neologisme și arhaisme, de antonime și paronime, de sinonime și omonime, la surse lexicografice dedicate metalimbajelor de electronică și informatică, de tehnologii variate. Este un fapt curios și nu ușor de explicat de ce lexicografia engleză, cu un renume universal, a avut până în prezent o poziție arbitrară față de metalimbajul stilistic și poetic. Spre exemplu, în lexicografia limbilor romanice, mai ales în cea franceză, lucrurile sunt de altă natură. După prima apariție, în 1961, a lucrării fundamentale din acest domeniu *Dictionnaire de poétique et de rhétorique*, a lui Henri Morier, au mai apărut și alte surse, care merită a fi menționate, cum ar fi lucrările lui Georges Molinié, Gheorghe Dragomirescu, Ion Manoli etc. (a se vedea referințele la acest articol).

„Fabricarea” surselor lexicografice a devenit o afacere profitabilă, mai multe surse lexicografice fiind elaborate intuitiv sau reprezentând niște copii ale unor surse realizate anterior. Lexicografia a devenit singurul domeniu în care plagiatul „ușor” nu este pedepsit (Bidu-Vrănceanu, 2000, p. 67). Un alt aspect notabil al lexicografiei

este libertatea cu care jonglează „compozitorul” de dicționare. Am constatat că unii dintre lexicografi încearcă să își exprime individualitatea incluzând doar câteva fațete preferate ale specialității. Ideea este că un lexicograf profesionist trebuie să se bazeze pe neutralitate, și nu pe amatorism. În opinia noastră, acest principiu este fundamental în lexicografie, dar aproape imposibil de realizat. În general, utilizatorul dorește să aibă informații precise, dar nu copleșitoare. Dacă el cumpără, de exemplu, un dicționar de termeni literari de o mie de pagini, preferă să aibă mai multe informații utile și clare, decât informații care tind spre exhaustivitate și care transformă fiecare cuvânt-titlu într-un exercițiu de comprimare și de concentrare informațională. A tinde mereu să ofere maximum de informații într-un spațiu minim înseamnă a-l condamna pe utilizator la lectura cu lupa, la lectura intelectualizată a cercetătorului. La urma urmei, s-ar putea crede că dicționarul reprezintă un gen în care editorul evită, în principiu, verbozitatea stilistică, considerată nelalocul ei, prolixitatea autorului.

Există o discrepanță între lexicografia teoretică și elaborarea practică a dicționarilor. În noua opoziție stabilită între elaborarea teoretică și cea practică a dicționarilor, lexicografia a depășit activitatea doar de editare a unui dicționar, incluzând cercetarea științifică propriu-zisă. Din această perspectivă, putem observa că lexicografii, în perioada menționată supra, omit tot mai multe artificii retorice din dicționarele de termeni literari de altădată. Autorii urmează să definească mai întâi subiectul pe care doresc să-l abordeze; adesea nu acordă atenție domeniului conceptual și terminologic pe care acesta l-ar putea avea și nici diversității de subdomenii pe care le poate avea un singur domeniu. Ca urmare a acestei curențe în definire, ei sunt adesea nevoiți să își reorienteze lucrarea la jumătatea drumului, fie prin limitarea domeniului de aplicare, fie prin redefinirea domeniului de analiză, ambele implicând costuri suplimentare. Dacă lexicograful elaborează un dicționar literar stilistic ori poetic, ar trebui să ia un domeniu mic pentru a-l cerceta și dezvolta, deoarece literatura este prea largă pentru a merge pe definiții minimale. Literatura ne duce într-o călătorie fără sfârșit și putem chiar să creștem și să evoluăm prin călătoria noastră literară. Așadar, dicționarele literare sunt concepute pentru a face posibilă comunicarea între limbi și transferul de cunoștințe între țări și generații.

În zilele noastre, lexicografia este înțeleasă în mod obișnuit, în sens restrâns, ca fiind teoria și practica sau arta și meșteșugul elaborării dicționarilor, compilarea și pregătirea textelor de referință pentru publicare. Cu toate acestea, în a doua jumătate a sec. al XX-lea importanța unui al doilea aspect al disciplinei, și anume domeniul științific al cercetării dicționarilor, a devenit din ce în ce mai recunoscută. Odată cu progresul foarte rapid al tehnologiilor și al formatelor materialelor de referință, în special ca urmare a dezvoltării mediilor electronice, orizonturile lexicografiei s-au extins. Lexicografia, adesea percepută în mod eronat ca fiind o ramură a lingvisticii, este, *sui-generis*, un domeniu ale cărui eforturi sunt susținute de teoriile

și practicile științei informației, editării, ale literaturii și filosofiei și ale lingvisticii istorice, comparative și aplicate.

Textul unui dicționar constituie o serie de paragrafe separate, independente, care nu este conceput pentru o lectură continuă. Paragrafele constituie înseși intrările; subdiviziunile intrărilor, ale subintrărilor, sunt legate între ele în cadrul fiecărei intrări, fiind menite de a fi citite împreună, pentru a fi comparate. Dicționarul nu este singurul tip de lucrare lexicografică care este alcătuit dintr-o serie de paragrafe fără legătură între ele. Faptul că dicționarul este consultat mai degrabă decât citit este în mod clar legat de forma textului. Consultarea dicționarului este un proces prin care utilizatorul dobândește sau verifică o anumită informație: dicționarul nu este niciodată consultat în întregime. Diferitele paragrafe care constituie textul trebuie să fie aranjate astfel încât utilizatorii să poată găsi ușor și rapid informația de care au nevoie: aranjarea paragrafelor trebuie să fie „codificată”.

Dicționare, cum ar fi *Webster's Encyclopedic Dictionary*, *Oxford Dictionary*, *Longman Dictionary*, sunt cele mai prudente și „atente” la fixarea unui număr mai mare de termeni stilistici și poetici, pe care nu-i găsim înregistrați și definiți în alte dicționare explicative. Sunt doar o parte din termenii „uitați” ori „ignorați” de lexicografi, cum ar fi: *chleuasmē* (*chleuasmis*), *diacopa* (*diakopa*), *epanoda* (*epanadis*), *evhy* (*promissio*, *votum*), *hendiatris* (*hendiatrise*), *merismus* (*epimerismos*), *oenismus* (*optatio*), *parechesis* (*paromosis*), *sistrofa* (*sistroph*) etc. Cu toate acestea, prezentăm mai jos câteva exemple de termeni omiși în dicționarele menționate, interpretați lexicografic.

Chleuasmē (pronunțat kloasm). Etimologie: din gr. *khleuasma* „sarcasm: ironie dură” (Manoli, 2022, p. 84). Unele surse indică un alt etimon, tot din limba greacă, și anume *chleuē* „a fi batjocoritor”. Definiția pe care o propunem noi este următoarea: „Figură care aparține retoricii vechi și care constă în a adresa reproșuri și dezaprobări dure sau de natură aproape indecentă”. Uneori acestea iau forma de blestem. Alături de *atheismus*, prin *chleuasmē* este desemnată o formă pronunțată a ironiei și în tratatele de oratorie antică este fixat la paragraful despre ironie. „Specificul cleuasmului constă, deci, în autoironizarea simulată pe care o poate conține” (Dragomirescu, 1975, p. 125). În ultimă instanță, *chleuasmē* este o figură de gândire (de ordin semantic), un calcul stilistic bine gândit de natură psihologică, aparținând fie personajului literar, fie autorului. Sinonimul cel mai apropiat al acestui termen este *atheismus*.

Diacopa ori *diacopeea*. Etimologie: din gr. *diakopē* „incizie”. Unele surse etimologice indică drept etimon pe *diakóptō* „a tăia în două, a tăia prin...”. Definiția este următoarea: „Repetarea unui cuvânt cu unul sau mai multe cuvinte între cei doi termeni, de obicei, pentru a exprima un sentiment profund” (Jeske, 2004, p. 163). „Tăierea” cuvântului se petrece frecvent în cazul substantivelor compuse. De obicei, mulți lexicografi trimit cititorul la alt termen apropiat *diacopei*, și

anume la *tmesă* (Manoli, 2022, p. 130), deși *diacopa* este mai aproape de această disjuncțiune de natură sintactică. Sinonime: *tmesa*, *hiperbata*. În limbile romanice *diacopa/tmesa* servește la evitarea tautofoniilor și îmbinărilor de natură cacofonică (Jeske, 2004, p. 163).

Epanoda (pronunțat epa:noud). Etimologie: din fr. *épanode* (< gr. *epi* „peste” + *ana* „înapoi” + *hodos* „cale, drum” (= *ep-an-odos*). Definiție: „Repetarea maximă a doi termeni după o digresiune. Figură de natură sintactică care constă în repetarea detaliată, explicită a fiecăruia dintre membrii unei părți de propoziție. „Uneori repetiția explicită a termenilor în epanodă se poate face și prin sinonimie” (Dragomirescu, 1975, p. 54). Figuri înrudite – *figurile repetiției*, *figurile sumarului*. *Epanoda* cunoaște termenii sinonimi *regressio*, *inversio*.

Evhy (pronunțat evhi). Etimologie: din gr. *euchē* „rugăciune, jurământ”. Definiție: „Formulă în formă de jurământ întru a ține/obține o promisiune”. Exemplu: „O, Doamne, dă-mi durerile toate, și lasă-mă fără dor...” (Leonida Lari). În sursele lexicografice de specialitate este desemnată și prin termenii *precatio*, *promissio*, *votum*. Figuri înrudite: *adbortatio*, *eustathia*. Termenul nu este fixat și nici nu este definit de sursele lexicografice contemporane. În stilul literar religios, sub diferite forme, *evhy* are o ocurență sporită. Spre exemplu: „O, Doamne, sporește! Vindecă-mă, Doamne, de această boală” (Gojgar, 2017, p. 218).

Hendiatrix (pronunțat endiatrix). Etimologie: din gr. *hen* „unu”, *dia* „prin”, *tria* „trei” – „de la unu la trei”. Definiție: „Un lucru spus doar prin două cuvinte sau exprimarea unei idei prin trei substantive, în loc de un substantiv și determinantul său, sau exprimarea unui concept prin intermediul a trei cuvinte” (Kaiser, 1994, p. 95). Confrunțați: *hendiadis* – din gr. *hen* „unu”, *dia* „prin”, *dyoīn* „doi” – „de la unu la doi”, cu varianta *hendiadin*. Expresiile „sun, sea and sand” și „wine, women and song” sunt exemple aduse din limba engleză.

Merismus (pronunțat merismos). Etimologie: din gr. *méros* „parte”. Se mai numește *distributio*, *epimerismos*, *discriminatio*, *digestio*. Definiție: „Împărțirea întregului în mai multe părți”. Merismul este o figură retorică ce presupune exprimarea abreviată a întregului prin intermediul a două elemente componente aflate la extreme și conectate conjunctiv (Krasovec, 1984, p. 1-4). Un merism considerat *locus classicus* îl reprezintă expresia „cerul și pământul” din primul verset al *Bibliei*, care semnifică toate lucrurile create. Figurile înrudite sunt: *figurile împărțirii*, *diaeresis*, *dialysis*.

Sistrofa (pronunțat sistrofa). Etimologie: din gr. *sun* „împreună” și *strofē* „întoarcere”. Definiție: „Enumerarea unui ansamblu de calități ori atribute ale unei persoane sau ale unui obiect fără a se da o definiție concretă, explicit”. *Sistrofa*, ca procedeu stilistic, este folosită mai ales în basme, legende, povești. De exemplu: „Și iată că a venit în ziua cea la ei un tânăr, care s-a prezentat că-l cheamă Făt-Frumos, și că el vine de peste mări și țări și că n-a mâncat și nu a dormit trei

zile și trei nopți...” (Gojgar, 2017, p. 302). Stilul literar religios de asemenea actualizează această figură: „Și iată era un om în Ierusalim, cu numele Simeon; și omul acesta era drept și temător de Dumnezeu...” (Evanghelia de la Luca, II, 25; Gojgar, 2017, p. 302). Figura înrudită: *circumlocutio*.

Deși mulți consideră lexicografia o știință aflată pe linie moartă, retorică cu terminologia ei, cu viziunea strictă asupra conotației și denotației, ea va exista mereu. Am observat însă că o serie de termeni, cum ar fi *metabasisul*, *hiperbatonul*, *epanadiploza*, *antimeria*, *inalaga*, au fost nu uitați, dar pur și simplu ignorați de stilistică.

Obiectivul acestui articol a fost unul modest și simplu, să urmărim care sunt termenii omiși, uitați și chiar ignorați de lexicografia modernă. Spre exemplu, *metabasisul*, care se mai numește *transcripție*, *metabază* (cf. gr. *metabasis* „trecere”, în contextul nostru „trecere la alt subiect”), este o figură retorică, de obicei exclamativă ori interogativă, care constă într-o ripostă incidentă, intercalată într-o frază narativă sau descriptivă, este o figură folosită de un vorbitor sau scriitor, când se trece de la un lucru la altul, reamintind cititorului sau ascultătorului că a rămas încă ceva de spus. *Metabasisul* este folosit ca o tranziție bruscă. Această figură, cu etimologie greacă, are un rol destul de important, mai ales în textele religioase, dar și în discursul diplomatic.

Ocupându-ne de mai mulți ani de terminologia stilistică și poetică engleză, am observat că o mare parte din acest metalimbaj a fost preluat de stilistica și poetica modernă, de stilistica lingvistică și de stilistica literară.

În finalul acestui articol, am dori să „atacăm” și subiectul terminologiei stilistico-poetice sub impactul traducerii, a neologiei traductibile. Limba engleză fiind cel mai mare furnizor de termeni, ținându-se cont de statutul ei internațional, nu are mari probleme de traducere; pentru limba română însă este deosebit de importantă cercetarea terminologiei în corelație cu traducerea, întrucât anume activitatea de traducere din limbile de circulație internațională este calea principală de difuzare a termenilor în limbajele specializate din limba română. Ponderea cea mai mare a unităților terminologice se constituie din elemente internaționale, de aceea limba română este în situația de a prelua masiv termeni formați în alte limbi (spre exemplu, *gradul zero al scriiturii – le degré zéro de l'écriture*) și de a-i utiliza în propriul sistem lingvistic sau de a căuta mijloace interne pentru a exprima conceptele necesare, impuse de dezvoltarea actuală a societății. Subiectul abordat de noi în acest sens este tratat parțial în teza de doctor habilitat a cercetătoarei Inga Druță „*Dinamica terminologiei românești sub impactul traducerii*” (2014), care răspunde la o serie de întrebări cardinale cum ar fi: cum se traduce neologia terminologică, ce înseamnă neologia traductibilă și cum este utilizată în procesul traducerii termenilor stilistici și poetici.

În majoritatea cazurilor, terminologia tradițională stilistică engleză vine din limbile clasice, din greacă și latină, din Retorica veche, dar și din cea nouă. Termenii preluați din aceste surse pot fi clasăți în felul următor:

- fără nicio schimbare a ortografiei din limba de origine a termenului;
- cu o schimbare neesențială, de tipul *metaphor* (eng), *metaphore* (fr.), *metaforă* (rom.);
- cu o schimbare mai evidentă: *epitheton* (gr.), *epithetum* (lat.), *epithet* (eng.), *epitet* (rom.); *accumulation* (lat.), *acumulare* (rom);
- cu schimbare eșivătotală a termenului;
- cu o schimbare totală a termenului.

Propunem clasificarea în ordine alfabetică a câtorva termeni în forma unui tabel, cu indicarea naturii schimbării ortografiei și pronunției:

Forma internațională cu posibile variante	Nicio schimbare	O schimbare neesențială	O schimbare evidentă	O schimbare eșivătotală	O schimbare totală	Versiunea normativă engleză	Versiunea normativă în română
adynaton	-----	adunaton	-----	-----	-----	Adynaton	adinaton
afereza	-----	-----	aphoresis	-----	-----	Apherese	afereză
cataploca	cataploca	-----	-----	-----	-----	Cataploca	cataploca
enigma	-----	-----	-----	sermo obscurus	-----	Enigma	enigmă
gnoma	-----	-----	-----	noema	-----	Gnoma	gnomă
mimesis	-----	-----	mimisis	-----	-----	Mimesis	mimetism
paradiastola	-----	-----	-----	disjunctio	-----	Paradiastola	paradiastolă
sistrofă	-----	-----	-----	-----	sunstrofl	Sistroph	sistrofă
synathroesmus	-----	synathroismos	-----	-----	-----	Synathroismus	sinatroism

Din cele expuse mai sus, putem concluda că metalimbajul stilistic și poetic din limba engleză, în aspectul său lexicografic, este la început de cale în a fi organizat și structurat conform noilor cerințe ale lexicografiei moderne.

Referințe bibliografice:

BIDU-VRĂNCEANU, Angela. *Lexic comun, lexic specializat*. București: Editura Univ., 2000.

CABRÉ, Maria. *Terminologie: théorie, méthode et applications*. Paris: Armand Collin, 1998.

DRAGOMIRESCU, Gheorghe. *Mică enciclopedie a figurilor de stil*. București: Editura Științifică și enciclopedică, 1975.

- DRUȚĂ, Inga. *Dinamica terminologiei românești sub impactul traducerii*. Autoreferatul tezei de doctor habilitat în filologie. Chișinău, 2014.
- GOJGAR, Mihai. *Stilul literar religios*. București: Mica Valahie, 2017.
- HOWARD, Jackson. *Lexicography: an introduction*. Oxford: Routledge, 2002.
- JESKE, Jeff. *Storied Words: The Writer's Vocabulary and its Origins*. Lincoln: Ed. Universe, 2004.
- KAISER, Walter C., SILVA, Moises. *An introduction to biblical hermeneutics: the search for meaning*. Ed. Zondervan Publishing House, Grand Rapids, 1994.
- KRASOVEC, Jose. *Antithetic structure in biblical Hebrew poetry*. Leiden: Ed. J. Brill, 1984.
- MANOLI, Ion. *Dictionnaire des termes littéraires. Étymologie. Définition. Exemplification. Théorie*. Chișinău: ULIM, 2022.
- MOLINIÉ, Georges. *Dictionnaire de rhétorique*. Paris: Le Livre de Poche, 1992.
- REY, Alain. *Introduction au Dictionnaire culturel en langue française*. Ier vol. Paris: Le Robert, 2005.

Dicționare

The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms, 2023 [online]. Disponibil: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> [citat 18.09.2023]

Longman Dictionary of Contemporary English, 2023 [online]. Disponibil: <https://www.ldoceonline.com/> [citat 23.09.2023]

The Routledge Dictionary of Literary Terms [online]. Disponibil: https://www.uv.es/fores/The_Routledge_Dictionary_of_Literary_Terms.pdf [citat 16.09.2023]

Webster's Encyclopedic Dictionary, 2023 [online]. Disponibil: <https://www.merriam-webster.com/> [citat 16.09.2023]

CZU:81'373.49:327

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3\(321\).08](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3(321).08)

A CONTRASTIVE CASE STUDY ON CONTEMPORARY DIPLOMATIC LANGUAGE REGARDING THE WAR IN UKRAINE

Galina BOBEICĂ

Doctorandă

E-mail: galina.bobeica@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7235-3281>

Universitatea de Stat din Moldova

Studiu de caz contrastiv asupra limbajului diplomatic contemporan privind războiul din Ucraina

Rezumat

Articolul abordează utilizarea eufemismelor în limbajul diplomatic contemporan, în special în contextul războiului din Ucraina. Scopul principal al articolului rezidă în investigarea modului în care funcțiile limbajului se reflectă în comunicările cu privire la războiul din Ucraina, acordându-se o atenție deosebită rolului eufemismelor în contextele diplomatice. Accentul este pus, de asemenea, pe aspectele contrastive dintre limbile română, engleză și franceză. Prin investigarea aprofundată a limbajului diplomatic, cercetarea dezvăluie strategiile prin care eufemismele sunt folosite pentru a diminua sau a manipula încărcătura semantică a subiectelor sensibile. Astfel, se observă că funcția referențială a eufemismelor este mai frecvent utilizată, în timp ce funcția fatică este adesea ignorată sau tratată superficial. Totodată, eufemismul servește drept metodă de comunicare persuasivă. Aceasta permite abordarea delicată a problemelor geopolitice sensibile, oferind posibilitatea de a manipula discursul într-un mod care să servească unui anumit scop.

Cuvinte-cheie: eufemism, limbaj diplomatic, războiul din Ucraina, funcțiile limbajului, comunicare, discurs diplomatic, impact semantic.

Abstract

This article examines the use of euphemisms in contemporary diplomatic language, specifically analysing their application in the context of the War in Ukraine. The primary objective of this research is to investigate the reflection of language functions in communications related to the War in Ukraine, focusing on the role of euphemisms in diplomatic contexts, with an emphasis on the contrastive aspects in Romanian, English, and French. Through a comprehensive examination of diplomatic language, the study

uncovers the strategies of using euphemisms to mitigate or manipulate the semantic impact of sensitive issues. The analysis reveals that the referential function is the most frequently utilised, while the phatic one is largely disregarded. Euphemism also serves as a persuasive communication strategy, enabling the address of sensitive geopolitical issues with tact and with a specific goal in mind.

Keywords: euphemism, diplomatic language, War in Ukraine, language function, communication, diplomatic discourse, semantic impact.

1. Introduction

Diplomatic language is more than a mere communication tool; it represents the very essence of diplomacy. From this perspective, diplomatic language possesses the power to shape a particular version of reality aligned with the interests of politicians. It is important to remember that diplomatic language is goal-oriented and deliberately crafted with specific intentions. This purpose-driven quality of diplomatic language prompts politicians to meticulously select their words when communicating with their audiences. Therefore, diplomats resort often to euphemism as a strategy of preserving face, by avoiding any word that might be perceived as inconsiderate and as a persuasive communication that aims to achieve a certain political, social and psychological goal. That is why diplomatic language is often perceived as ambiguous, euphemistic, implicit, or eclectic (Villar, 2008, p. 17), giving rise to increased interest and multiple dimensions of research.

As a complex, permeable, and ever-changing process, euphemism plays a crucial role, not just as a linguistic tool, but as an integral component of a broader and intricate phenomenon. Its usage involves linguistic, pragmatic, and cognitive aspects, skillfully employed to mitigate potentially offensive effects, being "intrinsically linked to the conventions of politeness and social tact" (Crespo-Fernández, 2005, p. 78). In this regard, euphemism preserves social harmony in communication and avoids situations that could jeopardise respect and mutual understanding (Bayram, 2018, p. 23). An in-depth comprehension of euphemisms is essential for both the sender and receiver, as without it, the intended meaning may become lost.

This article focuses on euphemism as the dominant feature of diplomatic language. It explores the interaction between language functions and diplomatic language using R. Jakobson's semiotic framework. Additionally, it places special emphasis on the specific features of euphemism that highlight its ambiguous and manipulative effect. In international relations, diplomatic language serves as a fundamental tool, constantly evolving and adopting new strategies of power and influence, with euphemism playing a constant role. Euphemisms, therefore, serve as powerful linguistic tools, ensuring effective diplomatic communication and maintaining harmony in international relations. They help convey sensitive or

potentially controversial information in less straightforward terms. Diplomats often employ euphemisms to mitigate potential offense, maintain diplomatic relations, and promote amiable communication in international interactions. By using polite-sounding or less explicit language, euphemisms allow diplomats to address sensitive issues without causing unnecessary tension or dispute (Allan and Burrige, 2012, p. 67; Enright, 1985, p. 22; Paratesi, 1964, p. 17). They play a crucial role in diplomatic language, enabling effective communication while navigating complex geopolitical landscapes and fostering constructive international dialogues.

2. Theoretical framework

In order to establish a connection between the choice of words (euphemisms) and communications related to the context of the War in Ukraine, we utilize the political discourse analysis. This specific branch of discourse analysis focuses on language within political contexts such as interviews, speeches, press conferences, and critically examines how language is strategically employed to achieve political objectives. By adopting a critical viewpoint toward diplomatic language, this study falls within the wider framework of Critical Discourse Studies (CDS), which primarily focuses on the ways in which language constructs social and political knowledge and how power, ideology, and manipulation become evident in modern public discourse. The goal of CDS is to comprehensively understand how language acquires the power to convey and shape knowledge. From this perspective, political discourse is perceived as a type of social and political action with various roles: maintaining social control, legitimizing power, and influencing people's behavior. Given that diplomats manifest their power and sway their audiences through language, it becomes imperative to critically analyse the strategies of discourse involved in this process and to look into the intricacies of diplomatic language, shedding light on the implications of euphemistic expressions in the context of the War in Ukraine.

Euphemism, like a masterful veil, deftly conceals the explicit or offensive terms, allowing for delicate conversations that would otherwise stumble in the face of direct expression. It transcends mere lexical substitution or the use of polite language becoming a powerful tool that empowers discussions of topics too sensitive for straightforward discourse. Euphemism is a versatile and purpose-driven strategy, serving diverse communication goals – shielding offense, subtly misrepresenting, and embellishing truths. This linguistic chameleon adapts to context and time, evolving in tandem with society's evolving sensibilities – a phenomenon defined "euphemism treadmill" by S. Pinker (2002, p. 42).

Today's political environment faces numerous and challenging issues, sparking interest in shaping social consciousness. In the realm of diplomacy, figures like H. Nicolson, J. Nye, and J. Cambon, along with diligent researchers such as

A. Cooper, L. Dembinski, S. Gaselee, and B. White, provide invaluable insights into diplomatic practices, illuminating our understanding of current events. Moreover, the extensive studies conducted by eminent scholars including K. Allan, K. BurrIDGE, E. Crespo Fernández, D. Enright, S. Ullman, B. Warren, E. Benveniste, D. Jamet, B. Munteano, J. Tournier, P. Zumthor, and N. Galli de'Paratesi form the bedrock of our research, grounding our theoretical analysis.

Embedded within these scholar's insights, euphemism emerges not merely as a lexical tool but as a dynamic verbal behaviour occurring within diplomatic communications. This verbal behaviour operates beyond simple substitution, substantially safeguarding both the speaker's and the interlocutor's social standing. As we delve into the intricacies of euphemisms and their synergy with language functions in diplomacy, R. Jakobson's semiotic framework guides our exploration, encompassing the emotive, conative, poetic, metalingual, phatic, and referential functions. We have also draw upon S. Marcus's observations on diplomatic communications, highlighting the therapeutic or arbitrating function within diplomatic exchanges (Marcus, 1981, p. 30). This therapeutic function emerges in instances of disagreement when two speakers do not find a common consensus, and a third participant is called in for mediating purposes. By distancing themselves from the conflict, this observer adopts an impartial stance, fostering resolution among opposing voices. Hence, diplomatic communication often hinges on such mediation, aiming to avert conflict or forge an agreement. Its efficacy lies in monitoring political developments, notably in other nations (Marcus, 1980, p. 547).

We endeavour to unveil and elucidate the functions' presence or absence, meticulously unravelling their intricate interplay, and enriching the tapestry of diplomatic studies. At the same time, scholars acknowledge euphemism as a coding process (Allan and BurrIDGE, 2012, p. 66) that demands decoding to grasp the underlying meaning concealed beneath its veil. These codes possess the power to accentuate or obscure facets of the euphemized concept, influencing recipients' perspectives. Consequently, deciphering these linguistic enigmas through astute interpretation and analysis becomes paramount. When decoding euphemisms, various perceptual dimensions and the senders' intent are taken into account, shaping the strategic impact of their message. Euphemisms add a layer of ambiguity, inviting interpretation and crafting attitudes that align with the addresser's motive – casting diplomacy as a profound art of manipulation.

From our corpus analysis, five distinct functions come into focus: strategic, protective/attenuating, persuasive, misrepresentative, and manipulative. Proficiency in decoding these linguistic codes is imperative for the addressee, unveiling the true essence hiding behind the veil of euphemism (Allan and BurrIDGE, 1991, p. 230), the cornerstone of constructive dialogue.

3. Corpus data and methodology

This case study places significant emphasis on analysing a linguistic corpus, which provides a robust framework for both qualitative and quantitative analysis in all three languages under examination. Through this curated collection of pertinent and cohesive examples, our objective is to gain insights into the intricate nuances of diplomatic language and its application within the realm of international affairs. Considering that euphemism is a contextual phenomenon, which responds to a particular communicative need and aims to produce a particular effect on hearers/readers in a given communicative situation (Crespo-Fernández, 2018), we initiate our analysis by exploring the context, which aids in perceiving the use and meaning of euphemisms.

Our research is centred around pivotal events within the current landscape of shaping a novel regional security architecture, where regional conflicts are escalating into conventional wars with far-reaching global implications. To facilitate a comprehensive analysis, we delve into the communications delivered by diplomats in Romanian, English, and French. These encompass press releases, speeches, interviews, and briefings sourced from the official websites of distinguished international organizations and Ministries of Foreign Affairs. We strive to examine the full scope of these communications by considering the status of diplomats, with a particular focus on their role as promoters of state policy. This includes deconstructing discourses from presidents of states, heads of international organizations, foreign ministers, and ambassadors.

In crafting our data corpus, we have carefully established a temporal framework that encompasses communications issued since the onset of the War in Ukraine over a four-month period, from 24 February 2022 to 31 May 2022. This comprehensive range comprises a sample of 300 euphemisms extracted from 220 political discourses. By utilizing these rich sources of data, we aim to deliver a comprehensive and well-rounded understanding of the application of euphemisms in diplomatic language, contextualized against the background of the specific circumstances of the War in Ukraine.

Therefore, the prominent role of euphemism as a dominant feature of diplomatic communication lays in facilitating diplomatic discourse by mitigating offence, promoting understanding and avoiding direct confrontation, while maintaining harmonious relations between nations and enhancing diplomatic strategy. The technique employed for data collection and understanding aligns with the implementation of a "bottom-up" methodology, involving: 1) selecting euphemisms from communications referring to the War in Ukraine, spanning from its inception up to 31 May 2023; 2) interpreting/decoding euphemisms based on the context in which they appear, relying on the pragmatic purpose (notably, words are not inherently euphemistic, but rather the context imparts euphemistic

qualities to specific words); 3) determining the function of language according to R. Jakobson's semiotic framework; and 4) identifying the function of the euphemism from a pragmatic-semantic perspective, as it constitutes a purpose-driven strategy aiming to shape the receiver's perceptions of a certain reality. Hence, this approach seeks to establish that diplomats intentionally employ euphemisms to influence the recipient's opinion in a way that benefits the sender. Understanding the mechanisms of encoding and decoding diplomatic messages, as well as interpreting the information concealed behind euphemisms, is of significant interest. Additionally, the contrastive study aids in identifying principles and trends that govern diplomatic relations in these languages.

4. The reflection of language functions in communications regarding the War in Ukraine

On 24 February 2022, the armed forces of the Russian Federation were engaged in military aggression against Ukraine, the scale of which exceeded all expectations. The attack is a consequence of the annexation by Russia of the Crimean Peninsula in 2014 and its intense involvement in the protracted conflict in eastern Ukraine. The president of the Russian Federation stated that one of the aims of the *special military operation* against Ukraine was to *denazify* and *demilitarise* the country. This speech offers three main arguments invoking the logical motivation for launching this invasion: 1. Ukraine is a country created entirely by Russia, which means that the Ukrainian people and the Russian people are the same nation and need defence from *the Nazis* in charge of Ukraine, who for eight years have suppressed the Russian people from the territory of the country; 2. the purpose of this *operation* is to protect the people who have faced *humiliation and genocide* committed by the Kyiv regime; 3. NATO is using Ukraine as a weapon against Russia. We consider using the term *genocide* is morally wrong and deeply offensive to the memory of millions of victims of Nazism and those who fought against that regime. During this *military operation*, the arguments initially put forward for a limited and restricted military response are supplemented by others, the most worrying of which are the allegation of the presence of chemical weapons laboratories on Ukrainian territory and the accusation that Ukraine could make use of the potential of weapons of mass destruction. All these reasons invoked by the Russian Federation aim at justifying its actions, influencing the opinion of the popular masses on the rightness of these actions, and increasing its political, economic, and social influence. Indeed, Russia will not be able to regard Ukraine as a foreign country as long as the history and culture of the two entities provide strong arguments in this regard. The Russian Federation labelled the intention of Ukraine to join NATO as a violation of *red lines* and an extension of NATO territory beyond the limit which is acceptable by Russia. The same is said for the outbreak of War in Georgia in 2008, but also for Finland and

Sweden, which applied to join the North Atlantic Alliance in May 2022. This step was received calmly but vigilantly by Vladimir Putin, saying that the accession of these countries *does not create a threat* to Russia, but that *the placement of military infrastructure on the territory of these countries will provoke a response from Russia*. The president of the Russian Federation believes that NATO enlargement is being used aggressively to aggravate an already dire global security situation.

The analysis of the examples under discussion investigates the use of diplomatic language in each of the three languages concerning the functions of language, focusing on the pragmatic purpose pursued by the sender. The results aim to reveal, on the one hand, their dominant line in terms of the strategies used to increase the effectiveness of diplomatic language and to prove, on the other hand, the peculiarities and relevance of language functions in the current diplomatic language. The escalation of the protracted conflict in Ukraine into a full-fledged war, which started on the night of 24 February 2022, is a logical consequence of the lack and ignorance of the importance of the phatic function, which ensures the maintenance of linguistic contact between speakers (Zahraa, 2022) being focussed towards communication (text) and involves the establishment, maintenance or interruption of linguistic contact. In another order of ideas, the importance of the phatic function is complemented by establishing a relationship not only at the physical level through the communication channel but also by establishing and maintaining a psychological relationship which aims to verify the functionality of this channel. All of these aspects prove to be vehemently neglected by both antagonistic parties, which unfortunately forces us to witness a bleak picture of broken diplomatic relations, with dire implications for those involved and the entire international community. Therefore, the importance of the phatic function by maintaining contact is becoming an increasingly fierce challenge in the contemporary period, guided by the supremacy of power and totalitarian ego, and contradicts the assumptions that the evolution of modern society is shaping a new form of unconventional warfare. We are thus witnessing the decreasing or even the ignoring of the most important function of diplomatic language, which has caused a regional crisis on the European continent and a global catastrophe with long-lasting political, economic, and social repercussions.

We also observe that the dominant function in all three investigated languages is the referential one, followed by the conative and the metalinguistic functions. The emotive function is detected in impressively small numbers in English and slightly higher in Romanian and French, proving the empathy and humanity of those who speak out about the facts of War. The poetic function is absent in Romanian and French but is present in only a few examples in English.

The referential function is context-oriented and intended to convey information through language to express a certain reality. We consider that the example with

the most significant impact of the referential function is the speech of the President of the Russian Federation on the morning of 24 February 2022, in which he informs the society of his country, as well as the international community, about the decision to launch a *special military operation* on Ukraine: "In this regard, in accordance with Article 51 of Part 7 of the UN Charter, with the sanction of the Federation Council of Russia and in pursuance of the treaties of friendship and mutual assistance ratified by the Federal Assembly on 22 February this year with the Donetsk People's Republic and the Luhansk People's Republic, I decided to conduct a special military operation. Its goal is to protect people who have been subjected to bullying and genocide by the Kyiv regime for eight years. And for this, we will strive for the demilitarisation and denazification of Ukraine, as well as bringing to justice those who committed numerous, bloody crimes against civilians, including citizens of the Russian Federation." (www.spectator.co.uk). The speech is supported by the Russian diplomat Sergei Lavrov, who guarantees that this *military operation* is aimed at defending by surgical strikes and incapacitating military infrastructure: "Russian Defence Ministry reassured that Russian troops are not targeting Ukrainian cities but are limited to surgically striking and incapacitating Ukrainian military infrastructure." (www.tass.com).

At the same time, we consider it important to mention that the referential function of diplomatic language is also widely perceived in the reactions of most world leaders who refer to this situation: "It is great to be together with all of you here today. This really demonstrates NATO solidarity. That we stand together, facing a critical moment for our security caused by the brutal invasion of Russia on a peaceful country in Europe – Ukraine; Nous nous sommes réunis aujourd'hui pour faire le point sur ce qui constitue la plus grave menace pour la sécurité euro-atlantique depuis des décennies. Nous condamnons, avec la plus grande fermeté, l'invasion à grande échelle de l'Ukraine par la Russie, facilitée par le Bélarus." (www.nato.int).

The referential function, also known as cognitive or denotative, emphasises the description of events currently happening and allows the sender to provide real information to the receiver. In this way, the referential function does not consider the inner reality of the sender but rather focuses on referents in the external world. Therefore, the purpose of this function is to complement the conative one that allows the sender to influence the receiver in a certain way to require a response action or behaviour from the receiver: „Cerem Rusiei să-și înceteze agresiunea militară și să își evacueze trupele de pe teritoriul Ucrainei. În același timp, condamnă pierderile de vieți în rândul civililor și atacurile Rusiei asupra civililor și asupra obiectivelor civile.” (www.mae.ro); "We condemn in the strongest possible terms Russia's full-scale invasion of Ukraine, enabled by Belarus. We call on Russia to immediately cease its military assault, withdraw all its forces from Ukraine, and turn back from

the path of aggression it has chosen. This long-planned attack on Ukraine, an independent, peaceful, and democratic country, is brutal and wholly unprovoked, and unjustified. We deplore the tragic loss of life, enormous human suffering and destruction caused by Russia's actions." (www.nato.int); "À cet égard, nous dénonçons catégoriquement la campagne de désinformation malveillante et sans fondement menée par la Russie contre l'Ukraine, un État qui respecte pleinement les accords internationaux de non-prolifération." (www.consilium.europa.eu).

Since the purpose of the conative function is to elicit a response or reaction from the receiver, this function enjoys popularity in diplomatic language with propagandistic characteristics: "Russia could not remain indifferent to the fate of four million people in Donbass amid the most blatant violations of rights of ethnic Russian and Russian-speaking citizens of Ukraine and the eight-year-long war against them with all signs of genocide, as well as the West's stubborn refusal to bring the Ukrainian authorities to order." (tass.com); "Ukrainian troops were killed in Russia's special operation in Ukraine while casualties among the Russian forces amount to 498" (tass.com). We observe in these statements the effort of the sender to impose his point of view on the war argument and to influence the recipient to form beliefs in line with the sender. This art of persuasion (rhetoric), based on *pathos*, *logos*, and *ethos*, proves to be quite effective in persuading and influencing the recipient. On the one hand, the receiver appeals to emotion (*pathos*): *Russia cannot be indifferent to the fate of four million people*, which is why it takes responsibility for launching a special operation on Ukraine. On the other hand, the sender resorts to hard persuasion (*logos*) by using words with harsh, direct connotations: *Ukrainian troops have been killed while Russian casualties/casualties number 498*. Not specifying the exact number of Ukrainian casualties as opposed to the exact number of Russian casualties serves the purpose of subtle, clever influence and persuasion (*ethos*). The conative function in these examples plays the role of a propaganda instrument, as it persuades the receiver of the rightness of their actions.

The effectiveness of the conative function amplifies the metalinguistic one, which aims at the correct and complete understanding of the message by explaining the language code and is directed at the addressee: „Oamenii vor putea, în continuare, să-i comemoreze pe eroii care au luptat în Cel de-Al Doilea Război Mondial, în acea conflagrație sângeroasă îndreptată împotriva umanității și a bunei conviețuirii între popoare” (presedinte.md); "Putin's attack on Ukraine is an attack on all the principles we hold dear. This crisis has indeed made us face up to our responsibilities in the face of a new reality." (ec.europa.eu); "Planifiée de longue date, cette attaque brutale contre l'Ukraine, pays indépendant, pacifique et démocratique, a été perpétrée en l'absence totale de provocation et sans aucune justification." (www.nato.int).

The identification of emotional or expressive function in the investigated contexts, intended to convey emotions, feelings, and moods to the receiver, betrays the degree of humanity and empathy of the sender. The presence of this function contradicts the hypothesis we started from in our approach that diplomatic language is a language of power, self-mastery, and shaping collective perception. This presence of the emotional function, even if reduced, tells us about a fact that has not been observed in any crisis or war situation so far: we are witnessing an unprecedented reaction of unanimity and determination both on the part of the European Union and of the entire international community: „Din primele ore ale atacului armat asupra Ucrainei, Moldova a primit pe teritoriul său cetățenii din țara vecină care fug din calea bombelor.” (presedinte.md); "Ukraine is being «decimated before the eyes of the world» with Russia's military offensive against civilians reaching terrifying proportions." (news.un.org); "Nous accueillons à bras ouverts les Ukrainiens qui sont contraints de fuir les bombardements de Poutine et je suis fier de l'accueil chaleureux que les Européens leur ont déjà réservé." (ec.europa.eu); "En ces heures sombres, notre unité et notre solidarité avec l'Ukraine et les victimes de cette guerre atroce sont un rayon de lumière." (ec.europa.eu). The sender thus becomes responsible in the process of communication, as it becomes a reference to the statements made. Thus, through its expressive function, the sender expresses their emotions and inner feelings, which betray their personality.

Contrary to expectations confirming the absence of the poetic function in contexts referring to the War in Ukraine, the presence of this function in just a few examples in English emphasizes the depth and importance of the addressed issues: "Besides the hour-to-hour devastation inside Ukraine, the UN chief said the war was reaching far beyond its borders, with a Sword of Damocles now hanging over the global economy – «especially the developing world»; We must do everything possible to avert a hurricane of hunger and a meltdown of the global food system; It is time to stop the horror unleashed on the people of Ukraine and get on the path of diplomacy and peace." (news.un.org). We note that the poetic function focuses the form of the message, which gives it greater meaning and intensity, as well as a more impactful way of communication, which is embellished by various figures of speech.

At the same time, we consider it necessary to mention that the therapeutic or arbitration function, identified in the contexts referring to the territorial conflicts in the Black Sea region and which is directed towards a third participant of the communication situation for mediation purposes (Marcus, 1981) is missing in the contexts referring to the War in Ukraine. A reason for this phenomenon is the fact that in a crisis situation the mediating factor is far too insufficient. In other words, the collective consciousness must evolve to perceive that there is no victory in a War, only victims.

5. The functions of euphemisms in the context of the War in Ukraine

The thorough analysis of studies on functions of euphemisms led us to move forward our research by adopting Jervis' perspective of the equivocal character of the diplomatic language at both linguistic and discursive levels and to synthesize the functions of euphemisms in diplomatic language from a semantic-pragmatic perspective. Therefore, diplomatic language is an essential means of influence through which diplomats act on social behaviour and seek to steer it in a direction that is favourable to them. Thus, euphemisms in diplomatic language make the messages conveyed equivocal, which is open to interpretation and consequently proves to generate certain functions such as *strategic, protective/attenuating, persuasive/concealed influence, misrepresentative and manipulative*. Albeit in considerably different proportions, all five functions of euphemisms have been identified in Romanian, English, and French contexts. At the same time, diplomatic language deliberately infused with euphemisms proves to be a strategy for developing persuasive communication focusing on obtaining desired reactions from society. Thus, diplomatic language, as a language of power, can be used as a strategically disguised persuasion and influence.

At the same time, during the process of identification and analysis of the semantic-pragmatic functions, we took into account several factors of both semantic and pragmatic nature, such as the connotation of the term used (Allan, 2007), the status and position of the sender, the promoted state policy, the image the sender wants to leave to the receiver, the communication situation and the context. In this context, we believe it is imperative to distinguish and perceive the intention and function associated with each euphemism in Romanian, English, and French contexts. Since the purpose of the delivered message can sometimes be expressed directly and indirectly (hidden intention), identifying the function of euphemisms in such contexts can cause difficulties. Therefore, while investigating the corpus of data, we observed that leaders exercising greater power and influence are more prone to use certain euphemisms, which are consequently easily absorbed and disseminated by other diplomats as the state policy they promote. In turn, diplomats, as promoters of state policy, quote political leaders to persuade themselves of the accuracy of the claims made.

Considering these significant aspects, we acknowledge it appropriate to elaborate a hierarchy of semantic-pragmatic functions according to argumentative and reactive criteria to the outbreak of the armed attack on Ukraine for each language separately and to observe their degree of contrastivity. Thus, the morning of 24 February 2022 has become crucial for Ukraine and the order of the international community. The speech of the President of Russian, with many subsequent echoes in those of diplomats in the inner circle of the Kremlin regime, is imbued with euphemistic

arguments. Based on the information presented in this research and the carried-out remarks, we consider these euphemisms as an explicit reflection of propaganda fulfilling the manipulative function. Propaganda, which dates back to the work of Aeneid by Vergilius, written to infuse a sense of pride for the glory of Rome, began to develop negative connotations from the moment of being used in the political sphere and has numerous strategies of influence. One of these strategies consists in using certain words or expressions instead of others, for mitigating purposes. One such example is the euphemism *special military operation*, which has replaced the lexeme *war*, the use of which has been banned in the Russian Federation by law since 24 February 2022. Special operations refer mainly to unconventional forces conducting hostile, prohibited, or politically sensitive environments. These operations target military, diplomatic, intelligence, or economic objectives, or a combination of these, and are often conducted clandestinely, covertly, or in a low-visibility manner. Such operations can involve any branch of the military (air, sea, or land) and are more physically and politically risky than conventional ones. We note that this form of new language/newspeak, described by George Orwell in the novel 1984, was imposed for use to replace the negative connotation of the word war and, respectively, to change the attitude of society in respect to what is happening (hidden intent). This propaganda strategy derives from the assumption that words can shape thinking. It means that words, concepts, and terms we use affect our perception of the world and how we relate to people and events. In this context, euphemism takes on the nature of doublespeak: politicians aim both to convey politeness or display empathy toward people's attitudes, while also seeking to safeguard their own interests. Euphemism in the guise of doublespeak serves as the primary function within the examined instances: over half of the observed euphemistic elements are deliberately designed to mislead, distort, and ultimately manipulate the audience's understanding.

The manipulative function is also fulfilled by the euphemisms: *demilitarization*, *denazification*, *could not remain indifferent to the fate of four million people*. These euphemisms are a straightforward form of propaganda that divides the world into good and evil, black and white, and positive and negative. This intentional bidimensionality forces society towards blind adherence, either to those with high values, who must necessarily emerge as winners, or those with lower values, who must disappear. In this duality, the Russian Federation plays the role of the saviour nation that *could not remain indifferent to the fate of the people of Donbas* and which, in the name of the good, has set itself the goal of *demilitarising* and *denazifying* the Ukrainian population. The ongoing events prove a completely different situation from what is invoked from the rostrum of Kremlin. The separation between mine – good and theirs – evil is proving catastrophic, with immense effects on human consciousness. This situation reminds the reaction

of the society on the death of Stalin, when a huge number of people, oppressed or even deported to remote area of Siberia by the Stalinist regime, deplored that system of government.

The *demilitarisation* term is the opposite of *militarisation* and aims to reduce the armed forces. But demilitarisation is the result of a peace treaty, which implies the end of a war or armed conflict, and in no way serves as a reason for military action. Another euphemism with a manipulative function, which served as an argument for launching the armed attack against Ukraine, is *denazification*. We assume that the Russian Federation invented this lexeme based on Orwell's new language (www.public-library.uk) in response to the Law on Decommunisation in Ukraine, which includes the specification "not to be confused with derussification in Ukraine". The signing of this Law on 15 May 2015 involved the removal of communist monuments, except those of World War II, and renaming public places with communist names. Therefore, adopting this Law in Ukraine served as a signal to the Russian Federation that it attempts to deny or eliminate everything that has Russian origins. To make the enemy even more hostile, it resorts to dehumanising it through the stereotype of a Nazi country, given that this country is led by a president of Jewish ethnicity. This propaganda strategy of creating a vivid image that provokes hatred is the reason for the decision of the Russian Federation to start the war. Along the way, we see other *arguments* being invoked, such as the intention of Ukraine to use nuclear technologies or possession of chemical weapons laboratories, which only emphasises the effort of the Russian propaganda. In response to this dehumanisation, we identify another term, invented by the Ukrainian side, the euphemism *deputinising the world*, whereby Ukraine urges all states and international organisations to join it in the fight against the influence of the leader from Kremlin in all spheres of government.

The manipulative function also supports the function of distortion of facts, aiming to deliberately masking or changing the nature of events and the meaning of words or concepts. Thus, diplomatic language is supplemented by coded euphemisms, the decoding of which reveals the actual facts. The euphemisms *surgical strike*, *incapacitating Ukrainian military infrastructure*, *to decapacitate military infrastructure* are used to mask the actions of bombing hospitals, schools/ kindergartens, and civilian neighbourhoods and to justify war. The distortion of information that occurs through the function of misrepresentation of facts is another strategy used by propaganda, which induces confusion and, respectively, the difficulty of distinguishing truth from lies. Another euphemism with a distorting function, which has a hidden manipulative intent, refers to nuclear technologies used by the Russian Federation regarding the alleged possession of Ukraine of weapons of mass destructions, a harsh but vague term because it does not specify the exact type of technologies possessed. It is worth mentioning that Ukraine joined

the Nuclear Non-Proliferation Treaty in 1994, after the collapse of the USSR, surrendered its entire nuclear arsenal to Russia, receiving security guarantees from recognised states (the US and Russia) in return. The creation of a false dilemma, based on choosing the lesser evil, is another propaganda strategy associated with Orwellian neologism and aimed at inducing fear and chaos in society: "Ukraine has Soviet nuclear technologies and delivery vehicles. We cannot but react to this real danger. I can promise you that Russia as a responsible member of the international community, determined to adhere to its WMD non-proliferation commitments, has been taking every measure to prevent Ukraine from laying hands on nuclear weapons and the related technologies." (tass.com). We see in this statement a double deviation from the signifier nuclear weapons: signifier 1, *nuclear technologies*, used for the Ukrainian side, is replaced by signifier 2, *Russia's WMD non-proliferation commitment*. The truth is that both options are false: Ukraine gave up its nuclear potential in 1994 in exchange for security guarantees, and Russia mentioned at one point that it might resort to its nuclear arsenal.

While the function of manipulation and misrepresentation of facts have been noticed only in communications issued by Russian leaders, the function of disguised persuasion/influencing has been identified in the communications of both local and international political leaders as a reaction of solidarity against Russia's aggression in Ukraine: *cea mai dificilă perioadă din ultimul timp; vicious attack against Ukraine, the aggressive actions of President Putin against Ukraine, get on the path of diplomacy; l'invasion brutale entreprise par la Russie, catastrophe humanitaire*. It is necessary to note that in the context of the escalation of the War in Ukraine, the function of disguised persuasion/influence sometimes loses its sinuous characteristics of shaping opinions and actions and acquires harsher and blunt features of influencing the aggressive behaviour of the Russian Federation: *Ukraine is being decimated before the eyes of the world, call for an immediate end to the attacks, to turn back from the path of aggression it has chosen, it is time to stop the horror unleashed on the people of Ukraine, which continues to be direct and blatant, if they expect (...) Russia to crawl under the bench and give in to someone's dictatorship, their expectations are wrong*. However, we consider that President of the Russian Federation has managed to achieve something unimaginable in the post-Cold War era on the one hand, he has created an unprecedented reaction of solidarity and unanimity on the part of the European Union and the entire international community for Ukraine and, on the other hand, he has radically changed the position of the EU and the US towards Russia.

The function with the highest frequency in the data corpus proposed for investigation in all three research languages, is the protection/attenuation one. This frequency is explained by the reaction of a coordinated and unified

response of the international community which tends to temper the seriousness of the events unfolding since 24 February 2022: *evoluțiile recente ale situației de securitate din regiunea Mării Negre, agresiunii militare ilegale a Federației Ruse în Ucraina, implicațiile acestui conflict pentru Republica Moldova; illegal Russian invasion, Russia's full-scale invasion of Ukraine, invasion à grande échelle, l'agression militaire.*

With the outbreak of War in Ukraine, we are witnessing the most disastrous humanitarian catastrophe since the end of World War II, reflected by thousands of refugees: *măsuri de sprijin pentru copiii aflați în situații deosebite, cetățeni ucraineni afectați de război, oameni care fug din calea războiului, personnes en détresse, les Ukrainiens qui sont contraints de fuir les bombardements, opération de relocalisation* and thousands of victims: *pierderi de vieți; civilian casualties, the tragic loss of life, the deceased; tragiques pertes en vies humaines, pertes de vies.* At the same time, the protection/attenuation function can also be seen in the euphemisms relating to the sanctions imposed on Russia: *măsurile comune și coordonate de răspuns, răspuns comun; unprecedented costs on Russia, Russia will pay a severe price, both economically and politically; mesure sans précédent, conséquences sévères/mesures économiques et financières.* At the same time, the military aggression of the Russian Federation has served as a wake-up call for the EU in terms of expanding its defence policy, expressed through euphemisms with a protective/attenuating function: *busola strategică, a consolidată capacitatea de analiză a informațiilor, diplomația cibernetică; defensive presence; la boussole stratégique, cyberdiplomatie.*

The protective/attenuating function of the euphemisms used in the communications of state leaders implies also the strategic one, for example: *efortul eroic (...) de a respinge agresiunea rusă, nu pot accepta impunerea arbitrarului prin forță, mediul de securitate mai ostil; reconstruction platform, which constitutes the most serious threat to Euro-Atlantic security; Nous ne ménagerons aucun effort pour exiger des comptes du président Poutine, la continuité de la stratégie de la France dans le cadre du conflit ukrainien.* At the same time, the strategic function is also present in the euphemisms relating to giving up the dependence on the energy resources from Russia. This strategy shall be implemented in the EU by 2025: *to diversify away from fossil fuels, green economy and energy security.*

Conclusions

Summarising the above-mentioned, euphemisms play a substantial role in diplomatic communication concerning the War in Ukraine. Diplomats employ euphemisms to mitigate the negative impact of the conflict and prevent the

escalation of tensions. The research findings uncover several notable insights. Firstly, it is apparent that the phatic function has been neglected, leading not only to a regional crisis within Europe but also to a global catastrophe with enduring political, economic, and social consequences. Secondly, the therapeutic function appears to be lacking in the analysed contexts, suggesting an area for improvement in diplomatic discourse. Furthermore, the dominant function of language in these communications is identified as the referential one, underscoring the significance of conveying accurate information amid the intricacies of international conflicts. Importantly, the manipulative function of euphemism plays a pivotal role in shaping society's perception of reality, unveiling concealed intentions in diplomatic language. Lastly, the study highlights the protective/mitigating function as the most frequently employed across all three investigated languages. Overall, this research yields valuable insights into the complexities of diplomatic language, shedding light on the implications of euphemistic expressions within the backdrop of the War in Ukraine. It emphasizes the need for a thorough understanding of language functions to effectively navigate sensitive geopolitical matters. The findings presented in this article serve as a stepping stone for further research on the nuances of diplomatic communication and can contribute to fostering more transparent and constructive international dialogues.

References:

ALLAN, Keith. *The pragmatics of connotation*, in *Journal of Pragmatics*, volume 39, 2007, issue 6, p. 1047-1057 [online]. Disponibil: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2006.08.004> [citat 25.05.2023].

ALLAN, Keith, BURRIDGE, Kate. *Euphemism and Dysphemism, Language used as shield and weapon*, New York, Oxford University Press, 1991.

ALLAN, Keith, BURRIDGE, Kate. Euphemism and Language Change: The Sixth and Seventh Ages. In: *Lexis, Journal in English Lexicology*, nr. 7, 2012, *Euphemism as a Word Formation Process*: p. 65-92 [online]. University Jean Moulin edition, Lyon. Disponibil: <https://journals.openedition.org/lexis/355> [citat 15.10.2021].

BAYRAM, A, & Ta, V. Diplomatic Chameleons: Language Style Matching and Agreement in International Diplomatic Negotiations. In: *Negotiation and Conflict Management Research*, no. 12(1), 2018, p. 23-40 [online]. Disponibil: <https://doi.org/10.34891/9z1f-q345> [citat 28.09.2021].

CRESCO-FERNÁNDEZ, Eliecer. Euphemism as a discursive strategy in US local state politics. In: *Journal of Language and Politics*, 2018 [online]. Disponibil: (PDF) Euphemism as a discursive strategy in US local and state politics (researchgate.net) [citat 9.08.2023].

CRESPO-FERNÁNDEZ, Eliecer. Euphemistic Strategies in Politeness and Face Concerns. In: *Pragmalinguistica*, 2005 [online]. Disponibil: DOI:10.25267/Pragmalinguistica.2005.i13.05 [citată 7.08.2023].

Declarația de presă a Președintei Maia Sandu după întrevăderea cu Secretarul de Stat al Statelor Unite ale Americii, Antony J. Blinken [online]. Disponibil: <https://presedinte.md/rom/discursuri/declaratii-de-presa-ale-presedintei-maia-sandu-dupa-intrevederea-cu-secretarul-de-stat-al-statelor-unite-ale-americii-antony-j-blinken> [citată 12.05.2022].

Déclaration de la Présidente von der Leyen à la conférence de presse conjointe avec le Président roumain Iohannis [online]. Disponibil: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/statement_22_1521 [citată 13.05.2022].

Déclaration de la présidente von der Leyen sur de nouvelles mesures visant à répondre à l'invasion de l'Ukraine par la Russie [online]. Disponibil: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/statement_22_1441 [citată 14.03.2022].

Déclaration des chefs d'État et de gouvernement des pays de l'OTAN sur l'attaque de l'Ukraine par la Russie [online]. Disponibil: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192489.htm?selectedLocale=fr [citată 16.05.2022].

Déclaration des dirigeants du G7 – Bruxelles [online]. Disponibil: <https://www.consilium.europa.eu/fr/press/press-releases/2022/03/24/g7-leaders-statement-brussels-24-march-2022/> [citată 18.05.2022].

ENRIGHT, Denis, J. *Fair of Speech. The Use of Euphemism*, New York, Oxford University Press: 1985.

GALLI DE'PARATESI, Nora. *Semantica dell'Eufemismo: l'eufemismo e la repressione verbale con esempi tratti dall'italiano contemporaneo*. Torino: Università di Torino. 1964.

MARCUS, Solomon. Dialogue Faced with Simulation. A Semiotic Approach to Dialogue within International Organizations. In: *Revue Roumaine de Linguistique* no. 5, 1980, p. 545-549.

MARCUS, Solomon. Diplomatic Communication. In: *Revue Roumaine de Linguistique* no. 1, 1981, p. 25-35.

Mesajul Președintei Maia Sandu în contextul promulgării modificărilor legislative privind interzicerea folosirii simbolurilor care promovează războiul [online]. Disponibil: <https://presedinte.md/rom/discursuri/mesajul-presedintei-maia-sandu-in-contextul-promulgarii-modificarilor-legislative-privind-interzicerea-folosirii-simbolurilor-care-promoveaza-razboiul> [citată: 12.05.2022].

Opening remarks by President von der Leyen at the joint press conference with President Michel and President Macron following the informal meeting of Heads of State or Government of 10-11 [online]. Disponibil: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_1708 [citată 14.03.2022].

ORWELL, George. *1984* [online]. Disponibil: <https://www.planetebook.com/free-ebooks/1984.pdf> [citată 7.06.2021].

ORWELL, George. *Politics and the English Language* [online]. Disponibil: <http://www.public-library.uk/ebooks/72/30.pdf> [citată 23.11.2020].

PINKER, Steven. *The Blank Slate: the modern denial of human nature*, London, 2002. *Press conference with NATO Secretary General Jens Stoltenberg* [online]. Disponibil: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_192964.htm?selectedLocale=en [citat 15.03.2022].

Putin's declaration of war on Ukraine [online]. Disponibil: <https://www.spectator.co.uk/article/full-text-putin-s-declaration-of-war-on-ukraine> [citat 29.04.2022].

Russia cannot but react to risks Ukraine may go nuclear – Lavrov [online]. Disponibil: <https://tass.com/politics/1414079> [citat 29.04.2022].

Russian actions aim to save people, demilitarize, denazify Ukraine – Lavrov [online]. Disponibil: <https://tass.com/politics/1414061> [citat 29.04.2022].

Statement by NATO Heads of State and Government on Russia's attack on Ukraine [online]. Disponibil: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192489.htm?selectedLocale=en [citat 15.03.2022].

Transcriptul declarațiilor ministrului afacerilor externe Bogdan Aurescu înaintea reuniunii Consiliului de Afaceri Externe [online]. Disponibil: <https://www.mae.ro/print/58177> [citat 10.05.2022].

Ukraine: 'We need peace now' declares Guterres [online]. Disponibil: <https://news.un.org/en/story/2022/03/1113882> [citat 15.03.2022].

Ukraine's troop losses exceed 2,870, Russia's casualties equal 498 [online]. Disponibil: <https://tass.com/society/1415449> [citat 29.04.2022].

VILLAR, Constanze. *Le Discours Diplomatique*. Paris: Le Harmattan, 2008.

WITTMANN, Anna, M. *Talking Conflict: The Loaded Language of Genocide, Political Violence, Terrorism, and Warfare*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2017.

ZAHRAA, Adnan, Fadhil. The Function of Phatic Communication in the English Language. In: *English Language, Literature & Culture*, vol. 7, no. 2, 2022, p. 62-65 [online]. Disponibil: DOI:10.11648/j.ellc.20220702.13. [citat 25.05.2023].

CZU:81'42:32

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3\(321\).09](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3(321).09)

PERSISTENȚA LEXICULUI EMOTIV ÎN DISCURSUL POLITIC

Alina LOPATIUC

Doctorandă

E-mail: alina.lopatiuc@usmf.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3186-0196>

Universitatea de Stat din Moldova

The Persistence of the Emotional Lexicon in Political Discourse

Abstract

Several researchers argue that political discourse or, especially, political communication, is strategic interaction, because several actors participate in this communication, such as: a politician and the public, or a politician – a politician.

Political discourse is one of the most emotionally consistent. The emotional universe in political discourse is sometimes even exaggerated and/or false. It is represented by means such as: affective verbs, conditional-optative verbs, inverted topic, adjectives at the superlative degree. The purpose of political discourse is to manipulate the opinion of the public so that the speaker emerges a winner, to present his own opinion in a reasoned manner. The speaker's desire is to gain the public's trust, to accumulate sympathizers, to spread political ideologies in masse, most often political speech arouses controversial opinions among the public, therefore it is considered a speech with a strong degree of emotionality.

Keywords: specialised discourse, political discourse, transmitter, receiver, emotive lexicon, logos, ethos, pathos, figures of speech, modalizers.

Rezumat

Mai mulți cercetători susțin că discursul politic sau, mai cu seamă, comunicarea politică este o interacțiune strategică, deoarece la această comunicare participă mai mulți actori, cum ar fi: un politician și publicul sau om politic – om politic.

Discursul politic este unul dintre cele mai consistente sub aspect emoțional. Universul emoțional din discursul politic este uneori chiar exagerat și/sau fals. Acesta este actualizat prin mijloace lexicale ca: verbe afective, verbe la modul condițional-optativ, topică inversată, adjective la gradul superlativ etc. Scopul discursului politic este de a manipula părerea publicului astfel încât locutorul să iasă un învingător, să prezinte argumentat părerea proprie. Dorința locutorului este de a obține încrederea publicului, de a acumula

simpatizanți, de a răspândi ideologii politice în masă. De cele mai multe ori, discursul politic trezește opinii controversate în rândul publicului, de aceea este considerat un discurs cu un grad puternic de emotivitate.

Cuvinte-cheie: discurs specializat, discurs politic, emițător, receptor, lexic emotiv, logos, etos, patos, figuri de stil, modalizatori.

Discursul politic sau, mai cu seamă comunicarea politică este o interacțiune strategică, deoarece această comunicare are loc între mai mulți actori, cum ar fi: *om politic* ↔ *public* sau *om politic* ↔ *om politic*. Comunicarea se consideră interactivă, deoarece, de cele mai multe ori, atunci când se discută despre politică, întotdeauna există păreri diferite ce duc la provocări și dezbateri. Trăim într-o lume care se confruntă cu o abundență a faptelor și actelor de natură politică, cu asigurarea organizării și conducerii vieții sociale. Puterea este factorul principal în organizarea, conducerea și reglarea vieții sociale. În acest fel puterea impune ordinea la nivel social, ordine care, la rândul ei, generează fenomenul puterii. Ambele se materializează prin suportul lingvistic. Din punct de vedere pragmatic, această strategie presupune ca discursul politic, fiind performativ, să fie capabil să trezească emoții, datorită naturii orientate a acțiunii mecanismelor discursive. Dacă, de obicei, patosul este asociat cu persuasiunea și distins de logos și argumentare (identificat ca raționalitate, logică), se poate constata că argumentarea tinde să reducă la minimum posibil dimensiunea emoțională, privilegiată fiind cea rațională.

Întrucât comunicarea politică este reprezentată prin discurs, se poate susține că un discurs politic poate fi considerat orice text cu caracter politic, emis fie de o persoană politică, fie de alegători, fie de ziariști. Spre deosebire de alte tipuri de texte/ mesaje, discursul politic vizează întreaga societate (Varzari, 2010, p. 61).

Analizând discursul politic din punct de vedere lexical, Eugeniu Coșeriu identifică trei înțelesuri:

- **Lexicon politic:** terminologia referitoare la desemnarea noțiunilor și instituțiilor politice (specifice fiecărei țări în parte);
- **Metodă de aplicare:** utilizarea lingvistică determinată de ideologiile și atitudinile politice; acoperind toate modalitățile în care este folosit limbajul, modalități subiective orientate spre fapte lingvistice suplimentare, modalități determinate de atitudinile adoptate de către vorbitori, prin utilizarea cuvintelor față de obiectele desemnate;
- **Utilizarea limbajului în „bucăți discursive”/„texte” politice,** observând trăsăturile lingvistice specifice ale unui asemenea tip de text.

Cuvintele își pot schimba sensul după poziționarea celor care le folosesc (Roșca, 2004, p. 142).

Referindu-ne la spectrul lingvistic emotiv al discursului politic, identificăm mai multe elemente din câmpul lexical al emoțiilor, iar cele prin care se actualizează *frica* și *furia* sunt cele mai des explorate în configurarea mesajului. Construirea unui discurs al fricii în domeniul politicii este un loc comun în politica contemporană. Sunt folosite diferite strategii pentru a induce sentimentul de frică în rândul receptorilor mesajului (prin utilizarea strategiilor de personalizare a emoției cu poziție de subiect la nivelul expresiei – „panica ne bate la uși”, „privim cu groază suferințele din țara vecină, Ucraina” etc.) astfel că, în final, se identifică subiectul vizat cu frica. Furia funcționează într-un mod diferit în politică, aducând în același timp beneficii politice comparabile.

Actualmente, se propune reconsiderarea locului lexicului emotiv în discursul politic și se analizează modul în care inducerea sentimentului de furie poate deveni un instrument politic. Evident că emoțiile nu sunt un „fenomen” cu care politica oficială trebuie să se ocupe pentru a limita mișcările de masă. Discursul politic nu are ca scop doar limitarea, ci (re)orientarea dinamicii sociale prin mobilizarea persoanelor nemulțumite, care există întotdeauna, și care experimentează o astfel de emoție.

Atât emoțiile pozitive, cât și cele negative pot fi împărtășite, dar ambalarea lexematică a emoțiilor de bază, cum ar fi *frica*, *furia*, *bucuria*, *tristețea* este esențială. Frica și furia notează un scor bun de împărtășire din ambele puncte de vedere, cel al alegerii experimentatorului și cel al capacității de empatie a interlocutorului: interlocutorii „oglesc” cu ușurință aceste emoții în timpul procesului de partajare a informației. „Principiul împărtășirii” evidențiază sensibilitatea socială la narativul emoțiilor, diseminând frică și furie. De asemenea, creează o traiectorie clară dinspre emoții spre evenimente și conferă discursului un rol crucial în circuitul și reprezentarea emoțiilor. Discursul politic valorifică pur și simplu o situație, folosind principiile de bază ale procesului de transmitere a emoțiilor: limbajul adecvat și emoția potrivită.

Prezintă interes analiza discursului politic din punctul de vedere al limbajului folosit în funcție de condițiile sociale de comunicare și de intențiile persuasive formulate explicit, dar mai ales, implicit de către actorii politici (Greimas, 2002, p. 159). Vom insista și cu referire la acest tip de discurs specializat să reliefăm spectrul lexical emotiv capabil să genereze sentimentele și atitudinile scontate de emițător și pliate pe demersul politic promovat. Pentru a face o analiză amplă și minuțioasă a universului emoțional din discursul politic, am ales câteva discursuri ale președintei Maia Sandu, pe care le-am analizat prin prisma emotiologiei. Am identificat fragmente bine structurate sintagmatic, cu un puternic impact emoțional asupra receptorilor.

Considerăm că o politică **corectă** se realizează atunci când **oamenii onești, dedicați** cauzei, susțin și fac să progreseze statele și comunitățile în fruntea cărora se află. Astfel, am selectat pentru analiza discursului specializat din acest domeniu câteva discursuri ale Maiei Sandu, Președintă a Republicii Moldova, cu destinatari-țintă diferiți: populația țării, Parlamentul European, participanții la summitul de la Bucea, Ucraina (1 aprilie 2023) [Discursurile 1, 2, 3, 4].

Unele discursuri sunt antirăzboinice, în care sunt vizate crime împotriva umanității, comise pe pământul ucrainean, discursuri împotriva violenței, brutalității și agresiunii. Conform opiniei cercetătorilor avizați în domeniu, tematica discursului politic poate fi pozitivă sau negativă. Pozitivă este atunci când emițătorul vorbește astfel încât își pune în valoare calitățile sale. Discursul negativ este acel care are ca scop criticarea oponentilor politici. Respectiv și limbajele, și mijloacele utilizate vor avea conotații pozitive sau negative.

Discursurile politice își proiectează un puternic cadru afectiv prin utilizarea lexemelor ce vizează afecte, prin denominarea emoțiilor propriu-zise:

- „Dar le scapă esențialul: replica lor înseamnă **slăbiciune și frică**, iar pentru mine – dovada că trebuie să continui.”
- „Când poți spune ce crezi **fără să ai de suferit** din cauza asta. Când nu ajungi la închisoare pentru că pledezi pentru pace și te opui războiului. Sau pentru că critici guvernarea.”
- „De multe ori, cei din linia întâi, care luptă pentru libertate, nu mai ajung **să se bucure** de ea. Plătesc cel mai scump preț. Ei au luptat pentru libertate. Noi o trăim.” [Discursul 2].

La baza discursurilor stau principii sau reguli care ghidează emițătorii. Astfel, pornind de la *Retorica* lui Aristotel (*Logos, Ethos, Pathos*), prezentăm următoarea schemă:

	Concepte ale retoricii	Scopul emițătorului
Logos	Argumente de ordin conceptual: – prezentarea adevărului pur; – dorința emițătorului de a-și atinge scopurile; – coerența gândurilor; – argumente de ordin practic (punerea în aplicare a ideilor).	– Argumente eficiente și convingătoare, care se referă la obiective dezirabile, dar cu conținut vag; – rațiune conceptuală <i>versus</i> rațiune politică
Ethos	– Interesul general; – structurile și metodele standard de funcționare a persuasiunii; – cadrul conceptual.	– Echilibrul universal dintre obiectivele dezirabile și conținutul vag; – competență, imparțialitate, independență; – demers științific.
Pathos	– În situații de criză sau situații de eșec; – în cazul amenințărilor sau acuzațiilor.	– O sursă de emoții puțin studiată de cercetători.

Tab. 1 Schema discursului politic după Aristotel [Discursul 1].

De cele mai multe ori, liderii politici încearcă să manipuleze opinia publică a interlocutorilor, dar mai cu seamă a publicului-țintă, în aceste cazuri oratorii spun ceea ce vrea să audă publicul vizat, însă nu ceea ce cred cu adevărat. De obicei, actele de manipulare au predispoziții comportamentale care determină desfășurarea acestui proces. Atitudinile pot avea o justificare cognitivă, una afectivă și au o finalitate comportamentală. Intenția emițătorului este de a manipula publicul și de a genera o atitudine favorabilă a receptorului în raport cu mesajul discursului. Intenția interlocutorilor este de a recepționa mesajul discursului cu un spirit critic.

Obiectele manipularii pot fi diverse: valori, coerciție, vocabular etc. Vocabularul emoțional cuprinde mai multe categorii de lexeme, acestea fiind clasificate gramatical și semantic. Pronumele *noi* folosit în loc de *eu* întotdeauna va insufla o mai mare încredere publicului, implicând presupuziții de felul: locutorul se asociază colocutorilor, împărtășește aceleași idei și promovează aceleași valori. Din această categorie fac parte și astfel de secvențe discursive:

- „**Eu am încredere** în Moldova. **Sunt sigură** că **avem șansa să construim** un stat european, unde oamenii trăiesc în libertate și bunăstare. Vreau ca și cetățenii noștri să aibă încredere în Moldova și în puterea **noastră** ca țară de a ne ridica.”; „Împreună, **noi putem** face multe. **Noi avem** nevoie unii de alții, pentru a face ordine și pentru a construi o țară bună pentru toți.” (*Discursul Maiei Sandu în calitate de Președinte al R. Moldova investit oficial în funcție*) [Discursul 2].

Numeralele folosite într-un discurs au funcția de a insufla încredere, căci, atunci când o persoană operează cu cifre concrete, el pare a fi bine inițiat în subiectul discutat și demersul este mai convingător.

- „Proiectul nostru de țară și obiectivul nostru este ca Moldova să fie, până în **2030**, membru cu drepturi depline al familiei europene.”; „Avem datoria să muncim pentru ca toți copiii Moldovei să fie fericiți, iar cei care se nasc azi să meargă **în clasa întâi** ca cetățeni europeni.” [Discursul 3].

Dacă e să ne referim la clasa lexico-gramaticală a verbelor, constatăm că limba română dispune de o serie de verbe ce desemnează emoții: *a se bucura*, *a iubi*, *a râde*, *a plânge*. O altă serie o formează verbele derivate de la substantive ce desemnează emoții: *tristețe* → *a se întrista*, *furie* → *a se înfuria*, *surpriză* → *a surprinde* etc. Și mai des întâlnim expresii verbale care nuanțează câmpul semantic respectiv: *a fi bucuros*, *a fi trist*, *a-i fi frică*, *a fi surprins*, *a fi fericit*, *a fi necăjit*, *a fi furios*, *a fi nemulțumit*, *a fi supărat* etc.

- „Vreau ca toți pensionarii să aibă o bătrânețe asigurată, fără să **le fie frică** de ziua de mâine.” [Discursul 5].

- „Avem datoria să muncim pentru ca toți copiii Moldovei să fie fericiți, iar cei care se nasc azi să meargă în clasa întâi ca cetățeni europeni.” [Discursul 3].
- „Sunt una dintre voi, un om simplu, o fiică a acestei țări, care a intrat în politică **supărată** de nedreptatea din jur și de corupția care sufocă întreaga țară.” [Discursul 5].

Persistența lexicului emotiv într-un discurs politic oferă certitudinea că locutorul este sincer în comunicare. Sinceritatea este abordată ca o condiție a unui act de vorbire eficient. Sinceritatea definește cerințele referitoare la convingeri, sentimente, intenții ale emițătorului care sunt considerate adecvate pentru un anumit tip de act discursiv. Charles-Maurice de Talleyard consideră că limbajul nu servește pentru a exprima, ci pentru a ascunde gândirea.

Discursurile la care facem referință sunt relevante prin mesajele bine structurate și încărcate emoțional. Discursul Președintei Maia Sandu la Summitul Bucea, Ucraina (1 aprilie 2023) se prezintă ca o probă de condensare emoțională. Dintre cele 527 de cuvinte ale discursului, avem 21 de substantive, 7 adjective, 6 verbe, 8 expresii marcate [+ emotivitate]. Unul dintre acestea a produs o serie flexionară și derivativă: *brutal – brutalitate – brutalități*. Prin elementele lexicale selectate din acest discurs, corelate cu emoțiile din cercul lui Plutchik, se identifică o dominantă semantică pe care se centrează mesajul din discurs, și anume: *dezaprobare și condamnare*. Eficiența mesajului sporește datorită concentrației maxime a elementelor lexicale marcate emotiv. Le-am plasat în tabelul de mai jos, organizându-le în funcție de clasa lexicogramaticală și de orientarea pragmatică a lor.

Substantive	Adjective	Verbe	Adverbe	Figuri	Modalizatori
1	2	3	4	5	6
<i>crime</i> [+ furie]	<i>distinși</i> [+ admirație]	<i>este șocată</i> [+ furie]	<i>suntem alături</i> [+ vigilență]	simboluri ale brutalității: <i>Bucea, Babi Yar,</i> <i>Holodomor</i> [+ furie]	<i>din păcate</i> [+ remușcare]
<i>brutalitatea</i> [+ teroare]	<i>curajoși</i> [+ admirație]	<i>am sperat</i> [+ dezamăgire]		Metaforă: <i>Europa –</i> <i>proiect al păcii</i> <i>– o familie</i> [+ optimism]	<i>trebuie</i> [+ anticipație]
<i>respectul</i> [+ admirație]	<i>solidari</i> [+ interes]	<i>nu suferim</i> [+ tristețe]		Expresie: <i>ne-a</i> <i>lăsat fără</i> <i>replică</i> [+ uimire] [+ dezgust]	<i>fără rezerve</i> [+ acceptare]

1	2	3	4	5	6
<i>agresor</i> [+ agresivitate]	<i>violente</i> [+ teroare] [+ tristețe]	<i>să fie pedepsite</i> [+ dezaprobare]		<i>oameni buni care nu fac nimic (expresie)</i> [+ dezaprobare]	
<i>sacrificiul</i> [+ dragoste]	<i>brutal</i> [+ teroare] [+ tristețe]	<i>să fie corectată</i> [+ vigilență]		<i>Bucea – o scenă îngrozitoare a crimei (metaforă)</i> [+ furie] [+ înfiorare]	
<i>eroilor</i> [+ admirație]	<i>cel mai întunecat moment</i> [+ mâhnire] [+ tristețe]	<i>va urmări penal</i> [+ vigilență]		<i>Слава України!</i> [+ încredere]	
<i>ucidării</i> [+ teroare]	<i>dedicate</i> [+ meditație]				
<i>distrugerii</i> [+ teroare]					
<i>responsabilitate</i> [+ vigilență]					
<i>victimă</i> [+ teroare]					
<i>agresorii</i> [+ agresivitate]					
<i>instigatorii</i> [+ teroare]					
<i>neputincios</i> [+ remușcare]					
<i>nedreptate</i> [+ dezaprobare]					
<i>tribunal internațional</i> [+ vigilență]					
<i>agresiune</i> [+ agresivitate]					
<i>hotărârii</i> [+ încredere]					
<i>victoria</i> [+ bucurie]					
<i>pacea</i> [+ seninătate]					
<i>dreptatea</i> [+ încredere]					

Tab. 2. Elemente lexicale marcate emotiv

Dozarea lexicului afectiv și dispunerea lui în acest discurs se realizează gradual, direcționarea semantică pornind de la seme cu o conotație negativă (furie – 4, înfiorare – 1, teroare – 7, agresivitate – 4, dezaprobare – 2, dezgust – 1, remușcare – 1, tristețe – 4) spre cele care denotă vigilență, încredere și optimism (vigilență – 5, încredere – 3, bucurie – 1, seninătate – 1, optimism – 1).

Examinând demersul ideatic al discursurilor Președintei Maia Sandu, constatăm ancorarea lor în realitate și determinarea de a acționa în beneficiul țării, încrederea și optimismul în realizarea obiectivelor trasate. Astfel, în primul ei discurs în calitate de președinte al R. Moldova investit oficial în funcție, lexemul *încredere* cu marca [+ emotivitate] este reiterat de 11 ori. Acest sentiment este suplimentat de alte lexeme care se înscriu în câmpul lexical dat: *optimism, interes, fericire, entuziasm, victorie* etc.

Credibilitatea discursivă se întemeiază și pe exprimarea cu preponderență a acțiunilor prezente și viitoare prin verbe la modul indicativ, adică acțiuni reale. În calitate de emițător, își manifestă îngrijorarea, dar și convingerea că a ales calea corectă.

- „Sunt conștientă că **nu va fi ușor**. Sunt conștientă că **lucrurile nu vor fi perfecte**. Însă **pășesc cu încredere** pe această cale a schimbării în bine.” [Discursul 4].
- „Vin astăzi în fața dumneavoastră, **cu respect, responsabilitate și încredere**, pentru a porni împreună pe un drum nou. Victoria din aceste alegeri nu este a mea, ci a voastră, dragi cetățeni, pentru că niciodată într-o țară cu problemele Moldovei un om ca mine n-ar fi ajuns președinte fără **entuziasmul, implicarea și perseverența** voastră.” [Discursul 5].

Cunoscând situația și împrejurările în care a fost rostit acest discurs, atitudinea cititorului va fi cu totul alta, fiind modificată de factori externi care apar la nivel de subconștiință.

Atmosfera dorită de Maia Sandu este una de liniște și pace, aceasta ne sugerează starea afectivă pe care o dorește, o stare de calm, dar și de îmbărbătare, adică de curaj.

Dorința este actualizată în discurs de verbul *a vrea*, care aici funcționează ca un legământ. Într-un singur alineat acesta se reia anaforic de șapte ori: „**Vreau** un stat orientat către oameni și viitor, care e prezent din centrul Chișinăului până în cel mai mic sat al Moldovei, cu infrastructură la calitate europeană.”; „**Vreau** educație de calitate pentru fiecare copil și oportunități pentru fiecare tânăr.”; „**Vreau** ca toți pensionarii să aibă o bătrânețe asigurată, fără să le fie frică de ziua de mâine.”;

„**Vreau** să refacem **încrederea** cetățenilor în propria țară. Astăzi 1 din 3 moldoveni ne privesc de la mii de km distanță.”; „**Vreau**, ca într-o zi, să putem spune cuvântul „acasă” nu doar **cu dor**, ci cu **seninătatea și bucuria** de a ne afla acolo unde vrem să fim.”; „**Vreau** ca orice copil, născut într-un sat din Fălești sau Ocnița, sau Taraclia să știe că poate deveni orice, prin muncă, bun-simț și susținere din partea societății.” [Discursul 5].

Acest curaj are menirea de a asigura publicul despre seriozitatea intențiilor și importanța lucrurilor care se vor întâmpla în continuare. Se dorește dreptate și condamnarea nedreptăților: „Trăim vremuri foarte grele. Ne-a prins pandemia cu un stat slab, **distrus** de atacurile interminabile ale grupărilor corupte, un stat incapabil să-și îndeplinească datoriile de bază față de cetățeni. Un stat care nu le mai poate asigura oamenilor bolnavi acces la servicii medicale, care i-a lăsat pe medici singuri în fața crizei, care nu a făcut nimic ca să salveze economia și locurile de muncă. Și, de parcă asta nu ar fi **suficient de grav**, în plină criză sanitară și economică, suntem supuși, din nou, unui **atac violent** din partea corupților.” [Discursul 5].

Ca registru specific, limbajul politic a reușit să se dezvolte și să-și aplice propriul set de trăsături lingvistice, în același timp, este singurul tip de limbaj specializat care împrumută structuri din toate celelalte registre (de exemplu, limbajul care reprezintă puterea politică poate utiliza structuri din toate celelalte limbi care reprezintă puterea legislativă, puterea economică, judiciară ș.a.m.d.), iar aceasta îi conferă caracter distinctiv și complex. Nu există categorii de „limbaj politic bun” sau „limbaj politic rău”, întrucât limbajul pare să ofere doar structurile lingvistice specializate, aplicate într-un asemenea tip de discurs, neputând să acopere situațiile, contextele sau intențiile emițătorului.

Astfel, pentru o mai mare claritate a demersului nostru interpretativ, ne vom axa pe definițiile emoțiilor coroborate cu circumstanțe concrete de actualizare a mesajului, din care disociem impactul scontat asupra receptorului.

Rușine. Rușinea este considerată o emoție inferioară, de lipsă de demnitate, prin urmare, emițătorul prin utilizarea lexemului *rușine* tinde să critice, într-un mod cât mai dur, mijloacele prin care se promovează interesele meschine ale unor politicieni. „Sfidând voința alegătorilor și ignorând drama prin care trec sute de mii de moldoveni, politicieni care nu se pot desparti de fotolii își promovează cu **nerușinare** interesele lor meschine și încearcă să compromită orice șansă a țării de a ieși din criză.” [Discursul 4].

Mândrie. Mândria este un sentiment caracterizat prin încredere în calitățile proprii care creează o senzație de mulțumire, de satisfacție, de plăcere și de

bucurie. Locutorul își exprimă sentimentul de mândrie prin elogierea celor care au luptat pentru țară și pentru popor. De cele mai multe ori, atunci când într-un discurs se face apel la figuri ale personalităților remarcabile, se activează elementul persuasiv, deoarece personalitățile sunt un model de urmat pentru a deveni mai buni, mai demni de respect. „În cel mai întunecat moment pentru Ucraina, față în față cu o invazie militară rusă la scară largă, ați fost nevoiți să luați armele și să luptați cu agresorul. **Curajul** poporului ucrainean și **sacrificiul** de sânge al eroilor ne-au lăsat fără replică. Unul dintre aceștia, **Oleksandr Mațievski**, s-a născut în Moldova.” [Discursul 2]; „Ca președinte, vă voi sluji cu încredere și am să mă uit în ochii voștri așa cum m-am uitat de fiecare dată în ochii părinților mei: cu recunoștință, cu onestitate și cu ambiție. Vreau să fim cu toții mândri de cum va arăta Moldova peste patru ani.” [Discursul 5].

Iubire. Iubirea este considerată a fi un sentiment complex. În discursul Maiei Sandu, iubirea invocată este cea față de Patrie și de popor. Acest sentiment transpare:

- **din adresările Președintei:** „Îi salut **cu drag** pe cei de la Nordul Moldovei până la Sud. Îi salut **cu drag** pe cei din centrul Moldovei.” [Discursul 3].
- **din iubirea față de patrie:** „Încăpem cu toții pe **această palmă de pământ dragă inimilor noastre.**” [Discursul 3].
- **din iubirea față de aproapele său:** „Toți vor să-și poată crea familia acasă, să crească copii în locurile natale și să aibă un trai bun alături **de cei mai dragi oameni.**” [Discursul 3].
- **din iubirea față de oameni:** *Dragi cetățeni, vă iubesc* pe toți deopotrivă [Discursul 5].

În unele cazuri iubirea e corelată cu sentimentul de compasiune față de cei care au căzut drept jertfe ale situației, tinerii care au luptat pentru țară, fiind plini de viață, adică de iubire, bunătate și energie.

Bucurie. Bucuria este o emoție pozitivă, iar în discursurile analizate bucuria se pliază pe perspectiva de a deveni țară europeană, înfruntând toate provocările întru realizarea oportunităților ce ni se deschid. Acest mesaj domină tot discursul. O astfel de manifestare a emoției de bucurie este firească, este o stare de mulțumire împărtășită cu semenii, un sentiment de împlinire sufletească. Secvențele discursive de mai jos sunt concludente în acest sens: „Avem pentru ce să ne apreciem – suntem un popor plin de omenie, punem preț pe dreptate și suntem strâns legați unii de alții prin puterea comunității

și a oamenilor care au trecut prin greutăți și **bucurii** împreună.”; „Ne unește speranța că peste 7 ani ne vom uita în ochii copiilor Moldovei **mândri** de deciziile noastre și vom vedea **optimism** și **bucurie**.” [Discursul 3].

Fericire. Fericirea, fiind o emoție pozitivă, la fel ca și bucuria, este abordată ca una posibilă pentru poporul nostru în marea familie europeană. Identificăm această emoție în următoarele secvențe din discursul analizat: „Ne unește credința că moldovenii merită să fie **fericiți** la ei acasă și să-și decidă singuri soarta.”; „Avem datoria să muncim pentru ca toți copiii Moldovei să fie fericiți, iar cei care se nasc azi să meargă în clasa întâi ca cetățeni europeni.”; „Să vorbim despre Uniunea Europeană cu rudele, prietenii, colegii, vecinii. Să le spunem că Moldova europeană înseamnă pace, bunăstare, siguranță, înseamnă școli europene, spitale europene, drumuri europene. Înseamnă libertate de gândire și de acțiune. Înseamnă să poți trăi fericit la tine acasă.” [Discursul 5].

Prin urmare, concluzia care se impune în urma analizei noastre este că în discursul politic emițătorul operează cu o gamă largă de lexeme cu încărcătură afectivă puternică, ce poate dezvălui intenția locutorului și persuadea interlocutorii. Pentru ca receptorul să decodifice adevărata idee și dorință a emițătorului, ultimul trebuie să selecteze cu atenție procedeele conative, să pună miza pe aspectele care-l preocupă pe interlocutor și pe starea emotivă a acestuia. Eficiența discursivă, în acest caz, se măsoară în doze de credibilitate, în număr de simpatizanți câștigați și de părtași la acțiune prin inocularea ideilor asumate. E de menționat și faptul că discursul politic are un grad sporit de manipulare, iar această manipulare poate avea la bază, pe lângă alte tehnici, apelul la emoții și utilizarea persistentă a lexicului emotiv în discurs. Persistența lexicului afectiv în discursul politic oferă receptorilor posibilitatea de a se alinia emițătorului, trăind aceleași emoții, experimentând aceleași stări, prin urmare, acceptând ideile mesajului transmis.

Referințe bibliografice:

GREIMAS, Algirdas Julien. *Sémantique structurale, recherche de méthode*. Éditeur: Presses Universitaires de France, 2002.

ROȘCA, Luminița. *Producția textului jurnalistic*. Iași: Polirom, 2004.

VARZARI, Elena. Aspecte pragmatice ale titlului de text. În: *Studia Universitatis*, nr. 10 (40), 2010.

ZAKARYIA M.R., CHOJIMAH N., NURHAYANI I., Rhetoric and Discourse in Political Speeches [online]. Disponibil: https://www.researchgate.net/figure/Aristotles-Theory-of-Rhetoric-as-cited-in-Griffin-2012_tbl2_338552105 [citat 20.05.2022].

Discursuri:

1. *Discursul Președintei Maia Sandu cu prilejul Zilei Independenței Republicii Moldova* [online]. Disponibil: <https://presedinte.md/rom/discursuri/discursul-presedintei-maia-sandu-cu-prilejul-zilei-independentei-republicii-moldova> [citată 12.06.2023].

2. *Discursul Președintei Maia Sandu la Summitul Bucea, Ucraina* [online]. Disponibil: <https://presedinte.md/rom/presa/discursul-presedintei-maia-sandu-la-summitul-bucea-ucraina> a [citată 12.06.2023].

3. *Discursul Președintelui Republicii Moldova, Maia Sandu, la Adunarea pentru Europa* [online]. Disponibil: <https://presedinte.md/rom/discursuri/discursul-presedintei-republicii-moldova-maia-sandu-la-adunarea-nationala-moldova-europeana> [citată 12.06.2023].

4. *Mesajul Președintei Maia Sandu, Adunarea „Moldova europeană”: „Ieri, 21 mai 2023, am fost o mare familie europeană!”* [online]. Disponibil: <https://presedinte.md/rom/presa/mesajul-presedintei-maia-sandu-dupa-adunarea-moldova-europeana-ieri-21-mai-2023-am-fost-o-mare-familie-europeana> [citată 12.06.2023].

5. *Mesajul Președintei Republicii Moldova, Discursul inaugural al Președintelui Republicii Moldova, Maia Sandu* [online]. Disponibil: <https://presedinte.md/rom/discursuri/discursul-inaugural-al-presedintelui-republicii-moldova-maia-sandu> [citată 12.06.2023].

CZU:811.111'373.7

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3\(321\).10](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3(321).10)

TRASEE LINGVISTICE ȘI EXTRALINGVISTICE ALE FRAZELOGISMELOR CU COMPONENTĂ SOMATICĂ ÎN LIMBA ENGLEZĂ

Olga PASCARI

Doctorandă

E-mail: opascari@ulim.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7083-4268>

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Linguistic and Extra-Linguistic Factors of Somatic Idioms in English

Abstract

As an essential part of the general vocabulary, idioms reflect the environment, life, history, and culture of the native speakers, and are closely associated with their innermost spirits and feelings. The question emerges that these idioms could have had both linguistic and extra-linguistic factors that could have influenced their appearance.

In this article we aim at examining both linguistic and extra-linguistic features and ways of somatic idioms emergence in the English language. To be explicit we will compare English somatic idioms having different human part body key words to various body parts with somatic expressions of the same nature in the Romanian language.

Keywords: vocabulary, idiom, human body parts, linguistic and extra-linguistic factors, semantic evolution and somatic idiom.

Rezumat

Ca parte esențială a vocabularului general, frazeologismele reflectă mediul, viața, istoria și cultura vorbitorilor nativi și sunt strâns asociate cu spiritele și sentimentele lor cele mai diverse. Apare următoarea întrebare: aceste expresii cu caracter idiomatic ar fi putut avea atât trasee lingvistice, cât și extralingvistice care ar fi putut influența apariția lor?

În acest articol ne vom axa pe caracteristicile lingvistice și pe modalitățile de apariție a expresiilor frazeologice cu componentă somatică în limba engleză. Pentru a atinge scopul urmărit, ne propunem analiza unor expresii cu componente ce denumesc părți ale corpului/expresii somatice din limbile engleză și română.

Cuvinte-cheie: vocabular, idiom, părți ale corpului uman, traseu/parcurs lingvistic și extralingvistic, evoluție semantică, somatism, frazeologism, expresie frazeologică.

Cunoașterea oricărei limbi presupune însușirea vocabularului fundamental, cunoașterea substanțială a normelor lexico-semantică și lexico-frazeologice și

memorarea tiparelor sintactice de construcție a discursului. Chitra Fernando reiterează că nici un traducător sau profesor de limbă, dacă are ca scop o utilizare naturală a limbii țintă, nu își poate permite să ignore idiomatismele (cf. Chitra Fernando, 1996). Chiar dacă cineva cunoaște prin excelență toate aceste postulate, el va putea înțelege mai bine limba nou însușită și o va putea vorbi mai nuanțat și mai expresiv numai dacă în procesul de asimilare a vocabularului, alături de lexemele propriu-zise, va însuși îmbinările lexicale fixe sau/și relativ fixe. Dintre acestea, cele mai frecvent folosite sunt unitățile frazeologice. În ciuda realizării unor cercetări serioase ale lingviștilor privind domeniul îmbinărilor lexicale fixe și chiar a obținerii unor rezultate notabile (în special datorită contribuției lui Theodor Hristea (1984) în domeniul frazeologiei), efectele insuficienței precizării conceptuale se observă cu ușurință în modul în care lexicografii selectează etichetează și analizează diversele îmbinări lexicale fixe.

Evoluția societății și schimbările care se produc în realitatea înconjurătoare presupun și modificări continue ale mijloacelor de expresie verbală în limbă. Drept urmare, limba cu microuniversul ei frazeologic este un fenomen foarte complex, susceptibil la evoluție și schimbare, care se derulează foarte încet și conduce la apariția unor cuvinte și îmbinări noi, a unor structuri sintactice identice sau asemănătoare cu cele tradiționale. În dinamica ei neîntreruptă, limba își sporește mijloacele pe care le are la îndemână, pentru a exprima mai clar, concis și expresiv ideile și sentimentele. Totodată, limbajul frazeologic este principalul mijloc de exprimare a spiritualității umane la nivelul căreia se păstrează, ca într-un tezaur, atât specificul, cât și toate modificările intervenite în mentalitatea unui popor de-a lungul timpului. Este important să conștientizăm că vocabularul este un sistem structurat care dispune de organizare proprie și că unitățile lui nu există izolat, ci sunt în corelație și în conexiune cu celelalte elemente și micro sisteme ale limbii.

Cum bine se știe, o limbă este supusă cercetării sub aspect diacronic, adică în plan istoric/evolutiv, și sub aspect sincron, adică studiindu-se starea ei actuală. Cercetările istorice au o importanță deosebită în limbă, întrucât cu ajutorul lor se stabilesc și se precizează multe fapte glotice. Însă nu mai puțin importante sunt cercetările faptelor actuale de limbă, printre care menționăm aspectul dinamic al lexicului (cf. Vulpe, 2012). Reputatul lingvist Eugeniu Coșeriu consideră că aceste modificări au apărut din cauza resurselor potențiale ale limbajului și, desigur, ca rezultat al caracterului ei variabil. Este esențial ca aceste schimbări să nu încalce regulile de bază ale limbii. Dar putem asista la unele modificări care duc la deplasări în structura limbii (cf. Coșeriu, 1996).

Cercetătorii contemporani, printre care și Ludmila Zbanț, consideră că „unitățile frazeologice completează reușit lista instrumentelor ce servesc la

îmbogățirea comunicării intra- și interglotice cu elemente afective, atribuindu-i astfel un caracter mai atractiv și nuanțat” (2009, p. 72-76). Întrucât problema apariției unităților frazeologice nu a fost pe larg discutată, vom examina, în cele ce urmează, sensul unor frazeologisme cu componentă somatică, precum și a variațiilor/variantelor acestora, apelând la teoriile și studiile referitoare la structura și utilizarea lor. Vom releva importanța utilizării expresiilor frazeologice cu componentă somatică și funcționalitatea lor în limba engleză. Un interes deosebit îl prezintă modul de asociere a lexemelor în cadrul expresiilor frazeologice și identificarea existenței expresiilor frazeologice echivalente în limba maternă, precum și motivarea apariției lor, clasificările potrivit motivației. Cercetătoarea Angela Savin-Zgardan subliniază: „La baza clasificării conform motivației extralingvistice propunem principiul originii: UPS (unitățile polilexicale stabile) indigene și generale. De USP indigene țin cele ce aparțin câmpurilor funcțional semantice: viața cotidiană, profesii și meserii, faună, domeniu militar, fenomene ale naturii, noțiuni tabu. USP generale se clasifică în cele ce au pătruns în limbă pe cale cultă: biblice, mitologice, bazate pe realitățile istorice” (cf. Savin-Zgardan, 2019a).

În continuare, ne propunem să comparăm expresiile somatice din limba engleză care au drept cuvinte-cheie diverse părți ale corpului cu expresiile somatice corespunzătoare din limba română. Este important de a cunoaște tipul de coeziune a elementelor componente, modul corect de utilizare a expresiilor frazeologice somatice cu semantica lor, cu modul de ajustare la contextul adecvat și utilizarea lor propriu-zisă. Lexemele din nomenclatura anatomică cel mai des utilizate în componența expresiilor frazeologice somatice din limba engleză sunt următoarele: *arm, back, belly, eye, cheek, ear, face, finger, foot/feet, hair, hand, head, heart, heel, knee* etc.

Vom începe prin a supune analizei expresiile idiomatice care au la bază cuvântul *cheie* „cap”. Autorii lucrării „English Idioms in Use”, Felicity O’Dell și Michael McCarthy, menționează că *head* este utilizat într-un număr impunător de expresii idiomatice ce au legătură cu emoțiile, dar și cu starea de a fi calm și a deține controlul (O’Dell, McCarthy, 2009).

Să examinăm evoluția semantică a expresiei somatice:

- *cry one’s eyes out* care semnifică „a plânge amarnic, a hohoti de (în) plâns” care se întâlnește în engleza secolului al XVI-lea, inducând că suvoiu de lacrimi pare să scoată ochii din orbite celui care plânge mult: *watching her house tumbling down cried her eyes out* „văzând cum i se prăbușește casa, el plângea în hohote”.

Lexemul „face” este mai puțin productiv, dar totuși îl întâlnim în unele expresii frazeologice somatice, de exemplu:

- *on the face of things* – rom.: *la prima vedere*;
- *to show one’s face* – rom.: *a apărea în public*.

O mică incursiune „istorică” trebuie făcută pentru a arăta evoluția idiomurilor și a demonstra de ce unele dintre ele sunt opace, pe când semantica altora este transparentă pe baza dovezilor sincronice, nu a celor diacronice. „Lucrul de importanta primordială este statutul contemporan al idiomului; aprecierile diacronice asigură dovezi utile, dar de o importanță minoră”, menționează Olga Pascari (2020, p. 283-290).

Cu referire la procesele menționate, Angela Savin-Zgardan subliniază: „Cercetarea proceselor pe care le suportă unitățile polilexicale stabile pe parcursul evoluției sale semantice are o evidentă importanță pentru soluționarea problemelor teoretice ale frazeologiei, în special pentru fundamentarea științifică a esenței semantice a UPS, căci, UPS apar, se dezvoltă și mor, în special, sub influența factorilor semantici” (cf. Savin-Zgardan, 2019b).

Să purcedem deci la examinarea evoluției semantice a expresiilor frazeologice cu componentă somatică.

Expresii frazeologice cu componenta somatică **face** „față”.

O expresie frazeologică având în structura sa somatismul *face* (dar, surprinzător, nu este un substantiv, ci un verb) este *to face the music* și semnifică „a înfrunta critica sau greutățile fără crâcnire, a răspunde, a plăti cuiva”. Aceasta este pe larg răspândită cu sensul „a face față unei situații, a accepta consecințele unei acțiuni întreprinse, a-și asuma responsabilitatea faptelor”: *I knew I committed a blunder and I was readt to face the music* („Știam că am făcut o gafă și eram gata să înfrunt critica”). Expresia a apărut mai întâi în engleza americană, fiind menționată de scriitorul J.F. Cooper, în 1851 și, mai târziu, în 1857, într-o publicație a vremii. Originea acestei expresii somatice își poate trage originea din următoarele circumstanțe:

a. Atunci când un muzician sau chiar un actor apare pe scenă, el nu se confruntă numai cu reacțiile publicului, ci și cu muzica, și cu orchestra care se află în fața lui (*face*), plus, tracul artistic pe care îl are practic orice interpret, înainte de a-și face apariția în fața publicului larg;

b. un militar exclus din rândurile armatei pentru comiterea unei abateri majore iese din cazarmă sub bătaia tobelor, în timp ce se anunță ce a făcut, iar insigna militară îi este ruptă de pe tunică.

Expresiile frazeologice cu componenta somatică **finger** „deget” au o utilizare mai largă. De ex.:

- *to be finger and thumb* – rom.: a fi prieteni nedespărțiți;
- *to put the finger into smb`s pie* – rom.: a se amesteca în treburile altcuiva;
- *to cross one`s finger* – rom.: a ține pumnii;
- *to slip between one`s fingers* – rom.: a-i scăpa printre degete.

Expresiile frazeologice somatice formate cu lexemul *foot/feet* „picior; talpă” au la baza lor un număr considerabil de verbe și o aplicabilitate înaltă. Ex.:

- *to get off on the wrong foot* – rom.: *a călca cu stângul, a produce o impresie proastă*;
- *to have one foot in the grave* – rom.: *a avea un picior în groapă* (stilul neutru);
- *to have the ball at one's feet* – rom.: *a fi cu picioarele pe pământ* (stilul literar);

Este important de menționat că „alături de aplicarea scenariului cognitiv prototipic, un studiu al conceptului trebuie să includă și analiza semică a lexemului ce denumește conceptul, valența lui lexicală, analiza etimologică a lexemului și schimbarea de sens a acestuia, prezentată în ordine cronologică. În cazul expresiilor frazeologice cu componentă somatică, analiza etimologică este și mai pertinentă, deoarece aceste mijloace sunt specifice unei culturi și sunt legate de anumite situații sau scenarii din etnia de unde provin” (O'Dell, McCarthy, 2009, p. 86-95). Din acest considerent ne-am propus să cercetăm parcursul etimologic al unor expresii somatice engleze, pentru a analiza evoluția lor semantică.

Un frazeologism cu componentă somatică ce are la bază lexemul *foot* este *an itching foot*, cunoscând o evoluție semantică interesantă. Acest frazeologism somatic este folosit cu precădere în engleza americană pentru a indica dorința cuiva de a călători: *He has an itching foot to go to Australia although he has just returned from China.* (rom.: *Îl mănâncă tălpile* să plece în Australia, cu toate că de abia s-a întors din China). Expresia este folosită încă din secolul al XIII-lea, având în vedere diferite situații: *to have an itching ear* – rom.: *a te mânca urechile*, se folosește cu referire la dornic să asculte bârfe; *to have an itching tongue* – rom.: *a te mânca limba*, folosit cu referire la cel dispus să transmită bârfele; *to have an itching palm* – rom.: *a te mânca palma*, folosit cu referire la cel care dorește să câștige bani. În limba română există și expresiile *te mănâncă mâna dreaptă*, folosită pentru a sugera că în curând vei face o nouă cunoștință; *te mănâncă tălpile*, semn că vei dansa.

Ne-am propus să examinăm trei expresii frazeologice sinonime *bee's knees*, *cat's pyjamas (the)*, *cat's whiskers*, expresii care au intrat în limbă în jurul anului 1920 și desemnează ceea ce este excelent, extraordinar, ieșit din comun. La începutul secolului al XX-lea, la unele petreceri din casele americanilor bogați, oaspeții purtau pantaloni largi asemănători pijamalelor, uneori chiar și pisicile erau îmbrăcate la fel, pentru a fi în tonalitatea de culori cu stăpânii lor. Expresia *cat's whiskers* își poate justifica apariția prin faptul că mustățile sunt foarte importante pentru animale, unii oameni nutrind chiar convingerea că pisicile sunt mândre de mustățile lor. Expresia somatică *bee's knees* se regăsește, în 1923, fără vreo explicație în afară de rimă, în argoul

american *He has written a few poems and a play and thinks himself to be bee's knees/the cat's pyjamas/ the cat's whiskers* (rom.: A scris câteva poezii și o piesă de teatru și se crede extraordinar).

Renumitul frazeologism somatic *catch someone red-handed* are și el o evoluție etimologică aparte. El semnifică momentul când cineva este prins asupra faptului, în flagrant. Această expresie înseamnă „a surprinde pe cineva în timp ce face ceva rău sau comite un act ilegal”: *while breaking open the car the man was caught red-handed* (rom.: „în timp ce spărgea mașina, a fost prins asupra faptului”). Încă din secolul al XVI-lea în vocabularul juridic din Scoția se foloseau expresiile *taken red-handed* și *caught red-handed* vizând persoanele surprinse în momentul comiterii unei crime, probabil pentru a sugera mâinile pătate de sânge ale criminalului (*red hand*). Astfel, cel învinuit de crimă era *taken red-handed*, iar cel dovedit nevinovat era *without red-handed*. Întâlnim această expresie somatică în romanul *Ivanhoe*, de Walter Scott. Pe parcursul timpului, expresia capătă un sens mai abstract și se folosește cu referire la cel care încalcă unele reguli sau pur și simplu greșește față de cineva. Același sens este ilustrat și de următoarea variantă a expresiei în discuție *Opening the door unexpededly he heard them saying nasty things about him, so to say he caught them red-mouthed* (rom.: „Deschizând ușa pe neașteptate, i-a auzit spunând lucruri urâte despre el, ca să spunem așa, i-a surprins asupra faptului”).

Deși expresia frazeologică cu componenta somatică *lip* „buză” nu face parte dintre cele numeroase, ar fi binevenit să remarcăm parcursul ei semantic în frazeologismul *between cup and lip* – rom.: *nu zi hop, până nu ai sărit*, cf. și forma mai veche *between cup and mouth*, indicând faptul că nimic nu este sigur în viață, așa după cum putem duce o cupă plină la gură și ceva neprevăzut să ne împiedice să o golim: *Until you get to your target in life there is many a sip between cup and lip* – rom.: *Până nu îți atingi scopul, nu spune că ai trecut hopul*. Legenda spune că fiul lui Neptul, Ancaeus, avea mari suprafețe de teren plantate cu viță de vie, pe care sclavii le munceau din greu. Unul dintre sclavi, ajuns la capătul puterilor, prezice că stăpânul ar putea să nu mai apuce să bea din vinul acelei recolte. Când vinul a fost bun de gustat și Ancaeus era gata să-l soarbă din cupă, un sclav îl anunță că un mistreț furios distruge via. Ancaeus lasă cupa din mână și se duce în vie, unde este ucis de mistreț. De aici sensul că și atunci când ești sigur de ceva, imprevizibilul poate zădărnici totul.

Un alt frazeologism cu componentă somatică, având o evoluție semantică interesantă, este renumitul *break a leg* („baftă”), care este o urare ce se face actorilor înainte de a intra pe scenă, mai ales înainte de o premieră. Se știe că pentru unii oameni care merg la vânătoare sau la un examen, a le ura „noroc” sau „succes” se consideră că aduce ghinion și, drept urmare, s-au inventat alte expresii cu același sens: *the actor's wife whispered into his ear*

„break a leg” *before the curtain was raised for the first night performance* (rom.: „soția actorului i-a șoptit la ureche „baftă” înainte ca cortina să se ridice la premiera spectacolului”). Prezența lexemului *leg* „picior” din acest frazeologism poate fi explicată în mai multe moduri:

1. Atunci când un actor are un succes fulminant, este chemat pe scenă de mai multe ori, iar când mulțumește publicului, se apleacă, îndoindu-și un picior în spate ca și cum ar avea acel picior rupt;

2. Cu ceva vreme în urmă, publicul își manifesta entuziasmul față de actori, aruncând nu numai flori, ci și bani pe scenă. Aplecându-se să ridice aceste semne ale aprecierii publicului, actorul își îndoia un picior, făcând impresie de picior rupt sau fracturat;

3. Renumita actriță Sarah Bernhardt a continuat să joace, chiar după ce i-au amputat un picior, bucurându-se de un mare succes până la sfârșitul carierei sale. Prin urmare, menționarea acestui accident din viața actriței ar aduce noroc actorului care urmează să intre în scenă.

În ceea ce privește expresiile care au la bază lexemul *mouth* „gură”, ele nu sunt atât de numeroase, dar se merită de menționat evoluția semantică și traseele glotice ale următoarelor frazeologisme somatice:

- *all mouth and trousers*, ce se aplică celor care vorbesc și promit mult, dar nu fac nimic, de fapt. Ex.: *She promised to have an overview of the matter, but after so many months of waiting I think she is all mouth and trousers* (rom.: I-a promis să mai ia în considerare această problemă, dar după mai multe luni de așteptare, cred că este doar un flecar).

Expresia se folosește din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după câte se pare, mai mult cu referire la femei. Lexemul *mouth* („gură”) sugerează vorbărie, iar *trousers* („pantaloni”), în sens metonimic, desemnează curajul care, de cele mai multe ori, este atribuit bărbaților. Mai recent, expresia are și forma *all mouth and no trousers*, prezența negației sugerând că cel care nu are pantalonii pe el se află într-o situație penibilă și nu poate acționa cum trebuie. Ex.: *Our headmaster has not been able to change anything in the school, and everybody keeps saying that he is all mouth and no trousers.* (rom.: Directorul nostru nu a putut schimba nimic în școală și toată lumea spunea că este neputincios).

Majoritatea expresiilor somatice sunt greu de înțeles, dacă nu urmărim parcursul evoluției lor semantice și traseul istoric al acestor frazeologisme. Să analizăm, spre exemplu, frazeologismele:

- *give someone the cold shoulder*, alături de care putem remarca și frazeologismele sinonimice *show/turn the cold shoulder to someone* și *to cold-shoulder* cu înțelesul „a fi rece cu cineva”.

Această expresie care are la baza sa lexemul *shoulder* „umăr” se folosește în situațiile în care o persoană este tratată cu răceală sau cu indiferență.

Expresia se cunoaște din sec. al XIX-lea, fiind folosită de scriitori renumiți ca Sir Walter Scott, Charles Dickens, William Thackeray. Pornind de la cuvintele *shoulder* „umăr” și *cold* „rece”, ar fi plauzibilă explicația potrivit căreia oaspeții nedoriți sau cei care își prelungeau prea mult vizita în casa cuiva erau ospătați cu carne rece și cu ceea ce rămăsese din carnea de oaie de la masa precedentă, deci nu li se acorda atenția necesară. Alți lexicografi sunt de părerea că nu există nici o legătură între oaspeții nedoriți și friptura rece, iar atitudinea de indiferență a gazdei se poate manifesta prin întoarcerea ei cu spatele către cei nedoriți. Ex.: *They have been permanent guests in my house for months now, I have to give them the cold shoulder.* (rom.: Au fost oaspeți în casa mea timp de luni de zile, trebuie să-i tratezi cu răceală); *The Prime Minister cold-shouldered the representatives of some tabloids.* (rom.: Primul Ministru a tratat cu răceală pe reprezentanții unor ziare scandaloase.)

O expresie frazeologică neobișnuită, având la bază două componente somatice este:

- *by the skin of one's teeth*, care poate fi tradus „ca prin urechile acului”, se referă la un succes obținut cu greu și care era pe punctul de a nu se realiza: *He passed the exam by the skin of his teeth* (rom.: A trecut examenul ca prin urechile acului). Se mai folosește cu referire la cel care a scăpat dintr-o primejdie sau chiar a evitat un dezastru: *I kept the furious tiger from the me by the skin of my teeth pointing the gun at him.* (rom.: Am scăpat ca prin minune de tigru furios, îndreptând pușca spre el). Asocierea dintre *piele (skin)* și *dinți (teeth)* poate părea ciudată, dar se pare că această expresie somatică și-ar găsi originea în povestirea lui Iov din *Vechiul Testament*. Acesta spune că a scăpat doar cu pielea de la dinți, dar cum dinții nu au piele, sensul este că nu a rămas cu nimic. În engleza britanică expresia apare fixată în secolul al XVII-lea, în piesa *Othello*, de William Shakespeare, fiind folosită de personajul principal, Othello, cu referire la unele situații foarte periculoase în care s-a aflat și din care a scăpat cu mare greutate. În engleza americană aceasta intră în uz la începutul sec. al XIX-lea (cf. Flavell, 1992).

- *Laugh/scream your head off* – rom.: a râde cu gura până la urechi;

Cu siguranță, această expresie somatică este una ce exprimă fericire și ne propunem să analizăm ocurența ei în opera *To Kill a Mocking Bird*, de Harper Lee.

- *There ain't one thing in this world I can do about folks except laugh, so I'm gonna join the circus and laugh my head off.* (rom.: Nimic nu-i oprit pe lumea asta, afară de un singur lucru: să râzi de ceilalți! Așa că am să intru la circ și am să râd de ei de-am să mă stric).

Remarcăm cu ușurință că autorul a recurs la stilistica personală, traducând această expresie somatică în română *am să râd de ei de-am să mă stric*.

În 1747, mai exact la 9 aprilie 1747, Simon Fraser, Lord Lovat a fost executat pe Tower Hill din Londra de către John Thriфт. În timpul revoltei din 45 el și-a forțat fiul să lupte cu iacobinii, în timp ce el însuși și-a împărtășit loialitatea față de regele George al II-lea, susținând că acțiunile fiilor săi erau împotriva dorințelor sale. Se spune că mai mulți oameni, aproximativ 20 care s-au adunat să vadă decapitarea sa, au murit după ce schela pe care se aflau s-a prăbușit. Lordul Lovat a găsit acest incident amuzant și se spune că a fost atât de vizibil amuzat în timpul execuției, încât moartea sa a dus la crearea frazeologismului *laugh/scream your head off*. Nu este de neglijat faptul că explicația etimologică a acestei expresii ar facilita însușirea acesteia.

Un frazeologism care a parcurs un traseu extralingvistic care merită atenția noastră este:

- *Green eyed monster* – rom.: „monstrul cu **ochii** verzi”, *a plesni de invidie/de gelozie*.

Această expresie frazeologică poate fi initial întâlnită în opera lui Shakespeare *Othello*.

- *O beware, my lord, of jealousy; It is the green-eyed monster which doth mock the meat it feeds on.* – rom.: „O, domnul meu, ferește-te de gelozie. Ea este un monstru cu **ochi** verzi ce își bate joc de carnea cu care se hrănește”.

Expresia *monstru cu ochii verzi* care, la prima vedere, ar putea induce în eroare, se poate referi la gelozie sau invidie. În sec. al XVI-lea gelozia se asocia cu culoarea galbenă, însă William Shakespeare folosește *green* referindu-se la gelozie. Această expresie frazeologică somatică este una posibil inventată de Shakespeare în *Othello* în a. 1604 (Actul 3, scena 3, rândul 196). Rețineți că expresia *cu ochi verzi* este folosită înaintea verbului și, prin urmare, este scrisă cu cratimă. În capodopera lui Shakespeare, *Othello*, gelozia este imaginată ca un monstru care atacă oamenii. Iago încearcă să-l manipuleze pe Othello, sugerând că soția lui, Desdemona, ar avea o aventură. Chaucer și Ovidiu folosesc, de asemenea, expresia *verde de invidie*. Tot ei sunt de părerea că gelozia a apărut ca urmare a supraproducției de bilă care a transformat pielea umană ulterior în *verde* (cf. Gogălniceanu, 2007).

Un alt frazeologism cu componentă somatică, de dată aceasta unul care a parcurs un traseu lingvistic „sinuos”, este prezentat în cele ce urmează:

- *Bite (one's) nails* – rom.: *a-și roade unghiile*.

Această expresie a fost folosită în opera prozatorului Ch. Dickens, *Hard Times*.

- *During this whole time the whelp moved about with Mr. Bounderby like his shadow, assisting in all the proceedings. He was greatly excited, horribly fevered, bit his **nails** down to the quick, spoke in a hard rattling voice, and with lips that were black and burnt up* (cf. Dickens, 2007); (rom.: În tot timpul acesta, puștiul se ținea ca o umbră de domnul Bounderby, asistându-l la toate cercetările. Era peste măsură de excitat, agitat la culme, își rodea

unghiile până la carne, vorbea cu glas răgușit și spart, iar buzele îi erau uscate și vinete) (cf. Dickens, 2011), traducere de Cristina Jinga.

Acest frazeologism este ușor opac, deoarece îi putem cu ușurință depista sensul, doar că în engleză folosim verbul: *bite* care s-ar traduce „a mușca”, pe când în echivalentul său din română apare verbul „a roade”. Partea corpului *nails* „unghiile”, rămâne neschimbată. În ceea ce privește etimologia acestui frazeologism somatic, se crede că a apărut prin anii 35 î.Hr. și a fost generat de instinctul înnăscut al oamenilor de a-și roade unghiile atunci când sunt extrem de nervoși.

În procesul de examinare a subiectului acestui articol am ajuns la următoarele **concluzii**:

- Abordarea din perspectiva lingvisticii cognitive a expresiilor frazeologice cu componentă somatică, după cum am izbutit să arătăm, este posibilă, promițătoare și are viitor.
- Părțile corpului uman influențează formarea concepțiilor de viață și a celor estetice ale societății, constituind elemente indisolubile ale culturii unei comunități lingvistice.
- În urma expunerii acestor materiale, am identificat asemănări și deosebiri culturale specifice, redate de expresiile frazeologice cu componentă somatică în cele trei limbi de lucru și am scos în evidență diferite „imagini ale părților corpului uman” care transmit categorii conceptuale ale emoțiilor în limbile engleză și română.
- Specificul național de percepție a realității nu se datorează doar modului de gândire al oamenilor, ci și dezvoltării istorice, tradițiilor, obiceiurilor și culturii unui popor.

La final, putem menționa următoarele: urmărind traseele atât lingvistice, cât și cele extralingvistice privind etimologia expresiilor frazeologice cu componentă somatică în limba engleză, unele dintre ele au fost profund impregnate și marcate de dezvoltarea istorică, fiind influențate de diferite fenomene, lupte și războaie. În acest context vom vorbi de trasee extralingvistice. Pe de altă parte, nu trebuie neglijate și traseele lingvistice *stricto modo*, și anume lucrările marilor scriitori englezi: William Shakespeare, Sir Walter Scott, Charles Dickens, William Thackeray, Nelle Harper Lee (Hristea, 1984; Lee, 2013), în capodoperele cărora putem găsi un număr impunător de expresii idiomatice somatice. Unele dintre ele pot fi identificate în zilele noastre doar parțial, fiind supuse unor schimbări și alterări semnificative. Ambele trasee pot facilita penetrarea sensului unor frazeologisme cu componentă somatică și, cu ajutorul studierii evoluției semantice a acestor expresii, putem afirma că ele pot constitui un subsistem al limbii scrise și orale care își are particularitățile sale. Unele dintre acestea, care istoric aparțineau limbajului familiar ori popular, au depășit nenormatismul epocii, pentru a deveni „normă” în cel contemporan.

Referințe bibliografice:

Coșeriu = *Lingvistica integrală*. Interviu cu Eugen Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu. București: Editura Fundației Culturale Române, 1996.

DICKENS, Charles. *Hard Times*. New York: Simon & Schuster, 2007.

DICKENS, Charles. *Timpuri Grele*. Traducere de Cristina Jinga. București: Adevărul Holding, 2011.

FERNANDO, Chitra. *Idioms and Idiomaticity*. New York: Oxford University Press, 1996.

FLAVELL, Linda and Roger. *Dictionary of Idioms and their Origins*. London: Kyle Cathie Limited, 1992.

GOGĂLNICEANU, Călina. *Povestea dinaintea vorbei. Dicționar de expresii englezești*. Iași: Institutul european, 2007.

HRISTEA, Theodor. Frazologia și importanța ei pentru studiul limbii române. În: *LL 1*, 1984. nr. 1, p. 5-13.

LEE, Harper. *Să ucizi o pasăre cântătoare*. Traducere de Tatiana Malita. Iași: Polirom, 2013.

LEE, Harper. *To Kill a Mocking Bird*. United States: J. B. Lippincott & Co, 1960.

O'DELL, Felicity, McCARTHY, Michael. *English Idioms in Use*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

PASCARI, Olga. Stumbling Block to Idiom Opacity. În: *Probleme Actuale ale Lingvisticii și Didacticii Limbilor Străine*. Chișinău: Ion Creangă, 2020. p. 283-290.

Savin-Zgardan, 2019a = SAVIN-ZGARDAN, Angela. *Motivația unităților polisemantice stabile în limba română*. Chișinău: Dira AP, 2019.

Savin-Zgardan, 2019b = SAVIN-ZGARDAN, Angela. Procese dinamice în dezvoltarea sensului unităților polilexicale stabile. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european Moștenire, Influență, Continuitate*. Ediția 12, Chișinău: „Tipocart Print”, 2019, p. 150-159.

VULPE, Ana. Aspectul dinamic al lexicului – reflecții lingvistice. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european. Abordări interdisciplinare în cercetarea lingvistică și literară (In memoriam acad. Silviu Berejan)*. Ediția a IV-a, Chișinău, 10-12 noiembrie 2010. Coord.: Viorica RĂILEANU, Nina CORCINSCHI. Chișinău: S.C. „Profesional Service”, 2012, vol. IV, p. 419-425.

ZBANȚ, Ludmila. Semantica scalară a unităților frazeologice. În: *Revista de lingvistică și știință literară*, 2009, nr. 1-2, p. 72-76.

CZU:81'373.43/.45:316.77

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3\(321\).11](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3(321).11)

OCAZIONALISMELE – ELEMENTE OBSCURE ALE COMUNICĂRII INTERPERSONALE

Lina CABAC

Doctorandă

E-mail: lina.cabac@usarb.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3463-3717>

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

The Nonce Words - Obscure Elements of Interpersonal Communication

Abstract

In this article, we aim to examine the process of understanding and interpreting nonce words in the context of interpersonal communication. The key conditions for the process of decoding these lexical units are outlined and the types of context relevant to the phenomenon of occasionalisation are described. A special place is also reserved for reflections on the reasons for the use of nonce words in acts of communication, as well as the ways in which they penetrate the Romanian language system.

Keywords: nonce word, lexical innovation, message decoding, context, canonization of lexical innovation.

Rezumat

În articolul de față, ne propunem să examinăm procesul de înțelegere și interpretare a unităților lexicale ocazionale în contextul comunicării interpersonale. Sunt conturate condițiile-cheie pentru procesul de descifrare a acestor unități lexicale și sunt descrise tipurile de context relevante pentru fenomenul ocazionalizării. Un loc aparte este destinat și reflexiilor privind motivele de utilizare a ocazionalismelor în actele de comunicare, precum și căile de pătrundere a lor în sistemul limbii române.

Cuvinte-cheie: ocazionalism, inovație lexicală, decodificarea mesajului, context, canonizarea inovației lexicale.

Orice text, literar sau publicistic (oral sau scris), este conceput drept un proces comunicativ bilateral, ce se realizează prin interacțiunea vorbitorului (emițătorului) cu ascultătorul (receptorul), fiind dominat de intenția autorului. E de la sine înțeles că autorul textului așteaptă ca intenția sa să fie, în mod obligatoriu, înțeleasă de către destinatar. În acest sens, se menționează că „comunicarea verbală nu este doar

o activitate voluntară, dar și o activitate prezidată de o intenție predestinată a fi recunoscută de receptor” (Baylon, Mignot, 2000, p. 20). Firește, procesul înțelegerii unui text implică luarea în considerare a tuturor mijloacelor lexicale și gramaticale utilizate la generarea lui. Este deci întemeiată supoziția conform căreia înțelegerea textului reprezintă un proces individual, activ, constructiv și holistic, ghidat de trei factori: 1) *așteptările receptorului*, care orientează de la bun început înțelegerea; 2) *condițiile de comprehensiune*, care delimitează cadrul coeziv al construirii textelor (și, în acest sens, luăm în calcul introducerea în text a ocazionalismelor); 3) *scopul comprehensiunii*, cum ar fi stabilirea conținutului logic al textului, al valorii persuasive și, eventual, al intertextualității discursului relatat etc. În acest sens, pentru mai multe detalii, a se vedea lucrarea lui S. Schmidt *Interpretation today – introductionary remarks* (1983, p. 71-81).

Fără a intra în detalii, menționăm că personalitatea autorului și intenția sa comunicativă, de rând cu abilitățile lui lingvistice, sunt determinante în procesul de generare a textelor și, implicit, a utilizării în ele a ocazionalismelor. Incluziunea acestor unități lexicale în text este dictată, în mare parte, de dorința autorului de a se detașa de formulele uzuale ale unui simplu „consumator” de limbă, de a se exprima mai emotiv și epatant, pentru a capta atenția receptorului privind informația furnizată. Astfel, estomparea laturii informative este compensată prin extravaganța exprimării. În același timp, autorul ocazionalismului trebuie mereu să țină cont de persoana adresantului, de experiența și cunoștințele sale lingvistice și extralingvistice pentru a se asigura că mesajul transmis va fi înțeles. Reiterăm, de asemenea, faptul că ocazionalismul nu se prezintă exclusiv ca un element lexical incidental, *ad hoc*, ci, mai degrabă, ca un element lexical formulat cu grijă, pentru „ocazia” ce a apărut într-o anumită situație de comunicare. Receptorul textului și, implicit, a ocazionalismului trece prin mai multe etape până la o percepere adecvată a mesajului respectiv. Mai întâi de toate, textul oral sau scris este ascultat sau citit, adresantul având posibilitatea de a se familiariza cu informația de bază (de suprafață), apoi se trece la procesarea informației mai complexe prin corelarea ei la context și activizarea cunoștințelor extralingvistice pe care le posedă. Într-un cuvânt, structura formală și conținutul a ocazionalismului presupune mai multe „acțiuni” în vederea descifrării lui.

Să urmărim cum are loc decodificarea ocazionalismelor *bolșevic* și *secerociocanic* din următorul context: „Iar visul secular de a trăi din a lui Vodă pilă, dacă nu din a Domnului milă, ține bine și azi și, cum propaganda *bolșevic* îl scutură încă, prăfos, din aripile sale, reactivând nostalgiile *secerociocanice*, nici poporul nu se smulge din gravitația lejankăi pătimirii colective” (Semn, 2010, nr. 2, p. 2). Firește, la prima etapă, cititorul ia cunoștință de unitățile lexicale respective, corelând cele citite cu informația din anturajul verbal imediat. Astfel, se asigură înțelegerea structurilor de suprafață ale enunțului respectiv. Cunoașterea regulilor și a modelelor de formare a cuvintelor îi permite cititorului să ralieze aceste tipare la cele depistate și să le confrunte cu unitățile lexicale ce se deosebesc în mod

clar. La următoarea etapă, cititorul pune în corelație elementele constitutive ale ocazionalismelor cu supozițiile personale formate în baza propriului sistem cognitiv, iar cunoștințele extralingvistice și contextul îl ajută să „lexicografieze” semnificația acestor cuvinte. Parcurgând aceste etape, cititorul depistează în textul de mai sus două unități lexicale care se deosebesc, după structura lor, de tiparele lexicale uzuale ale limbii române – *bolșeNITic* și *secerociocanic* – și le include în categoria ocazionalismelor. Prin destructurare, identificăm pentru ocazionalismul *bolșeNITic* componentele *bolșevic* și *NIT*, iar pentru ocazionalismul *secerociocanic* – *seceră* și *ciocan* (cu sufixul adjectival *-ic*). Astfel, în urma analizei structurii morfologice, cititorul identifică adjective, iar în urma analizei semantice – două unități ce fac parte din câmpul lexical „Uniunea Sovietică”. În același timp, cunoașterea separată numai a semnificației componentelor constitutive nu asigură referirea directă la acest câmp lexical, întrucât sunt necesare și anumite cunoștințe extralingvistice. În felul acesta, cititorul ar trebui să mai cunoască că *bolșevic* desemnează ceva care aparține bolșevismului, adică învățaturii comuniste a lui Lenin și Stalin, că *secera* și *ciocanul* sunt simbolurile de pe stema Uniunii Sovietice și că *NIT* este o companie TV din Chișinău care este controlată de puterea procomunistă din Republica Moldova. După „transfigurările” respective, fragmentul de text ar putea fi redat în felul următor: Iar visul secular de a trăi din a lui Vodă pilă, dacă nu din a Domnului milă, ține bine și azi și, cum *propaganda procomunistă transmisă pe postul de televiziune NIT (controlat de partidul comunist din Moldova)* îl scutură încă, prăfos, din aripile sale, reactivând nostalgiile *față de epoca comunistă din trecut*, nici poporul nu se smulge din gravitația lejankăi pătimirii colective.

În baza celor relatate, putem descrie următoarele condiții-cheie pentru procesul de descifrare a ocazionalismului: 1) cunoașterea modelelor de formare a cuvintelor; 2) capacitatea de corelare a elementelor constitutive ale unității lexicale noi cu supozițiile personale formate în baza propriului sistem cognitiv; 3) posedarea cunoștințelor extralingvistice¹; 4) existența contextului (co-textului) respectiv. Aceste puncte pot fi completate și cu alte condiții care ar facilita înțelegerea unității ocazionale: abilitatea de a face legătura dintre semnificația unității lexicale noi și imaginația cititorului în baza cunoștințelor personale; cunoașterea realităților autorului (în special ale celor ce sunt specifice unui autor); manifestarea atenției în timpul lecturării; perceperea adecvată a intenției, scopurilor și motivelor autorului, luând în considerare genul lucrării, a stilului și ideilor autorului (pentru detalii, a se vedea Antiufeeva, 2004, p. 116).

Contextul este, indiscutabil, un factor determinant în procesul decodificării ocazionalismului. Anume analiza contextuală ne oferă posibilitatea de a interpreta

¹ Trebuie de menționat faptul că pentru o decodificare reușită a ocazionalismelor cunoștințele extralingvistice ale cititorului trebuie să coincidă cu cele ale autorului ocazionalismului. Lipsa de tangențe dintre aceste două spații cognitive duce la păstrarea ambiguității expunerii și la neînțelegerea (totală sau parțială) a mesajului autorului.

univoc cuvintele ocazionale. În plus, contextul oferă determinanții necesari pentru completarea elementelor distinctive ale cuvântului ocazional utilizat (or descrierea semantică a ocazionalismului nu poate fi găsită într-un dicționar).

E. Coșeriu evidențiază patru cadre de funcționare a comunicării: *situația, sfera, contextul și universul de discurs*. Referitor la ceea ce ne interesează, vom remarca faptul că ilustrul savant înțelege prin *contextul vorbirii* „toată realitatea care înconjoară un semn, un act verbal sau un discurs, ca prezență fizică, ca bagaj de cunoștințe al interlocutorilor și ca activitate” (1999, p. 36-42). Astfel, E. Coșeriu ne vorbește despre trei tipuri de contexte: 1) *contextul idiomatic* (format din limba însăși, ca „fond” al vorbirii); 2) *contextul verbal* (discursul însuși în calitate de „cadru” al fiecăreia dintre părțile sale), care, la rândul său, poate fi *nemediat*, constituit din semnele ce se găsesc imediat înainte sau după semnul considerat, și *mediat*, putând ajunge până la a cuprinde întregul discurs și, în acest caz, poate fi numit *context tematic*; 3) *contextul extraverbal* (constituit din toate circumstanțele nonlingvistice care sunt percepute în mod direct sau cunoscute de către vorbitori), cu subcategoriile: *context extraverbal fizic, empiric, natural, practic, istoric și cultural (ibidem)*.

Pentru teoria ocazionalității și, implicit, pentru decodificarea ocazionalismului este relevantă și următoarea tipologie a contextelor: *contextul nul, minicontextul, macrocontextul, contextul creației, contextul istorico-cultural, contextul formării cuvântului* (Babenko, 1997, p. 12).

1) Prin *contextul nul* se înțelege contextul în care ocazionalismul își dezvăluie semnificația prin însăși forma sa internă, forma lexicală a cuvântului ocazional fiind suficientă pentru înțelegerea sa. Drept exemplu pot fi aduse mai multe ocazionalisme a căror structură transparentă este suficientă pentru decodificarea lor: *abricoasă, alarmaeriană, altfelitate, a ambasadoriza, articuleț, bețivănește, cocostârcos, dialogicos, furnicarnic, lungo-larg, mutualmente* etc. De fapt, contextul nul se prezintă drept contextul morfo-lexical de formare a ocazionalismului, din care transpare forma internă a cuvântului creat. În așa mod, cititorul poate lesne deduce sensul cuvântului ocazional, făcând apel doar la modelele cunoscute de formare a cuvintelor: *abricoasă* (proaspătă, frumoasă asemenea caisei), *bețivănește* (asemenea comportamentului unui bețivan), *mutualmente* (în mod mutual) etc.

2) *Minicontextul* reprezintă contextul minimal necesar pentru descifrarea semnificației cuvântului ocazional. Acesta poate fi contextul enunțului sau al paragrafului, care se dovedește a fi suficient pentru descifrarea ocazionalismului în care sunt situați determinanții specifici pentru completarea elementelor sale distinctive. Astfel, în enunțul: „Telefoanele erau ascultate în toate blocurile din jur, cum își dăduse seama o amicică de-a lui ce-și îngăduise o mică aluziune la muncitorii care, sub pretext că se edifică un *blocoteț* prin apropiere, manipulau, pe lângă

mistrii, și emițătoare” (Pițu, 2002, p. 242), ocazionalismul *blocoteț*² este precedat de utilizarea uzualului *bloc* care reprezintă un indiciu pentru descifrarea sa.

3) *Macrocontextul* se referă, preponderent, la contextul operei literare în general și este util la descifrarea ocazionalismelor a căror semantică se dezvăluie doar luând în calcul situația creată de întreaga operă. Ocazionalismul respectiv rămâne o parte distinctă a creației autorului, cum ar fi, de exemplu, cuvântul ocazional *gândirostiviețuire* (Luca Pițu), care descrie mai exact concepția romancierului L. Pițu despre viață: or doar „faptul de a fi viu” este insuficient autorului, pentru care „a viețui” înseamnă a avea și abilitatea de a gândi și a comunica.

4) *Contextul istorico-cultural* se referă la totalitatea factorilor extralingvistici (cunoștințe și experiențe extralingvistice) pe care le posedă atât autorul, cât și receptorul ocazionalismului. Aceste cunoștințe și experiențe (care, la modul ideal, ar trebui să coincidă) se prezintă nu numai drept fond cognitiv pentru descifrarea ocazionalismelor, dar și drept temelie pentru crearea lor. Exemplificăm: sintagma ocazională *Ich bin ein Chișinăuer!* (*Timpul*, 3.03.2013) devine comprehensibilă doar pentru cititorul care face legătura cu discursul președintelui SUA J.F.Kennedy ținut în anul 1963 în Berlinul Occidental, în care, prin utilizarea sloganului „Ich bin ein Berliner!”, și-a exprimat susținerea RFG-ului în contextul înălțării Zidului Berlinului. Astfel, prin *Ich bin ein Chișinăuer!* (*Eu sunt chișinăuan*), autorul articolului își declară susținerea populației din Chișinău. Pentru a interpreta corect ocazionalismul *Il Ciobandante* din fraza „Declarație care, ținând cont de termenul de garanție a vorbelor lui *Il Ciobandante*, e posibil să fi expirat între timp” (*Academia Cațavencu*, 18.05.2011), cititorul trebuie să determine, în primul rând, elementele constitutive ale ocazionalismului (*cioban* + *el Comandante*). În al doilea rând, în baza cunoștințelor sale extralingvistice, el trebuie să facă legătură între cele trei componente: *el Comandante* utilizat de revoluționarul cubanez Ernesto Che Guevara, profesia de cioban și persoana lui Gigi Becali. Astfel, cititorul, făcând uz de aceste imagini, percepe intenția ironică a autorului pe seama năzuinței politicianului de a fi la conducere, având în vedere trecutul acestuia.

Am putea aminti aici și de *intertext* (cunoașterea relației pragmatice dintre textul *in presentia* și textul *in absentia*, stocat în memoria receptorului). Anume intertextul ne ajută în procesul decodificării ocazionalismelor frazeologice de tipul *Cine s-a fript cu Ciorbea*³, *sufală și-n iaurt* (< *Cine s-a fript cu ciorbă, suflă și-n iaurt*) sau *Cine știe să copieze, are patru celulare* (< *Cine știe carte, are patru ochi*) etc. Important este, așadar, ca receptorul să fie capabil de a recupera și reconstitui textul la care se face aluzie.

² A se mai reține: descifrarea acestui ocazionalism face aluzie și la adăposturile pentru găini, porci etc., inducând, totodată, și ideea de depersonalizare, de pierdere a individualității proprii în condițiile de trai descrise.

³ Victor Ciorbea, Prim-ministru al României în perioada 1996-1998.

5) *Contextul derivativ* vizează comentariul sau explicația autorului privind ocazionalismul utilizat. Deși e mai rar întâlnit, acest tip de context este foarte util. Pentru exemplificare: „Mai degrabă mi-ar prii statutul *anarhului*, așa cum îl va fi definit Ernst Jünger [...]” (Pițu, 2002, p. 10). Ocazionalismul *anarh* este explicat în continuare în text: „*Anarhul*, el, are mai puține iluzii decât anarhistul, care crede încă în inteligența poporului, a societății civile, a asociațiilor cetățenești, numai că dușmănește de moarte Statul, cu emanațiile sale fetide” (Pițu, 2002, p. 10).

Ținem să menționăm faptul că în procesul de identificare și descifrare a ocazionalismului rolul determinant îl are, uneori, nu doar un singur context, ci o combinație a două sau mai multe contexte.

Procesul de descifrare și înțelegere a ocazionalismului în diverse contexte presupune și anumite reflexii asupra posibilităților de acceptare a inovațiilor lexicale, precum și a căilor de penetrare a lor în vocabularul limbii române.

E. Coșeriu, vorbind despre „realitatea vie” și creativitatea limbajului și reliefând importanța schimbărilor, nu putea să treacă cu vederea și motivele privind acceptarea inovațiilor lexicale, pentru ca acestea să devină fapte de limbă. Trecem în revistă aceste motive (2009, p. 186-187):

- a) prestigiul creatorului;
- b) expresivitatea semnului inventat;
- c) rațiuni culturale mai generale, precum și substituirea unei culturi prin alta sau progresul cultural continuu;
- d) apariția continuă în orizontul conștiințelor lingvistice a unor obiecte și idei noi care reclamă cunoaștere și clasificare;
- e) substituirea unui semn, dacă acesta a devenit total inexpressiv sau pentru a evita confuzii deranjante;
- f) substituirea anumitor cuvinte asociate unor superstiții sau credințe prin împrumuturi, eufemisme, perifraze, metafore, antifrază etc.

Cu referire la ocazionalisme, trebuie să menționăm că unul din factorii principali care poate influența asupra acceptabilității („canonizării”) inovației lexicale este prestigiul creatorului și expresivitatea semnului inventat. Iată unele exemple în acest sens, selectate din volumul Adinei Dragomirescu și al lui Alexandru Nicolae „101 greșeli de lexic și de semantică. Cuvinte și sensuri în mișcare” (Dragomirescu, Nicolae, 2011, p. 202): *bazament* (G. Călinescu), *a încifra* (M. Eminescu), *drumeție* (E. Bucuța), *a furlua* (I. Creangă). Merită consemnat cuvântul *patrihoț* al cărui autor este V. Alecsandri⁴ (*Alții vrednici patrioți, / Dar mai vrednici patri-hoți, / Latră, urlă furios / Pân ce-apucă câte-un-os* (Alecsandri, 1952, p. 96)).

⁴ Atestăm acest termen și în piesele de teatru „Starea Țării Rumânești – acum în zilele măriei sale Ioan Caragea vevod, pă vremea asidosiei” și „Starea Țării Rumânești pă vreme pământenilor” ale lui Iordache Golescu: „Săltați și vă nveseliți, nimic să nu mai grățiți. / Adu, dragă, vin să bem, că credet acum avem. / A crăpat Satana, s-a spânzurat Iuda, / S-au cufundat patrihoții, hoții, hoții, hoții” (https://archive.org/stream/IordacheGolescuScrieriAlese/IordacheGolescuScrieriAlese_djvu.txt [citât 17.01.2017])

Desigur, nu de fiecare dată e posibilă stabilirea cu exactitate a autorului unei sau altei inovații lexicale acceptate în sistemul limbii, întrucât nu toate invențiile sunt consemnate în scris, deși uzul impune, într-o anumită măsură, reluarea lor. Nu este de neglijat nici apariția continuă în orizontul cunoștințelor lingvistice a unor obiecte și idei noi care reclamă cunoaștere și clasificare. Progresul tehnico-științific și apariția unor noi obiecte, procese etc. stimulează și apariția denumirilor noi: e cazul, să zicem, al cuvintelor *a gugăli*, *a xeroxa*, primul fiind destul de uzual și productiv (Zafiu, 2004), iar al doilea deja a fost inclus în DEX.

Trebuie să se mai rețină și faptul că inovațiile individuale, după cum menționează E. Coșeriu, „sunt imitate, iar prin imitație se difuzează, devin tradiție, patrimoniu de modele lingvistice ale comunității, devin «convenționale», dar cel puțin pe parcursul unui anumit timp conservă amprenta unui individ creator care a realizat actul revelației inițiale” (2009, p. 195). În legătură cu această observație, trebuie să subliniem rolul important al scrisului în „popularizarea” ocazionalismului, precum și preluarea lui în alte texte și situații comunicative. Cu alte cuvinte, frecvența circulației este un factor determinant în procesul de acceptare, de „canonizare” a ocazionalismului în sistemul limbii.

Frecvența circulației ocazionalismului este un factor determinant în procesul acceptării sale în sistemul limbii: după cum am afirmat mai sus, inovația lexicală se prezintă inițial sub formă de ocazionalism, după care (sub influența reluărilor frecvente și a necesității de a completa lacuna lexicală existentă) trece în categoria cuvintelor potențiale, după care (sub influența acelorași factori) poate deveni neologism.

Sintetizând, consemnăm că stratul lexical ocazional nu poate fi perceput ca ceva incidental, sau chiar străin pentru contextul utilizării sale, ci, mai degrabă, ca o parte componentă a sistemului lexical ce își legitimează funcționalitatea prin „ocazia” ce a apărut într-o anumită situație de comunicare. Din acest considerent, procesul de descifrare a cuvântului ocazional solicită receptorului textului să adopte o abordare pe etape a interpretării inovației lexicale respective: pornind de la înțelegerea de suprafață a informației până la activizarea cunoștințelor sale extralingvistice și corelarea lor la contextul dat. Se impune, de asemenea, și concluzia că punerea în uz a lexicului ocazional este un fenomen relativ frecvent, fiind influențat de o serie de factori, preponderent, extralingvistici, ceea ce situează ocazionalismul, practic, la „sorgintele” dinamicii lexicului românesc.

Referințe bibliografice:

Antiufeeva = АНТЮФЕЕВА, Юлиана. *Английские новообразования в развитии: потенциальное слово, окказионализм, неологизм*. Дис. канд. филол. наук. Тула, 2004.

Babenko = БАБЕНКО, Наталья. *Окказиональное в художественном тексте. Структурно-семантический анализ*: Учебное пособие. Калининград: Изд-во КГУ, 1997.

BAYLON, Christian, MIGNOT, Xavier. *Initiation à la sémantique du langage*. Paris: Editions Nathan HER, 2000. [online]. Disponibil: <https://archive.org/details/initiationalase0000bayl/mode/2up> [citat 02.11.2020]

COȘERIU, Eugeniu. Determinare și cadru. Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii (1955-1956). În: *Forum*, 1999, nr. 478-480, p. 36-42 [online]. Disponibil: <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dominte/2-8.htm> [citat 12.10.2019]

COȘERIU, Eugeniu. *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală* (Antologie, argument și note de Dorel Fînaru). Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.

DRAGOMIRESCU, Adina, NICOLAE, Alexandru. *101 greșeli de lexic și de semantică*. București: Editura Humanitas, 2011.

SCHMIDT, Siegfried. J. Interpretation today – introductory remarks. In: *Poetics*, vol. 12, 1983, nr. 2/3, p. 71-81.

ZAFIU, Rodica. Păcatele limbii: „A gugăli”. În: *România literară*, 2004, nr. 29 [online] Disponibil: https://arhiva.romanialiterara.com/index.pl/a_gugli [citat 14.05.2009]

Surse:

Academia Cațavencu. Săptămânal. București (România) [online]. Disponibil: <https://www.academiacatavencu.info/> [citat 02.10.2023]

ALEXANDRI, Vasile. *Teatru*. Vol. 1. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1952.

PIȚU, Luca. *Temele deocheate ale timpului nostru*. București: Editura Paralela 45, 2002.

Semn. Revistă literară. Bălți (Republica Moldova). 2010, nr. 2, p. 2.

Timpul. Chișinău (Republica Moldova) [online]. Disponibil: <https://timpul.md/> [citat 02.10.2023]

RECENZII

Galaction VEREBCEANU. *Sandipa.*
Un vechi manuscris românesc.
Studiu filologic, studiu lingvistic, faximile și text.
Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2023. 323 p.

Vasile BAHNARU

Doctor habilitat în filologie, profesor universitar
E-mail: vasile.bahnaru@sti.usm.md
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2132-1183>
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Am ferma convingere că renumitul lingvist basarabean nu a excelat niciodată în lingvistică prin cantitatea studiilor elaborate, ci prin profunzimea și complexitatea analizei. O probă concludentă suplimentară a acestei afirmații elogioase o constituie și recenta apariție editorială a dlui Galaction Verebceanu. Este vorba de cercetarea *Sandipa. Un vechi manuscris românesc. Studiu filologic, studiu lingvistic, faximile și text* (Chișinău, 2023, 323 p.), recomandată pentru tipar de către Consiliul științific al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, din subordinea Universității de Stat din Republica Moldova, și aprobată de Comisia de selecție pentru editarea cărții naționale a Ministerului Culturii din Republica Moldova. E memorabil și faptul că autorul a consacrat acest valoros studiu părinților săi – Tatiana și Sava. În fine, ținem să menționăm că studiul dlui Galaction Verebceanu debutează cu o „Prefață” semnată de academicianul Academiei Române Gheorghe Chivu, renumit istoric contemporan al limbii române, care evidențiază calitățile și caracteristicile speciale ale studiului în cauză.

Mai întâi, este necesar să informăm specialiștii că este vorba despre o variantă a manuscrisului respectiv cu numărul de inventar 824 (numărul actual: 66) din fondul Grigorovici al bibliotecii de pe lângă Muzeului Imperial din Moscova

(în prezent: Biblioteca Rusă de Stat din Moscova), având titlul *Sandipa, adică poveste lui Chir-împărat*. O primă notă distinctivă ar fi efortul justificat al autorului acestui studiu de a distinge caracteristicile distinctive ale acestui roman popular în raport cu manuscrisele cunoscute și analizate anterior de către filologii români.

În Capitolul *Studiu filologic*, autorul prezintă succint: subiectul textului *Sandipa* (locul acțiunii – curtea lui Chir, unde se produc toate evenimentele din roman), descrierea manuscrisului (dimensiunile, numărul de file, coperta, cotorul, calitatea hârtiei și a textului în general etc.), datarea manuscrisului (traducere realizată de „Ioan Crăciun, din ținutul Dorohoi ot Ștefănești, la velleat 1798, maiu 1), opinii asupra manuscrisului (evidențindu-se opinia lui Gheorghe Dodiță, care consideră manuscrisul ca fiind o variantă a manuscrisului din Brașov), localizarea manuscrisului (materialul fonetic și lexical confirmă apartenența manuscrisului la graiul moldovenesc de nord, având unele elemente din graiurile de sud, specifice celui muntenesc), caracteristicile fonetice (specificul ortografierii vocalelor, semivocalelor și consoanelor), morfologice (declinarea numelor, articolul, unele forme pronominale, pronumele, forme temporale verbale, adverbe etc.), lexicale (în special moldovenisme de tip nordic, muntenisme).

Foarte bine documentat în materie, Galaction Verebceanu reușește să identifice filiația existentă între manuscrisul *Sandipa*, examinat în studiul său, și celelalte versiuni ale acestui manuscris, cunoscute în spațiul românesc, în special cele 10 manuscrise păstrate în fondurile Bibliotecii Academiei Române. Tot din punctul de vedere al filiației, manuscrisele existente sunt examinate detaliat și sub aspectul coincidențelor și diferențelor elementelor de limbă utilizate în manuscrisele respective.

Importanța și valoarea științifică deosebită a acestui studiu rezultă, în special, din capitolul *Studiu lingvistic*, în care sunt cercetate, cu o acribie demnă de invidiat, toate problemele filologice pe care le suscită examinarea manuscrisului. Mai întâi, autorul acestei cercetări insistă asupra grafiei manuscrisului, realizând, în primul rând, inventarul literelor chirilice, inclusiv variantele acestora, după care urmează examinarea grupurilor de slove, suprascierea acestora și lista erorilor atestate.

În continuare, autorul examinează minuțios specificul fonetic al manuscrisului: sistemul vocalic (*a, ă, e, i, î, o, u*), vocalele în hiat (*i-a*), diftongii și triftongii (*ea, ia, ie, ii, iu, ieu*), sistemul consonantic (labialele, dentalele, palatalele și prepalatalele, laringalele, grupul consonantic *mp*). Urmează subcapitolul *Morfologia*, în care sunt supuse analizei părțile de vorbire (substantivul, articolul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția).

Este suficient de documentat și subcapitolul *Sintaxa*, în care sunt studiate sintaxa propoziției (subiectul, predicatul, atributul – adjectival, substantival și pronominal), complementul (necircumstanțial, direct, indirect, de agent, de loc, de timp, de mod, de cauză, de scop, instrumental, sociativ, opozițional, cumulativ și de excepție), un loc aparte fiind rezervat analizei sintaxei frazei (coordonarea, subordonarea (necircumstanțială, circumstanțială de timp, de mod, de cauză, de scop, consecutivă, condițională, concesivă, instrumentală și de excepție)). Se impune prin profunzimea analizei și subcapitolul *Lexicul*, în care vocabularul manuscrisului este analizat prin prisma dihotomiilor literar – învechit, literar – popular, literar – regional. Se insistă, de asemenea, și asupra variantelor lexicale atestate în manuscris. Se impune, în mod special, examinarea sinonimiei lexicale din manuscrisul studiat al *Sandipei*. Evident, în raport cu situația limbii literare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, lexicul limbii literare din prezent diferă mult, încât constatăm unități lexicale conservate în limba modernă și cuvinte care au dispărut, fiind calificate drept învechite, iar altele – regionale sau populare. Acest capitol se încheie cu subcapitolul *Formarea cuvintelor*, în care sunt prezentate toate modalitățile de formare a noilor unități lexicale (derivarea sufixală și prefixală, compunerea și conversiunea).

Textul propriu-zis al manuscrisului este precedat de o *Notă asupra ediției*, în care autorul studiului menționează că este vorba despre prima ediție integrală a acestei variante a romanului popular *Sandipa* și prezintă succint principiile care au stat la baza transcrierii manuscrisului, realizat cu slove chirilice, în text cu litere românești, toate explicațiile și notele explicative de subsol având misiunea să clarifice abaterile și fenomenele de limbă atestate de la normele limbii literare din prezent.

Dacă vom compara edițiile altor manuscrise existente ale romanului popular *Sandipa* cu ediția realizată de dl Galaction Verebceanu, vom constata că ediția de față respectă, din punctul de vedere al structurii, modelul edițiilor academice realizate ale acestui roman popular și se impune, în special, prin acribia cercetării și analizei limbajului manuscrisului, textul manuscrisului fiind precedat, așa cum am menționat anterior, de două studii de amploare și de minuțiozitate analitică – unul filologic și altul lingvistic.

Indiscutabil, editarea acestui manuscris puțin cunoscut al *Sandipei* oferă specialiștilor în limba și literatura română veche o sursă suplimentară de studiere a acestora și o amplă și competentă analiză a limbii române din secolul al XVIII-lea.

Examinând cu atenție studiul dlui Galaction Verebceanu, nu am constatat concluzii, interpretări sau afirmații care ar veni în contradicție cu lingvistica modernă,

ci dimpotrivă, autorul manifestă, de fiecare dată, o cunoaștere profundă a problemelor teoretice și de interpretare din filologia modernă, inclusiv din lingvistica modernă. Singura obiecție pe care am putea s-o formulăm, ar fi necesitatea evidențierii, mai directe și mai frecvente, a fenomenelor de limbă (fonetice, lexicale, gramaticale etc.) care sunt în concordanță cu limba română modernă și cele care fie sunt abateri accidentale de la normă, fie sunt învechite, populare sau regionale.

Așadar, studiul doctorului în filologie Galaction Verebceanu, consacrat cercetării aprofundate a unei variante păstrate în arhivele rusești a manuscrisului *Sandipa*, se caracterizează prin obiectivitatea, profunzimea și multilateralitatea analizei faptelor de limbă, constituind o valoare științifică incontestabilă pentru istoria constituirii limbii literare românești.

În fine, nu ne rămâne decât să-i urăm dlui Galaction Verebceanu noi succese în studiul istoriei limbii române, iar eventualilor lectori ai acestui valoros studiu le urăm să continue studiarea aprofundată a limbii noastre strămoșești.

Notă: Recenzia a fost realizată în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

ANIVERSĂRI

Elena CONSTANTINOVICI.

O biografie măsurată în cărți

În această toamnă, care seamănă mult cu o vară adevărată, cercetătorul și profesorul universitar Elena Constantinovici aniversează 80 de primăveri. E o vârstă a bilanțului într-o viață trăită la cotele cele mai înalte ale responsabilității profesionale și civice. Aruncând o privire retrospectivă asupra celor peste șase decenii de muncă asiduă, descoperim o personalitate complexă urmărind stăruitor o serie

de probleme variate, dar legate organic între ele prin dorința de a înțelege și de a explica structura și funcționarea limbii române.

S-a născut la 17 noiembrie 1943, într-o familie de țărani harnici, onești și respectabili din satul Tudora din raionul Ștefan Vodă, un sat pitoresc, situat pe malul drept al râului Nistru. Anii copilăriei au coincis cu cea mai dramatică perioadă din istoria neamului nostru. A avut de îndurat toate greutățile și suferințele care s-au abătut asupra acestui pământ, ajungând să simtă în cel mai direct mod ce înseamnă război, foamete, arestări și deportări ale celor apropiați. În anul 1945, când abia împlinise puțin peste un an, rămâne numai cu mama și cu bunicul. Tatăl, fost ostaș în armata română, este arestat în urma unui denunț, judecat și deportat de sovietici în depărtata Siberie ca dușman al poporului. Au trecut 10 ani lungi și triști până când a putut să-și vadă din nou părintele drag. Chiar dacă i-a fost dat să treacă prin război și foamete, prin lipsuri și nevoi, își va aminti de clipele copilăriei nu doar ca de ceva rău, ci și cu bucurie. Au fost clipe pe care trebuia să le trăiască și le-a trăit frumos, cu demnitate.

Între anii 1950 și 1960 este elevă la școala medie din satul de baștină. După ce susține examenele de admitere la Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Moldova, părăsește meleagurile natale fiind înmatriculată studentă la secția de zi a facultății. În 1965 se numără printre absolvenții străluciți ai acestei universități. În toamna aceluiași an este angajată la Institutul de Limbă și Literatură al A.Ș.M., unde se dedică studiului limbii române. Își desfășoară întreaga activitate științifică la acest Institut (actualmente Institutul de Filologie Română „B. Petriceicu-Hasdeu”), parcurgând toate etapele de promovare în carieră: cercetător stagiar (1965-1974), cercetător științific inferior (1974-1985), cercetător științific superior (1985-1991), cercetător științific coordonator (1991-2000), cercetător științific principal (2001-2019), consultant științific (din 2020).

Între anii 1972 și 1975, și-a făcut studiile la doctorat. În anul 1980 obține titlul de doctor în filologie cu teza *Prezentul indicativ în limba moldovenească literară* și în anul 2000 susține teza de doctor habilitat intitulată *Verbul românesc: semantică, sintagmatică, temporalitate*.

De-a lungul anilor, Elena Constantinovici acumulează o vastă experiență profesională, ceea ce îi permite să elaboreze o operă științifică apreciabilă, asigurându-i o poziție remarcabilă în ierarhia lingvisticii de la noi din ultima perioadă. Temeinicia cu care s-a dedicat lingvisticii a rămas aceeași pe parcursul întregii sale activități științifice. Dovadă sunt numeroasele lucrări de certă valoare științifică, care atestă înalta sa competență profesională.

Cercetările efectuate și studiile publicate acoperă un spectru amplu de probleme din domeniul lingvisticii românești. Dintre prioritățile științifice ale omagiatei le vom menționa doar pe cele de interes major. Studiile care au consacrat-o ca pasionat și harnic cercetător al limbii române au în centrul lor, în special, clasa verbului cu toate trăsăturile sale semantice și morfosintactice.

Chiar din primii ani de activitate și-a adus contribuții importante la studierea timpului verbal, una dintre categoriile gramaticale polivalente ale limbii, care alături de mod și de persoană sunt inerente oricărei propoziții. De fapt, dintre toate aspectele proprii timpului a fost fascinată la început, în mod deosebit, de timpul cu cel mai bogat potențial semantic și stilistic: timpul prezent. Astfel că, dacă cineva își dorește astăzi să studieze această categorie, va apela neapărat la lucrarea *Prezentul indicativ în limba moldovenească literară* (publicată în îndepărtatul an 1980), lucrare care se distinge prin diversitatea principiilor aplicate și prin bogăția faptelor de limbă analizate.

Centrul de interes al cercetărilor întreprinse de dna Elena Constantinovici se transferă asupra categoriei timpului în general, autoarea urmărind să înțeleagă și să descrie complicatul proces de exprimare a noțiunii de timp în limbă. Rezultatele cercetărilor asupra modului de codificare a timpului și a curgerii lui utilizându-se mijloace de limbă sunt expuse, într-o formă concisă, în lucrarea *Timpul: valori și expresie* (1983). Referitor la aceste lucrări menționăm că, deși sunt scrise într-o perioadă de dominație aproape absolută a lingvisticii structuraliste, ele sunt actuale și în momentul de față când limba este intens studiată dintr-o perspectivă discursiv-pragmatică.

Îndemnată de pasiunea sa spirituală, Elena Constantinovici își extinde aria de investigație asupra verbului, una dintre părțile de vorbire esențiale ale limbii. Rezultatele activității de cercetare și descriere a unităților din clasa verbului sunt reflectate în lucrările: *Semnificația lexicală și valorile sintagmatice și aspectual-temporale ale verbului în limba română* (2001) și *Semantica și morfosintaxa verbului în limba română* (2007). Ambele lucrări sunt scrise la un înalt nivel științific, fiind pregătite de o lungă serie de articole și studii publicate de-a lungul

câtorva decenii în numeroase reviste și culegeri de specialitate. O analiză amplă a caracteristicilor morfologice și semantico-sintactice ale verbului se conține în cea de a doua lucrare, care prezintă o sistematizare a informațiilor din domeniu, fiind actualizate în vederea unor clasificări mai riguroase și a unor soluții cu un mai mare spor de credibilitate. Tezele formulate în această lucrare sunt bine documentate și argumentate, fiind ilustrate printr-un material bogat de limbă.

Odată cu trecerea timpului, câmpul de cercetare al dnei E. Constantinovici s-a lărgit și mai mult, cuprinzând fenomene de limbă precum structurile actanțiale ca forme de manifestare a capacității combinatorii a verbului și actele de vorbire ca unități elementare realizate prin utilizarea limbii în situații concrete de comunicare.

Cu mult suflet și cu o deosebită pasiune s-a apropiat cercetătoarea de structurile sintactice din limba română. Interpretate ca actualizări ale structurii actanțiale a verbului, acestea sunt nu doar descrise în plan teoretic, ci și inventariate în o serie de dicționare, monolingve și bilingve, de valență a verbelor, dar și a celor mai uzuale cuvinte din limba română: *Dicționar român-rus de construcții verbale* (1998), *Vocabularul fundamental al limbii române. Dicționar de contexte minime* (2013), *Dicționar de structuri sintactice* (2021).

Aceste dicționare (care apar acum în mai toate limbile lumii) descriu comportamentul discursiv al lexemelor verbale. Ele sunt importante nu doar prin faptul că relevă rolul verbului ca organizator sintactico-semantic al enunțurilor dintr-o limbă, ci și prin aceea că prezintă determinanții necesari pentru complinirea sensului unui verb indicând, totodată, și regimul prepozițional al verbelor. Astfel, adresându-se unui public destul de larg, aceste dicționare, datorită materialului bogat de limbă pe care îl conțin, sunt utile și cercetătorilor lingviști.

Dicționarele de valențe sunt însă lucrări extrem de complexe. Ele presupun selectarea unui număr impunător de construcții sintactice care pentru a fi sistematizate necesită luarea în considerare atât a semanticii lexicale a verbului, cât și a structurii sintactice a enunțului în care acesta este utilizat. Din această cauză elaborarea unor astfel de dicționare necesită o muncă enormă și foarte mult timp. În calitatea sa de autoare a unor astfel de lucrări, evident că dna E. Constantinovici și-ar dori să aibă în continuare posibilitatea de a lucra la completarea și amplificarea acestor dicționare pentru a le putea aduce la o formă care să corespundă exigențelor dumneaei.

Cât privește actele de vorbire din limba română, acestea au fost analizate în numeroase articole apărute în reviste și în diverse culegeri de la noi și din România. O sinteză a acestor studii a fost inclusă în lucrarea colectivă apărută recent *Enunțul între gramatică și discurs*.

Pe lângă temele de bază menționate mai sus, dna Constantinovici a lucrat și la elaborarea altor studii prevăzute de planurile de activitate ale sectorului de gramatică din cadrul căruia a făcut parte. Astfel, alături de alți colegi a participat la elaborarea unor lucrări colective, precum: *Variatăți funcțional-stilistice ale limbii*

moldovenești contemporane (1984), *Capitole de stilistică* (1990), *Gramatica uzuală a limbii române* (2001), *Gramatica practică a limbii române* (2006), *Mic dicționar de termeni lingvistici* (2008), *Teoria textului. Termeni-cheie* (2011), *Gramatica limbii române* (2019).

Între anii 2002-2004, a activat în calitate de coordonator și coautor la editarea unui ghid pentru profesorii de limba română ca limbă străină (*Predarea și învățarea limbii prin comunicare*, 2002) și a unui set de manuale de limba română ca limba a doua: *Limba care ne unește: nivelul I* (2003), *Nivelul II* (2004), *Nivelul III* (2004).

Până azi, a publicat un număr impresionant de lucrări științifice (peste 200), dintre care 19 (ca unic autor sau în colaborare) sunt monografiile, manuale, dicționare de o valoare informațională și instructiv-educativă deosebită. Având în vedere aspectele importante studiate, dar și valoarea intrinsecă a lucrărilor, urmează să constatăm că o bună parte dintre lucrările omagiatei nu pot lipsi dintr-o bibliografie obligatorie a celor care studiază gramatica limbii române. Rezultatele activității de cercetare au fost prezentate, de asemenea, în cadrul a numeroase conferințe și colocvii științifice naționale și internaționale.

Mai trebuie spus că meritul cercetătoarei E. Constantinovici nu se reduce doar la șirul de studii rezultate din curiozitatea sa de cercetător, din pasiunea pentru lingvistică și din munca depusă de-a lungul timpului. S-a manifestat și în calitate de coordonator al activităților de cercetare a gramaticii limbii române, activând ca șef al Sectorul de gramatică din cadrul Institutului de Filologie. Sub conducerea științifică a profesorului universitar, dr. hab. Elena Constantinovici, au obținut titlul de doctor în filologie 5 doctoranzi.

Începând cu anul 1985, este membru al Consiliului Științific al Institutului de Filologie. Din anul 2008 a devenit membru al Comisiei de experți în lingvistică de la CNAA, iar din 2012 până în 2018 este președinte al acestei comisii.

În același timp, dr. hab. Elena Constantinovici s-a impus și printr-o excelentă activitate didactică, activând din 2002 la Universitatea de Stat din Moldova la Facultatea de Științe Economice și la Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, unde predă diverse cursuri, printre care: *Limba română de afaceri*, *Teoria elaborării și redactării textului*, *Tehnici de redactare a textului*, *Comunicare în afaceri*, *Negocieri în afaceri*, *Etica profesională* etc. Și în această sferă urcă toate treptele ierarhiei profesionale ajungând până la treapta de profesor universitar.

Cele două mari coordonate ale activității sale, cea de cercetare și cea pedagogică, sunt la fel de prodigioase, făcând-o recunoscută ca un cercetător pasionat de elaborarea studiilor științifice consacrate limbii române și ca un bun și eficient profesor de limba română. În ambele ipostaze a dovedit cultul muncii, responsabilitate, capacitate de cooperare, generozitate și corectitudine. Pentru munca depusă în sfera cercetării și a învățământului universitar, dumneai a fost

distinsă cu Diploma de onoare a Academiei de Științe a Moldovei. În anul 2011 a fost decorată cu Ordinul Gloria Muncii. Pentru lucrarea *Gramatica limbii române* a obținut Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române pentru anul 2019.

Cu prilejul acestui frumos moment aniversar, merită a fi menționate și apreciate nu doar calitățile profesionale, ci și calitățile sale sufletești. Doamna Elena Constantinovici este un om cu suflet mare, binevoitor, receptiv, înțelegător, bucurându-se de un respect binemeritat din partea prietenilor și colegilor.

Exprimându-ne și cu această ocazie întreaga noastră stimă și admirație, îi dorim dnei E. Constantinovici multă sănătate, forțe pentru continuarea cercetărilor și zile senine alături de cei dragi. La mulți ani!

Ion BĂRBUȚĂ,

doctor în filologie, conferențiar cercetător
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
al USM (Chișinău)

E-mail: ion.barbuta@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2649-8276>

IN MEMORIAM

TEODOR COTELNIC
(13.09.1933 – 14.08.2020)

La 13 septembrie 2023 reputatul lingvist Teodor Cotelnic, cercetător cu valoroase studii din domenii precum gramatica, stilistica și istoria limbii române literare, ar fi împlinit 90 de ani. A făcut parte din pleiada de cercetători considerați patriarhi ai lingvisticii basarabene. A studiat fenomenele de limbă din perspectivă teoretică, fără însă a scăpa din vedere și problema normei literare. Deși a activat într-o perioadă în care știința filologică de la noi era subordonată ideologic autorităților sovietice, a știut să găsească modalitatea de a spune adevărul fără a se închina în fața celor care se credeau stăpâni.

Născut într-o familie de țărani harnici din comuna Volintiri, Județul Cetatea-Albă, România, în ziua de 13 septembrie 1933, Teodor Cotelnic a urmat cursurile școlii medii din satul natal. În 1951 este admis la Facultatea de Istorie și Filologie a Universității de Stat din Moldova. După finalizarea, în 1956, a studiilor universitare, își începe activitatea de muncă în calitate de profesor la școala medie din satul Săiți (Căușeni). După doi ani de profesorat, este angajat, în toamna anului 1958, la sectorul de limbă literară contemporană al Institutului de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a Moldovei (actualmente Institutul de Filologie Română „B. Petriceicu-Hasdeu”). Aici parcurge toate etapele avansării profesionale: de la laborant superior la cercetător științific principal și șef al sectorului de gramatică (1990-1999).

În anul 1968 obține titlul de doctor în filologie, beneficiind de coordonarea academicianului Nicolae Corlăteanu, și în anul 1990 susține teza de doctor habilitat.

Spiritul iscoditor și marea putere de muncă au făcut ca cercetătorul Teodor Cotelnic să cuprindă în sfera intereselor sale de cercetare diverse domenii, reușind să se afirme în fiecare dintre ele prin lucrări de o evidentă valoare științifică. Sfera activității sale științifice este deosebit de largă: gramatică, stilistică, lexicologie și lexicografie, istoria limbii literare, sociolingvistică, cultivarea limbii, ortografie și ortoepie. Lucrările elaborate au tratat de multe ori subiecte mai puțin studiate din punct de vedere teoretic în lingvistica română. Trebuie relevată activitatea științifică îndelungată, munca devotată și conștiincioasă, nivelul înalt al studiilor, precum și dragostea pentru îndrumarea tinerelor cadre de cercetare.

Un prim și cel mai important domeniu de cercetare al doctorului habilitat Teodor Cotelnic este gramatica limbii române. Fenomenul care l-a preocupat în mod special este conversiunea unităților lexicale. Aflat la hotarul dintre lexic și morfosintaxă și realizat prin mijloace gramaticale, procedeul în cauză presupune trecerea unui cuvânt de la o parte de vorbire la alta. Acestui fenomen îi sunt consacrate două dintre monografiile care ocupă un loc aparte între studiile teoretice ale autorului: *Adverbializarea numelui* (1964) și *Conversia unităților lexicale* (1980).

Fiind rodul unei activități de mai mulți ani, lucrarea cu titlul *Conversia unităților lexicale* reprezintă o contribuție importantă la analiza acestui fenomen extrem de complex, în cadrul căruia se manifestă plener relația dintre semantica și morfosintaxa părților de vorbire. Bazându-se pe o amplă și diversă bibliografie, cercetătorul a supus unei analize minuțioase atât mijloacele morfologice și sintactice care asigură procesul de conversiune, cât și modificările de ordin structural și semantic suportate de unitățile implicate în procesul dat. Pe lângă aceste studii monografice, care prezintă o sinteză amplă a fenomenului conversiunii în limba română, au fost publicate numeroase alte articole științifice. Cercetarea și explicarea conversiunii unităților lexicale face posibilă o înțelegere mai clară atât a sistemului lingvistic, cât și a mecanismului de funcționare a limbii.

Stăpânit de dorința firească de a înțelege și a explica structura și legile esențiale ale funcționării limbii române, cercetătorul a analizat stăruitor o serie de fenomene care țin de cele trei niveluri de bază ale limbii române. Astfel, printre publicațiile apărute în revistele de specialitate și în diverse culegeri tematice întâlnim studii care tratează probleme de lexicologie, morfologie, sintaxă.

Stilistica limbii române este un alt domeniu care a făcut parte din sfera de interese ale lingvistului Teodor Cotelnic. Rezultatele cercetărilor care au vizat acest aspect al limbii și-au găsit reflectare în capitolele publicate în lucrările colective: *Varietăți funcțional-stilistice ale limbii moldovenești* (1984) și *Capitole de stilistică* (1990).

Activitatea cercetătorului Teodor Cotelnic este marcată și prin realizări notorii în domeniul lexicografiei. A participat, alături de alți lexicografi, la elaborarea mai multor dicționare – de diferite tipuri: ortografice, explicative, terminologice, bilingve – care sunt de un real folos tuturor celor care vorbesc și scriu românește: *Dicționar ortografic cu elemente de ortoepie și morfologie* (1991), *Dicționar explicativ uzual al limbii române* (1999), *Dicționar ortografic românesc* (2000), *Dicționar român-rus* (2001), *Dicționar juridic rus-român* (trei ediții, ultima fiind cea din 2001). A participat de asemenea la elaborarea *Dicționarului de formare a cuvintelor limbii române*, coordonat de Nicolae Raevschi, lucrare care a fost realizată în colaborare cu lingviști de la Institutul de Lingvistică de la București și care deocamdată nu a văzut lumina tiparului.

Din sfera preocupărilor constante ale doctorului habilitat T. Cotelnic a făcut parte și cercetarea istoriei limbii literare. Numeroase studii cu această tematică, apărute sub formă de articole, relevă contribuția cărturarilor și

a scriitorilor clasici (Varlaam, D. Cantemir, C. Stamati, Gh. Asachi, C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, M. Eminescu etc.) la constituirea și dezvoltarea limbii române ca limbă literară. Cea mai importantă realizare din acest domeniu este participarea la scrierea lucrării colective *Capitole din istoria limbii literare moldovenești* (1970).

Un alt domeniu căruia cercetătorul Teodor Cotelnic i-a acordat o atenție sporită este sociolingvistica. Printre aspectele din această sferă care l-au preocupat în mod deosebit se numără cele legate de situația limbii române la est de Prut începând cu sec. al XIX-lea și până în zilele noastre. Studiile din acest domeniu, publicate de-a lungul timpului în reviste de specialitate sau prezentate în cadrul unor manifestări științifice, au fost incluse în culegerea *Pagini de sociolingvistică* (2017). Dintre problemele abordate sunt de menționat următoarele: procesul de rusificare și deznaționalizare a Basarabiei sub dominația țaristă, reconstituirea contextului istoric în care a fost inventată și răspândită teoria celor două limbi est-romane, impunerea forțată a limbii moldovenești în RSSM, concurența limbilor vorbite și bilingvismul în Republica Moldova, legislația lingvistică și funcționarea ei, situația sociolingvistică și politica lingvistică din Transnistria etc. Prin conținutul lor, studiile care se referă la etapa actuală au o importanță deosebită pentru înțelegerea adecvată a situației actuale, având, în același timp, o aplicabilitate practică directă: ele furnizează date relevante pentru găsirea unor forme corecte și echitabile de planificare lingvistică. În plus, pentru multe dintre studiile din domeniul dat este caracteristic faptul că nu se limitează la o simplă constatare a stărilor de lucruri din sfera sociolingvistică. În ele se conțin și propuneri concrete privind soluționarea problemelor de importanță fundamentală pentru promovarea limbii române ca limbă oficială a statului.

Teodor Cotelnic s-a făcut cunoscut nu doar ca un cercetător pasionat de elaborarea studiilor teoretice, a muncit, de asemenea, la scrierea unor lucrări cu caracter practic, utile celor ce își doresc să studieze limba română atât ca limbă maternă, cât și ca limbă străină. Printre acestea sunt de menționat: *Limba moldovenească contemporană. Fonetica. Morfologia.* (1970), *Gramatica uzuală a limbii române* (2000), *Ghid de conversație rus-român* (2000).

În același timp, Lingvistul Teodor Cotelnic s-a manifestat și ca un promotor neobosit al graiului străbun, publicând materiale al căror scop este propagarea normelor limbii literare. O lucrare, realizată în colaborare cu alți colegi de la sectorul de gramatică, menită să contribuie la însușirea scrierii și pronunțării literare, este îndreptarul *Norme ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române* (1991). Sunt de menționat de asemenea articolele incluse în cele 13 fascicule de cultivare a limbii editate la academie, dar și numeroase articole din ziare și reviste prin care analizează și explică aspectele greșite în utilizarea orală sau scrisă a limbii române de la noi.

În cei peste 60 de ani de activitate în domeniul cercetării, Teodor Cotelnic a publicat peste 200 de studii științifice, dintre care 25 de cărți (2 monografii și

2 culegeri de articole ca unic autor, 9 lucrări colective, 6 dicționare, 6 manuale și ghiduri). A participat cu rapoarte și comunicări la peste 40 de conferințe științifice naționale și internaționale.

Nu mai puțin rodnică a fost și activitatea didactică a doctorului habilitat T. Cotelnic. Mulți ani a activat, prin cumul, în învățământul superior, a ținut cursuri pentru profesorii din învățământul liceal. Începând cu anul 1999, după câteva decenii de muncă în sfera cercetării, se dedică în întregime activității didactice în învățământul superior, funcționând în calitate de profesor la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. Ca profesor universitar, a predat o serie de discipline importante pentru studenții filologi atât la ciclul licență (*Introducere în lingvistică, Lingvistică generală, Limba latină, Metode și tehnici de cercetare*), cât și la masterat (*Școli și curente lingvistice, Filosofia cercetării etc.*).

Pe parcursul întregii sale vieți Teodor Cotelnic a fost implicat în procesul de pregătire a cadrelor științifice. A coordonat două teze de doctorat și a îndrumat mai mulți studenți de la filologie în procesul de elaborare a tezei de licență și de masterat. A contribuit în modul cel mai direct la procesul de pregătire a cercetătorilor lingviști participând în calitate de referent oficial la susținerea a peste 30 de teze de doctorat.

În anii de renaștere națională, omul de știință Teodor Cotelnic s-a manifestat ca un luptător activ contribuind prin publicațiile din presă la propagarea adevărului științific privind denumirea corectă a limbii române și militând, alături de toți oamenii de bună-credință, pentru repunerea în drepturi a limbii române și a alfabetului latin în spațiul de la est de Prut. Este unul dintre semnatarii apelului adresat Comisiei interdepartamentale pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii române din RSSM, publicat la 17 septembrie 1988 în ziarul *Învățământul public*, apel cunoscut drept „Scrisoarea celor 66”.

A lucrat până în ultimele clipe ale vieții. Cea din urmă lucrare publicată a fost culegerea *Articole și studii de lingvistică* (2019). Avea pe masa de lucru o altă lucrare care trata probleme de ortografie și ortoepie. Viața însă nu i-a mai dat răgazul să o finalizeze.

Prin tot ce a realizat ca lingvist care s-a dedicat cu pasiune și competență studiului și promovării limbii române, Teodor Cotelnic va rămâne în amintirea noastră un model de vocație și de devotament față de limbă și neam.

Colegiul de redacție

SUMARUL REVISTEI „PHILOLOGIA” PE ANUL 2023

LEXICOLOGIE ȘI TERMINOLOGIE

Inga DRUȚĂ, Lidia VIERU, Mariana VLAS, *Metafora în limbajul de marketing*, nr. 1, p. 7-16.

Ana VULPE, Maria ONOFRAȘ, *Achiziții lexicale „ultrarecente” pentru vocabularul limbii române*, nr. 1, p. 17-26.

Angela SAVIN-ZGARDAN, *Conceptele de bază ale motivologiei* (Fascicula I), nr. 1, p. 27-38.

GRAMATICĂ

Elena CONSTANTINOVICI, *Tranzitivitatea și polisemia verbului în limba română*, nr. 1, p. 39-48.

Livia CARUNTU-CARAMAN, *Funcționalitatea verbelor de origine engleză relativ recente în limba română*, nr. 1, p. 49-62.

Ion BĂRBUȚĂ, *Părțile de vorbire din perspectiva corelației dintre lexic și gramatică*, nr. 3, p. 5-15.

ISTORIE A LIMBII

Galaction VEREBCEANU, *Studiu lingvistic asupra manuscrisului Sandipa. Sintaxa (4.2.). Sintaxa frazei*, nr. 1, p. 63-76.

Ecaterina PLEȘCA, *Cuvinte de substrat examinate din perspectiva geografiei lingvistice* (III), nr. 2, p. 52-66.

ISTORIE, TEORIE ȘI CRITICĂ LITERARĂ

Constantin IVANOV, *Avatarele cenzurii și condiția umană într-o societate post-utopică*, nr. 1, p. 77-90.

Nadejda IVANOV, *Figuri feminine și fantasmele erosului în Femei de iasomie, de Ionel Bușe*, nr. 1, p. 91-100.

Nina CORCINSCHI, *Costache Conachi, „întemeietorul” imaginarului amoros în lirica românească*, nr. 2, p. 7-22.

Oxana GHERMAN, *Paradigme estetice ale sacrului în poezia basarabeană contemporană*, nr. 2, p. 23-31.

Constantin IVANOV, *„Luiza Textoris” – de la zborul oniric la explorarea abisalului inconștient*, nr. 2, p. 32-40.

Nadejda IVANOV, *Fracturi identitare și recuperare în romanul „Woldemar”, de Oleg Serebrian*, nr. 2, p. 41-51.

Ion PLĂMĂDEALĂ, *Viața literară. Delimitări conceptuale*, nr. 3, p. 51-59.

Oxana GHERMAN, *Poezia imaginarului tanatic*, nr. 3, p. 60-66.

ONOMASTICĂ ȘI DIALECTOLOGIE

Teodor OANCĂ, *Nume de familie provenite din terminologia prelucrării fierului*, nr. 3, p. 16-26.

Viorica RĂILEANU, *Antroponime „colorate”: negrul din numele de familie*, nr. 3, p. 27-35.

Liliana POPOVSCHI, *„Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)”*: probleme ale reeditării, nr. 3, p. 36-50.

FOLCLORISTICĂ

Tatiana BUTNARU, *Semnificația arhetipală a copilului mitic din eposul nuvelistic*, nr. 2, p. 67-78.

CONTRIBUȚII ALE TINERILOR CERCETĂTORI

Stella HÎRBU, *Considerații privind caracterul arbitrar vs non-arbitrar al semnului lingvistic*, nr. 1, p. 101-114.

Cristina DICUSAR, *Problema autenticității literare. Scurt istoric (II)*, nr. 2, p. 79-89.

Gabriela-Emilia MERCE, *Romanele Lilianei Corobca „Un an în Paradis” și „Kinderland” în receptarea criticii dintr-o perspectivă tematistă*, nr. 2, p. 90-97.

Cristina NICHITA, *Procedeele de metonimizare în inteligența artificială (în limbile engleză și română)*, nr. 2, p. 98-104.

Natalia AZMANOVA, *Statutul terminologiei stilistice engleze în sursele lexicografice actuale: fixări, ignorări, omiteri*, nr. 3, p. 67-75.

Galina BOBEICĂ, *A Contrastive Case Study on Contemporary Diplomatic Language regarding the War in Ukraine*, nr. 3, p. 76-93.

Alina LOPATIUC, *Persistența lexicului emotiv în discursul politic*, nr. 3, p. 94-105.

Olga PASCARI, *Trasee lingvistice și extralingvistice ale frazeologismelor cu componentă somatică în limba engleză*, nr. 3, p. 106-116.

Lina CABAC, *Ocazionalismele – elemente obscure ale comunicării interpersonale*, nr. 3, p. 117-124.

RECENZII

Oxana GHERMAN, *Lumea multiplu interpretabilă a artelor. Interconexiuni hermeneutice* – nr. 1, p. 114-118.

Alexandru BURLACU, Galina Ani oi. *Personaje în tunelul tranziției*. Chișinău: UNU, 2022, 121 p. – nr. 1, p. 119-121.

Ana VULPE, Aliona Luca. *Procese semantice active în terminologia sportivă*. Chișinău: Valinex, 2022, 240 p. – nr. 1, p. 122-125.

Aliona ZGARDAN-CRUDU, Vasile Bahnaru, Liliana Botnaru, Livia C runtu-Caraman, Viorica Molea, Maria Onofra, Tamara Pahomi, Valeriu Sclifos, Lidia Vrabie, Ana Vulpe. *Dicționar explicativ al limbii române actuale: cu sinonime, antonime, paronime, exemple. Ediție în 4 volume*. Chișinău: Știința, 2022 – nr. 1, p. 126-129.

Ana VULPE, *Un instrument(ar) care poate facilita decodarea și exegeza textelor*. Ion Manole. *Dictionnaire des termes littéraires: Etymologie. Définition. Exemplification. Théorie. Introduction et Postface de Dorel Fînar*. Chișinău: ULIM (Print-Caro), 2022. 608 p. – nr. 2, p. 105-109.

Daniela BUTNARU, Viorica R ileanu. *Tipologia numelui de familie: semantică și structură*. Chișinău: Editura UNU, 2022. 199 p. – nr. 2, p. 110-113.

Liliana BOTNARU, Livia CARUNTU-CARAMAN, Vasile Bahnaru. *Pagini de lingvistică basarabeană*. București: Editura Academiei Române; Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2022. 328 p. – nr. 2, p. 114-118.

Vasile BAHNARU, Galaction Verebceanu. *Sandipa. Un vechi manuscris românesc. Studiu filologic, studiu lingvistic, faximile și text*. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2023. 323 p. – nr. 3, p. 125-128.

ANIVERSĂRI

Olesea GÎRLEA, *Itinerar științific al cercetătorului Anatol Gavrilov*, nr. 1, p. 130-135.

Natalia HARITON, *Nicolae Leahu: între critică și erotocritică*, nr. 2, p. 119-127.

Ion BĂRBUȚĂ, *Elena CONSTANTINOVICI. O biografie măsurată în cărți*, nr. 3, p. 129-133.

IN MEMORIAM

Teodor COTELNIC (13.09.1933 – 14.08.2020), nr. 3, p. 134-137.

PHILOLOGIA

2023, nr. 3 (321), p. 1-140

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Philologia, 2023, LXV, nr. 3 (321), 140 p./
Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”
Redactor-șef: Viorica Răileanu,
„PRO LIBRA” SRL
ISSN 1857-4300, E-ISSN 2587-3717
Tiraj 100 ex.

ISSN 2587-3717

9 772587 371002 >